

TECHNICKÁ UNIVERZITA VO ZVOLENE
FAKULTA EKOLÓGIE A ENVIRONMENTALISTIKY

FEE-5819-16516

Biologická ochrana stád hospodárskych zvierat proti veľkým
šelmám s využitím pastierskych strážnych psov

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Zuzana BUZÁKOVÁ

2016

TECHNICKÁ UNIVERZITA VO ZVOLENE
FAKULTA EKOLÓGIE
A ENVIRONMENTALISTIKY
Katedra biológie a všeobecnej ekológie

Biologická ochrana stád hospodárskych zvierat proti veľkým
šelmám s využitím pastierskych strážnych psov

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Zuzana Buzáková

Študijný odbor: 4.3.4 Všeobecná ekológia a ekológia jedinca a populácií

Študijný program: 1622R03 Ekológia a ochrana biodiverzity

Pracovisko: Katedra plánovania a tvorby krajiny (FEE)

Vedúci diplomovej práce: Ing. Vladimír Vician, PhD.

Konzultant diplomovej práce: Ing. Slavomír Findo, CSc.

Zvolen 2016

Abstrakt v SJ

Diplomová práca opisuje problematiku ochrany stád hospodárskych zvierat pred predátormi prirodzeným neinvazívnym spôsobom, čiže pomocou pastierskych strážnych psov. V rozbere problematiky je spomenutý vývoj psa a používanie pastierskych strážnych psov v minulosti. Opísané sú plemená, ktoré boli zahrnuté v etologickom pozorovaní na farmách a predátori, najčastejšie ohrozujúce stáda hospodárskych zvierat, ako aj stručný opis správnej výchovy pastierskych strážnych psov. Práca sa zamerala na pozorovanie správania psov pri strážení oviec a zhodnotení vhodnosti ich používania aj napriek limitom: agresivita voči cudzím ľuďom, poľovníctvo, ekonomická stránka. V práci sú uvedené skúsenosti s používaním pastierskych strážnych psov v zahraničí.

Kľúčové slová: pastiersky strážny pes, predátori, hospodárske zvieratá.

Abstrakt v AJ

The thesis describes the problematic issue of the protection of livestock from predators, using natural ways, meaning by using help of livestock guarding dogs. During the problem analysis, development of the dog is mentioned, as is use of livestock guarding dogs in the past. There is a description of the breeds that were included in ethological observation on farms and also predators, which most frequently threaten herds of farm animals. The theses focused on observation the behavior of livestock guarding dogs during guarding of sheeps and assessing the feasibility of their use despite their limitations: aggression towards strangers, hunting, economic side. The paper also mentions experience of using livestock guarding dogs abroad.

Keywords: livestock guarding dog, predators, livestock.

Čestné vyhlásenie

Vyhlasujem, že som celú diplomovú prácu „Biologická ochrana stád hospodárskych zvierat proti veľkým šelmám s využitím pastierskych strážnych psov“ vypracovala samostatne s použitím uvedenej odbornej literatúry.

Zvolen, 20. 04. 2015

.....

vlastnoručný podpis

Pod'akovanie

Ďakujem Ing. Slavomírovi Find'ovi CSc., ktorý mi poskytol cenné informácie a odborné vedenie pri práci, rovnako Ing. Vladimírovi Vicianovi PhD. za pomoc pri písaní práce a Miriam Mikušovej za poskytnutie fotografií psov. Veľké pod'akovanie patrí pánovi Hatalovi za spoluprácu a podelenie sa s jeho osobnými odbornými znalosťami o pastierskych strážnych psoch. Andrejovi Bystrianskemu za pomoc pri etologickom pozorovaní psov v teréne.

Obsah

Zoznam symbolov a skratiek	6
Úvod	7
1 Rozbor problematiky	8
1.1 História pastierskych strážnych psov	8
1.2 História pastierskych strážnych psov na Slovensku	11
1.3 Rozdiely medzi pastierskym strážnym psom a zavracačím psom a výchova pastierskeho strážneho psa	13
1.4 Plemená pastierskych strážnych psov	16
1.5 Prirodzení predátori vyskytujúci sa na Slovensku	23
2 Ciele práce.....	31
3 Metóda a materiál	32
3.1 Etologické pozorovanie pastierskych strážnych psov	32
3.2 Dotazníkový prieskum	36
4 Výsledky	39
4.1 Etologické prejavy.....	39
4.2 Výsledky dotazníkového prieskumu	57
4.3 Systém chovu hospodárskych zvierat a použitie pastierskych strážnych psov v rôznych krajinách.....	64
5 Diskusia	67
6 Záver.....	81
Zoznam použitej literatúry	82
Prílohy	89

Zoznam symbolov a skratiek

ha – hektár

m– meter

cm - centimeter

kg – kilogram

°C - stupeň celzia

NP - Národný park

TANAP -Tatranský národný park

CHKO - Chránená krajinná oblasť

Úvod

Ľudia vždy využívali mnohé dostupné zdroje na uľahčenie života. Rovnako to bolo aj so psami, ktoré si prispôbili na rôzne činnosti. Slúžili im ako lovci – poľovnícke psy, boli pomoc pri dlhých putovaniach – ťažné psy, využívali ich pri ovládaní stád – zavracaacie psy, a rovnako aj pri ochrane stád pred šelmami – pastierske strážne psy. Pastierske strážne psy boli používané dlhé stáročia na ochranu stád oviec, kôz, rožného statku a iných hospodárskych zvierat, ako je to podložené mnohými historickými dokumentmi. Bola to efektívna a nenahraditeľná pomoc pre poľnohospodárov, ktorí boli často odkázaní na svoje stáda.

V súčasnosti je znova potreba využívať tento spôsob ochrany pred predátormi, pretože je to overený spôsob ako zabrániť stratám hospodárskych zvierat od veľkých šeliem a zároveň konfliktu medzi ochranármi prírody a poľnohospodármi.

Problém nastáva v krajinách, kde tradičný pastiersky systém je už dávno zabudnutý, kvôli vyhubeniu prirodzených predátorov z voľnej prírody a teda v týchto krajinách nemali ľudia potrebu chrániť svoje stáda.

Vytvárajú sa rôzne programy, cez ktoré sa učia poľnohospodári ako správne využívať pastierske strážne psy. Poskytuje sa im pomoc so zaobstaraním mladých psov a ich správnu výchovou a používaním. Ale často sa odborníci na danú problematiku stretávajú aj napriek úsiliu s negatívnym postojom. Dôvody sú rôzne. Používanie psov vyžaduje určitú prácu navyše, ktorú mnohí nie sú ochotní podstúpiť. Stretávajú sa s rôznymi obmedzeniami ako napríklad zvýšený výskyt ľudí pri pasúcich sa stádach a teda strach z napadnutia cudzích ľudí psami, netolerovanie voľne pustených psov niektorými poľovníkmi, ekonomická stránka alebo nedôvera, že by psy mohli efektívne stádo chrániť. Odborníci sa snažia stále skvalitňovať prácu s pastierskymi strážnymi psami a túto snahu a pokroky implementovať do praxe. Touto problematikou sa zaoberali (LANDRY, 1999; RIGG, 2001; COOPINGER, COOPINGER, 2002; RIGG, 2010; FINĎO, SKUBAN, 2011, JANDA 2015; a iní).

Práca sa zaoberá etológiou pastierskych strážnych psov a možnosťami ich využívania. Súčasne je načrtnutá problematika ochrany oviec proti veľkým šelmám a súčasný stav používania psov na slovenských salašoch zisťovaný z dotazníkového prieskumu.

1 Rozbor problematiky

1.1 História pastierskych strážnych psov

Na to, ako sa z vlka vyvinul pes existuje mnoho hypotéz. Jedna z nich hovorí, že ľudia si brávali domov vlčatá a skrotili ich. Ale vlk ostane vždy vlkom, nezmení sa na psa ak by ľudia krížili skroteného vlka. Uznávaná hypotéza o zmene z vlka na psa opisuje proces domestikácie inak. V období mezolitu, človek zmenil spôsob života, z lovca – zberača sa stali roľníci, ktorí si stavali trvalé obydli (FINĎO, SKUBAN, 2011). A práve tieto trvalé obydli mali vplyv na celú domestikáciu. Pri obydliach sa hromadili odpadky, ktoré lákali divé zvieratá, medzi ktorými boli aj vlky. Ako vlci prichádzali na smetiska bojovali, kto bude „pánom na smetisku.“ Vlci mali stále prirodzenú plachosť. Ale rozhodujúca bola úniková vzdialenosť - ako rýchlo po zhladnutí nebezpečenstva a ako ďaleko utečie vlk pri nebezpečenstve. Toto správanie je prirodzená vlastnosť divých zvierat. Tí, ktorí mali najkratšiu únikovú vzdialenosť, časom strácali plachosť. Rozmnožovali sa v blízkosti ľudských obydli ako ostatné domestikované zvieratá. 1400 ročné pozostatky ukazujú vznik nového druhu, odlišného od vlka – Protopsa. Odlišoval sa zmenšenou lebkou, pretože živienie sa odpadkami nevyžadovalo taký intelekt ako organizovaný lov. Zmenšili sa zuby aj celé telo, nebola potreba loviť veľkú korisť. Protopes bol veľmi podobný dnešnému psovi. Premena vlka na psa teda prebehla prirodzenou selekciou a krížením krotkejších jedincov (ABRAHAM, 2007). Predpokladalo sa, že psy vznikli na rôznych miestach z rôznych typov vlkov. Ale z práce HOLDT, POLLINGER, LOHMUELER, a kol. (2010), ktorí robili genetickú analýzu u psov a vlkov sa môžeme dozvedieť, že šedý vlk zo Stredného východu je dominantným zdrojom genetickej diverzity.

Hypotézu o premene vlka na psa potvrdzuje experiment ruského genetika Dimitrija Belajeva, ktorý na kožušinovej farme neďaleko Novosibirska použil na svoj pokus líšku striebornú (BELAJEV, 1979). Začali spomedzi všetkých jedincov líšky striebornej na tejto farme vyberať tie najkrotkejšie. Z niekoľko tisíc líšok vybrali 465 jedincov, ktoré bližšie sledovali. Mali rozličné povahové vlastnosti: 40% prejavovalo strach spojený s agresivitou, 30% reagovalo extrémne agresívne, 20% malo strach a len 10% líšok bolo pokojných. Belajev pozoroval u líšok už spomínanú útekovú

vzdialenosť (FINĎO, SKUBAN, 2011). Ďalej pracovali s pokojnými líškami, ktoré navzájom krížili. Z vrhov vybrali tie najpokojnejšie jedince na ďalšie kríženie. Za 10 rokov – 18 generácií, vznikali líšky s iným sfarbením – strakatá srst', čierne a biele škvrny, vytočené chvosty nahor, začali štekať, vokalizovať, boli hravé až do dospelosti a nemali strach z ľudí, dali sa privolať, reagovali na mená a dokonca suky mali obdobie párenia dvakrát do roka namiesto jedného. Vedci zistili, že adrenalín, hormón reakcie útok alebo útek a melanín pigment pokožky srsti spolu chemicky súvisia. Belajev dokázal, že len výberom podľa stupňa krotkosti dokáže vyvolať vlnu ďalších zmien. Dokázal, že transformácia divokého vlka v psa sa mohla stať „mrknutím evolučného oka.“

V období mezolitu ľudia len produkovali odpad a vlci sa premenili na psy „samoskrotením“ sami. Ale ľudia začali úmyselne vyberať jedince s vyhovujúcimi vlastnosťami pre ich vlastné potreby a vytvárali umelým výberom samostatné rasy psov. Predpokladá sa, že prvé pracovné plemená boli poľovnícke psy a až neskôr sa vyvíjali ostatné skupiny (FINĎO, SKUBAN, 2011).

Pastierske strážne psy (PSP) vznikli s najväčšou pravdepodobnosťou v oblasti Mezopotámie a jej okrajových regiónoch, kde bol chov hospodárskych zvierat dobre rozvinutý. Prvé znaky domestikácie oviec z muflóna ázijského, a kozy z kozy bezoárovej boli zistené v západnej Ázii (Irak, Irán), pred 8000 alebo 7000 rokmi p. n. l.. Domáce psy a ovce sa objavili spoločne prvýkrát v archeologickom nálezisku, ktoré je datované na rok 3585 p. n. l.. Je pravdepodobné, že sumerskí kočovní pastieri mali pri svojich stádach počas sezónneho presunu medzi Mezopotámiou a oblasťou súčasného Maďarska psov na ochranu stád pred predátormi. Aj v starom zákone spomína Jób prítomnosť psa s jeho stádom (Jób 30:1). Veľké psy sú na ilustráciách z 13 str. p. n. l., ktoré sú získané z trosiek babylonu alebo Ninive v starej Asýrii. Uvádza sa, že Alexander Veľký dostal dvoch psov od Indického kráľa, s ktorým prišli späť do Macedónska do regiónu Molossov v roku 326 p. n. l. (GUARDAMAGNA, 1995). Od tej doby tieto psy dostali pomenovanie molosy. Rimania používali molossov na súboje, cirkusové hry a ochranu majetku. Rímsky farmársky spis (publikovaný v roku 150 p. n. l.) spomína dva druhy psov. Prvý sa využíval na lov predátorov a hry, druhý na ochranu stád zvierat. Prví predkovia PSP sa s najväčšou pravdepodobnosťou rozšírili z ich

prirodzených regiónov s kočovnými kmeňmi pozdĺž migračných trás alebo s obchodníkmi (GEHRING, VERCAUTEREN, LANDRY, 2010).

Hospodárske zvieratá sa spolu s pastiermi a psami pohybovali pozdĺž trasy Európa, Blízky východ, India a Čína. Šteniatka narodené počas putovania boli obohatené o nové gény od miestnych PSP.

Prirodzená farba pôvodných oviec bola čierna, hnedá alebo šedá. V riadenom chove sa začala objavovať biela farba vlny. V oblastiach, kde bolo vody nedostatok, bolo oblečenie z bielej vlny nepraktické a prírodná tmavá vlna bola výhodnejšia. Rímsky vplyv sa šíril po Stredomorí, kde bol dobrý riečny systém – dostatok vody na umývanie, a biela vlna sa stala cennou komoditou. S prevahou bielych oviec prichádzali požiadavky na biele psy, ktoré boli selektované z plavých a strakatých rodičov. Mienka niektorých pastierov bola taká, že strážcovia stáda by mali byť bieli, aby si ich pastier nepomýlil s vlkom. Psy boli biele aj v domnienke, že pre ovce boli v takom sfarbení menej stresujúce. Farba môže byť otázkou osobných preferencií, spoločenských konevcií, alebo vládnych predpisov. Každopádne platí, kde väčšina oviec bola biela aj psy boli biele, a kde boli ovce farebné, rovnaké boli farebné aj psy (CRUZ, 1995).

Psy neboli sexuálne izolované od dedinských psov až do nedávnej minulosti. Napr. v Španielsku pastieri krížili Španielskeho mastina s dedinskými psami, pretože bol príliš ťažký na behanie za vlkami (COPPINGER, COPPINGER, 2001; GEHRING, VERCAUTEREN, LANDRY, 2010). Až do nedávnej doby boli psy vyberané pastierom na základe ich fyzických vlastností a správania mláďat, ich pracovných vlastností a možno niekedy aj na základe povier. Ľudia vyberali psov, ktorých mali k dispozícií – z miestnej oblasti, a uprednostňovali psov lepších, čo sa týkalo ich pracovných schopností. Takto vytvárali skupiny zvierat, ktoré mali variabilnejší vzhľad ale boli pomerne rovnaké v plnení ich úloh. Takto vznikali „miestne rasy“. Postupne sa začalo so štandardizovaným šľachtením. Pojem „čistokrvné plemená“ so štandardom sa objavil v Anglicku na začiatku 19. str.. Odvtedy Medzinárodná kynologická federácia FCI a iné orgány uznali mnoho plemien PSP s dohodnutými štandardmi pre jednotlivé plemená. Toto spoločne so zmenou využívania psov malo niekedy za následok zmeny v chove, ktoré neboli žiaduce pre ďalšie tradičné využívanie PSP (RIGG, 2001).

Tradícia chovu veľkých ovčiakov v oblasti Blízkeho východu a Strednej Ázie na ochranu stád pred šelmami nikdy nezanikla a je stále zdrojom dobrých psov

a vedomostí, ako vychovávať a používať tieto psy. Turkméni sa radia medzi uznávaných chovateľov veľkých pastierskych psov – vlkodavov, dnes označovaných Stredoázijský ovčiak (FINĎO, SKUBAN, 2011).

Vyhubením mnohých predátorov z Európskej krajiny, masovou migráciou ľudí do miest a kolektivizáciou poľnohospodárstva bolo spôsobené, že sa veľa poznatkov o využívaní PSP stratilo (GEHRING, VERCAUTEREN, LANDRY, 2010). Po 2. svetovej vojne sa znižovali stavy oviec a tým aj počty psov a zanikla kultúrna tradícia ich výchovy, výcviku a praktického využívania (FINĎO, SKUBAN, 2011). Viacero plemien týchto psov je na pokraji vyhynutia alebo sa chovajú ako spoločníci do rodín a na výstavné účely. Takýto chov je veľkým nebezpečenstvom pre plemená. Ľudia zabúdajú na pôvodné poslanie PSP. Na výstavách sú často uprednostňované jedince, ktoré sa v niektorých prípadoch exteriérovu ani povahovo nepodobajú na typických zástupcov plemena, kedysi slúžiacich na salašoch.

1.2 História pastierskych strážnych psov na Slovensku

PSP prišli pravdepodobne na Slovensko z Rumunska a Balkánu cez ukrajinské Karpaty spolu pri presune hospodárskych zvierat do horských oblastí počas Valašskej kolonizácie v 14. str.. Biele mohutné psy ktoré boli na každom salaši, označovali ako Tatranský čuvač, Lipták alebo Valašský pes. Na ochranu zvierat pred predátormi a zlodejmi bývalo až 10 týchto psov, z ktorých sa vyvinulo národné plemeno. Avšak počas 1. svetovej vojny ich počet klesol tak radikálne, že sa muselo vyvinúť systematické úsilie na záchranu čuvača. Mnoho salašov mali okrem psov typu čuvača často kaukazského ovčiaka, stredoázijského ovčiaka, podhalanskeho ovčiaka a ich krížencov. Predpokladá sa, že na začiatku 20. str. a hlavne po 2. svetovej vojne upadol chov a spôsob využívania PSP. Tradícií pastierskych strážnych psov hrozilo, že ostane zabudnutá, ako súčasť všeobecného poklesu v poľnohospodárstve a ako výsledok komunistického režimu (RIGG, 2002; PODOLÁK 1967; BARLÍK, A KOL., 1977). Slovenskí pastieri začali svojich psov uväzovať na kôl alebo o strom, aby v nich vypestovali agresivitu voči zlodejom oviec, čo pred vojnou nebolo vôbec vo zvyku. V iných krajinách sa uväzovanie psov nikdy nevyskytovalo. Dlhodobý výskum preukázal, že uväzovanie psov do blízkosti čriedy alebo košiara má len negatívne

následky (FINĐO, SKUBAN, 2011). Pes uviazaný na reťazi nemá šancu obrániť stádo pred veľkými šelmami. Na reťazi sú bezmocné, čo si aj uvedomujú a pri útoku predátorov ostanú v tichosti bez akýchkoľvek strážnych prejavov. Šelmy sa rýchlo naučia, že uviazaný pes im neublíži a prechádzajú popri psoch a dokonca sú prípady, kedy pes na reťazi bol šelmou zabitý. V takýchto psoch sa vypestovala agresivita voči ľuďom, nemajú možnosť naviazania sa na stádo a často sú trápené na slnku bez tieňa a vody.

RIGG (2002) sa hlbšie zamýšľa a snaží zistiť na základe faktov, kedy nastal zvrat vo využívaní PSP a vo svojej práci píše: medvede boli takmer vyhubené v rokoch 1920 – 30 a populácia vlka bola v rovnakom období tiež veľmi nízka kvôli intenzívnemu lovu. Licencovaný lov medveďov bol obnovený v roku 1962 kvôli expanzii populácie medveďa a zvyšujúcim sa škodám na hospodárskych zvieratách a včelínach. Je nepravdepodobné, že ochrana hospodárskych zvierat bola v tom čase znížená. To v kombinácii s faktom, že záchrana chovu čuvača začala skôr a že PSP boli bežne uväzovaní v 1950 – 60 silne naznačuje, že tradícia chovu a správneho využívania PSP na Slovensku upadla pred obdobím Komunizmu, v skutočnosti ešte pred druhou svetovou vojnou možno kvôli zníženiu populácií veľkých šeliem a/alebo poklesu tradičných poľnohospodárskych metód.

Prečo začalo uväzovanie psov? Pastieri chceli zvýšiť agresivitu svojich psov proti zlodejom oviec? Zdá sa to málo pravdepodobné. Faktom ostáva, že dnešní pastieri uväzujú svojich psov na reťaze, pretože sa boja, že budú agresívni. Ale paradox je, že práve tá reťaz je dôvodom zvýšenej agresivity voči ľuďom. Mnoho ľudí na Slovensku uväzuje svojich psov, a nie len PSP, na reťaz. Dôvodom nemusí byť pestovanie väčšej agresivity a tým aj stráženia nehnuteľností, ale je to jednoduchšie riešenie ako udržať psa tam, kde ho majiteľ chce mať. Možno aj toto je dôvod uväzovania psov na salašoch. Zabrániť mu v pobežovaní a udržať ho na určenom mieste, aj keď na úkor ich pracovnej efektívnosti.

Pastieri opisujú, že dôvody na uväzovanie psov sú rôzne. Niektorí tvrdia, že pustené psy by vyrušovali pasúce ovce a mohli by byť agresívne voči cudzím ľuďom. Iný dôvod bol nebezpečenstvo voľne sa pohybujúcich psov po cestách. J. Goliášová si myslí, že rozvoj cestných komunikácií a motorizovanej dopravy v okolí salašov prispel k úpadku tradičného chovu PSP (RIGG, 2002).

1.3 Rozdiely medzi pastierskym strážnym psom a zavracačím psom a výchova pastierskeho strážneho psa

Rozdiely medzi pastierskymi strážnymi psami a zavracačimi psami sú veľké. Rozdiely sú v ich správaní aj fyziognómii. Ľudia sa snažili psov, ktorých mali na stráženie stád čo najviac prispôbiť ovciam aj výzorom, aby ich ovce nevnímali ako predátora a aby ich aj pastieri vedeli spoľahlivo odlíšiť pri útokoch od šeliem. Často vyberali veľkých psov s prevahou bielej srsti o čom svedčí aj dostatok plemien PSP s bielou farbou ako napr.: slovenský čuvač, podhalanský ovčiak, pyrenejsky horský pes, maremma, stredoázijský ovčiak (FINĎO, 2002).

„Obidva typy ovčiarskych psov s odlišnými prejavmi správania sú pri statku užitočnými pomocníkmi. Majú rozdielne zamestnania, zavracanie a stráženie: využívajte ich správnym spôsobom! Učenie strážneho psa na zavracanie statku je nesprávne a nesnažte sa o to!“ (FINĎO, SKUBAN, 2011, s. 57).

Je dôležité aby PSP nemali príležitosť pochytiť zlé návyky od zavracačích psov a preto je lepšie vychovávať ich aspoň do štyroch mesiacov osobitne (RIGG, 2010).

Už 9000 rokov využívajú ľudia prirodzený lovecký inštinkt psov pri práci s hospodárskymi zvieratami. Človek ani žiaden stroj by sám nedokázal zohnať utekajúce stádo oviec tam, kde potrebuje. Prirodzený lovecký inštinkt zdedil po vlkoch. Ten má určitú postupnosť: začína priblížením sa ku koristi, ďalej nasleduje pozorovanie koristi, prikrádanie sa za ňou. Keď nastane správny okamih začnú koristiť prenasledovať - štvať, až koristiť chytia, zahryznú sa do nej, zabijú ju a skonzumujú. Cvičitelia zavracačích psov ich trénujú aby potlačili konečný inštinkt koristiť chytiť a zabiť. Naháňanie koristi je u nich zakódované, netreba ich to učiť. Prikrádajú sa za ovcami a ovce to rozoznávajú ako chovanie lovca a reagujú na to zhlukovaním sa. Zavracačí pes je pri stádach tak dôležitý, že je namieste otázka či by bolo vlastne možné divé zvieratá bez ich pomoci domestikovať (ABRAHAM, 2007). V Ázii nepoznali pastieri psy na zavracanie statku. Túto úlohu plnili strážne psy. Ale len strážne psy by nestačili pri práci pastierov, keby nemali už skrotené stáda hospodárskych zvierat. Najznámejšie plemená zavracačích psov sú: borderská kólia, šeltia, dlhosrstá kólia, korgi, pumi, puli.

Pri PSP má správanie tiež svoju následnosť. Najprv sa pes priblíži ku statku, overí partnera a prejaví podriadené správanie. Pri týchto psoch bolo inštinktívne lovenie

potláčané a nahradzované sociálnymi prejavmi podriadenosti, hrania a kontaktovania zvierat. Ak sa prejavujú zvyšky inštinktívneho správania ako napr. naháňanie statku pri mladých psoch, takéto správanie sa musí potlačiť (FINĎO, SKUBAN, 2011). Väčšinou stačí upozornenie psa pastierom na neželanú činnosť.

Správanie, ktoré je pri PSP dôležité:

Dôveryhodnosť – ohľaduplnosť voči statku: znamená, že PSP sa bude správať dôveryhodne voči zvieratám, ktoré ma ochraňovať. Pes nesmie ubližovať domácim zvieratám. Pri mladých psoch od 6 do 8 mesiacov môže dôjsť ku zraneniu statku kvôli hravému správaniu psov. Takéto správanie sa nepovažuje za nedôveryhodné a časom sa vytratí alebo ako je vyššie spomenuté, dá sa odstrániť napomenutím psa (FINĎO, 2002). Je dôležité, aby šteňa PSP, ktoré príde do kontaktu s hospodárskym zvieratkom prejavovalo submisívne správanie voči statku. Základné prejavy podriadenosti sú: sklopené uši, privreté oči, žmurkanie alebo vyhýbanie sa priamemu pohľadu, líhanie si pred zvieratkom, ukazovanie brucha (obr. 35). Žiaduce je aj oňuchávanie hlavy (obr. 37) a análnej oblasti psom (LORENZ, COPPINGER, 2002; LANDY, 1999). Potlačenie poľovníckeho správania je základnou požiadavkou, vďaka ktorej nebude mať nutkanie zvieratá zo stáda naháňať ako korisť a pastier sa bude môcť spoľahnúť, že pes neublíži ani novonarodeným jahniatkam alebo teliatkam.

Vernosť, naviazanosť na statok: pod vernosťou sa rozumie naviazanie psa na hospodárske zvieratá. Pes má schopnosť do veku 16 týždňov vytvoriť si puto s osobou, zvieratkom alebo s druhom (ovce, kozy), s ktorým je izolovaný. Pri PSP sa využíva táto schopnosť na vytvorenie puta medzi psom a napr. ovcou tzv. imprinting. Pes má potrebu byť pri stáde, ktoré považuje za svojich vlastných členov svorky, nasleduje ich, spí pri nich (obr. 32, 33, 38). Neuprednostňuje kontakt s ľuďmi alebo inými psami. Neodtúla sa od nich na dlhší čas. V prípade hrozby sa stiahne ku stádu (LORENZ, COPPINGER, 2002; LORENZ, 1985; LANDRY, 1999).

Stráženie: predstavuje samotný prejav ochrany stáda pred nepriateľom či už to je divá zver, predátori alebo cudzí ľudia. Pri sledovaní okolia pes reaguje na zmenu rutiny brehaním a pri ohrození, ktoré naďalej pokračuje a zväčšuje sa pes neváha zaútočiť. Pri mladých psoch je časté, že sa stiahnu ku stádu, ale po dozretí a nabratí skúsenosti alebo s podporou ďalších PSP by mali mať dostatok sebavedomia na to aby každú hrozbu

zahnali. U PSP sú to prirodzené vlohy a majú tesný vzťah k naviazanosti. (FINĐO, 2002; LANDRY, 1999).

Prvý rok života PSP sa rozdelil na 5 štádií, ktoré popisujú štádia vývoja. Rozdelenie je orientačné a závisí od daného jedinca a jeho povahových vlastností.

1. štádium je od narodenia po 8 týždňov: prvé dni je šteňa odkázané len na matku. Približne do dvoch týždňov samé nie je schopné termoregulácie a vylučovania. Začínajú fungovať zmyslové orgány – oči, uši. V troch týždňoch sa prerezávajú zuby. Ďalej začínajú štence spoznávať najbližšie okolie vytvárajú sa prvé sociálne vzťahy, hry a prejavy nadradenosti a podradenosti medzi súrodencami a inými členmi svorky.

2. štádium sa označuje ako ranná mladosť približne od 8 do 16 týždňov. Je to druhá fáza vytvárania sociálnych kontaktov. V tomto veku vznikajú väzby medzi druhými psami a zvieratami a práve v tomto období sa musí šteňa izolovať od ľudí a iných psov a umiestniť medzi zvieratá, na ktoré sa má naviazať. Je potreba prispôbiť prítomnosť hospodárskych zvierat ku konkrétnemu šteňaťu. Príliš malé slabšie jahniatka nemôžu byť zavreté s viac aktívnym šteňaťom, také šteňa je lepšie umiestniť ku nebojácnym ovciam alebo baranom. Šteňa má mať priestor pre nerušený oddych a kŕmenie, kam sa ovce nedostanú. Často sa využívajú prenosné kovové oplôtky na izoláciu šteňaťa s ovcami. Tie sa po vypasení oplateného priestoru preložia na nové miesto a to je vhodné aj z hľadiska toho, že šteňa sa nenaviaže na prostredie v ktorom je ale na ovce, ktoré sa s ním aj na nové miesto presúvajú. Kontakt s človekom by mal byť zachovaný ale obmedzený len na kŕmenie a ošetrovanie. Šteňa sa môže priúčať na základné povely napr. „ku mne, nesmieš, stoj“ čo je v súčasnej pozmenenej krajine potrebné.

3. štádium – pokročilá mladosť je približne od 4 do 6 mesiacov. V tomto čase sa upevňujú sociálne väzby so statkom a nemá sa stýkať s inými psami alebo ľuďmi. Už sa zúčastňuje pasenia ale nie bez dozoru, aby v prípade potulovania alebo hrania sa s ovcami bolo za toto správanie potrestané. Prítomnosť iného staršieho psa je žiaduca, pretože od neho získava sebavedomie a skúsenosti. Je tiež potrebná socializácia šteňaťa aj s inými psami, pretože pri stáde sa vyskytujú často aj iné PSP a zavraciaky. V tomto veku je dobré pokračovať s výcvikom základných povelov, ale nesmie sa šteňaťu dostávať prílišnej pozornosti od pastiera aby sa jeho pozornosť neodvracala od oviec.

Nie je vhodné dávať ako odmenu za splnený povel žrádlo, šteňaťu bude stačiť ako odmena spokojnosť pastiera, ktorý má byť v očiach šteňaťa autorita.

4. štádium je od 6 do 12 mesiacov a označuje sa ako dospievanie. V tomto veku sa môže prejavíť poľovné správanie ako naháňanie oviec a hranie sa s nimi, trhanie za uši a srst'. Takéto správanie je nutné rázne potrestať aby sa neupevnilo. V tomto veku sučky začínajú s háraním, čo môže vyvolať zmeny v správaní ako zvýšeným potulovaním alebo hryzením oviec. Háranie odpútava pozornosť psov od ich práce. Preto je vhodné v prípade takýchto problémov dať PSP sterilizovať. Sterilizácia nemá vplyv na prácu PSP.

5. štádium – dospelosť je od prvého roku života psa. Pes by mal byť správne naviazaný na stádo a hravé a poľovné prejavy potlačené. V tomto veku je vhodné aby nebol na pastvine so stádom sám. V prípade útoku predátorov, keď jeho skúsenosti a sebavedomie nie sú veľké by mohol získať zlé skúsenosti. Starší skúsený pes ho naučí správnym strážnym prejavom. Pri zaháňaní napr. medveďa sa musia mladé psy učiť opatrnosti a ich pud sebazáchovy by mal zabezpečiť, aby sa priamo nevrhali proti medveďovi, čo by ich mohlo stáť život. Psy veľkých plemien ako sú PSP dospievajú neskôršie, ich vývin je dokončený až v treťom roku života a preto treba pamätať na to, že plnohodnotný strážca bude najskôr po roku a pol až dvoch rokoch, závisí to čiastočne aj od konkrétneho plemena.

Zdroj: (LANDRY, 1999; RIGG, 2001; COOPINGER, COOPINGER, 2002; RIGG, 2010; FINĎO, SKUBAN, 2011)

1.4 Plemená pastierskych strážnych psův

Vo svete sa vyvinulo veľa štandardizovaných a uznaných plemien PSP. Niektoré plemená sú popísané ale nie sú oficiálne uznané. Ľudia pri výbere PSP by mali rozmýšľať z kade si psa zaobstarajú. Na výber majú psa z čistokrvných chovov od miestnych alebo zahraničných chovateľov. Druhá možnosť sú tzv. regionálne rasy. Sú to psy od pastierskych národov alebo kultúr, ktoré sa používajú tradičným spôsobom. Tieto psy sú vystavené miestnym podmienkam prostredia a tvrdej práci. Musia podstúpiť migrácie medzi letnými pastvinami a zimoviskami, kedy si často potravu a vodu musia zaobstaráť sami, musia byť dostatočne odolné a prispôsobené miestnym

parazitom, predátorom a pracovným nárokom farmárov. Rozmnožovanie týchto psov prebieha bez zásahu pastierov. Dá sa predpokladať, že na rozmnožovaní sa podieľajú tie najsilnejšie a najprispôsobenejšie jedince. Pastieri rozhodujú o osude šteniec. Často vyberú z vrhu len dve šteňatá podľa osobných preferencií a zvyšok zabijú. Na mladé psy sú kladené vysoké nároky a keď nepracujú spoľahlivo, pastieri ich zabijú. Tento systém chovu sa môže zdať tvrdý ale zabezpečuje existenciu najlepších PSP.

Chov čistokrvných psov pochádza z pár jedincov regionálnej rasy. Tie sú z ich pôvodného prostredia odobraté a vytvorí sa nový chovateľský klub. Opíše sa ich vonkajší vzhľad a vytvorí sa štandard nového plemena. Na výstavách sa hodnotí exteriér zúčastnených jedincov a tí najlepšie ohodnotení sú najviac využívaní v ďalšom chove. Jedinci plemena sú potomkami pôvodných regionálnych rás ale ich ďalší vývoj je regulovaný ľuďmi a často sa odkláňa od pôvodných jedincov. Jedince vyberané len na základe exteriéru, keď nie sú kontrolované ich povahové vlastnosti, často stratili schopnosť pracovať ako ich predkovia z regionálnych rás (FINĐO, SKUBAN, 2011). Zoznam plemien pastierskych strážnych psov je v tab.1.

Tab. 1: Zoznam známych plemien pastierskych strážnych psov.

Názov plemena	Ďalšie názvy	Krajina pôvodu
Aidi	Atlaský horský pes, Chien de	Maroko
Akbaš*	l'Atlas	Turecko
Anatolský pastiersk pes	Coban Cöpegi	Turecko
Bergamský ovčiak		Taliansko
Bernský salašnícky pes		Švajčiarsko
Bhotia	Himalayan mastiff	Nepál, severná India
Briard	Alpský pastiersky pes	Francúzsko
Bulharský pastevecký pes	Barachesto ovcharsko kuche	Bulharsko
Cão de Castro Laboreiro		Portugalsko
Tahmarda	Tadjikian mastiff	Tadžikistan
Do-Khy	Tibetská doga / Tibetan Mastiff	Tibet
Estrelsky pastiersky pes	Cão da Serra da Estrela	Portugalsko
Hellenikos poimenikos	Hellenic Sheepdog / Greek Sheepdog	Grécko
Juhoruský ovčiak		Rusko / Ukrajina
Juhovýchodoeuropský ovčiak -bucovina	Bucovina shepherd dog; Ciobănesc de Bukovina	Rumunsko

Kangal köpeği*	Sivas Kangal, Karabash	Turecko
Karakachansko kuche	Karakatchan	Bulharsko
Kars		Turecko
Kaukazský pastiersky pes	Vlkodav	Kaukaz
Kirgizkaya ovcharka	Kyrgyzian shepherd dog	Kirgizsko
Komondor		Maďarsko
Krašký pastiersky pes	Kras, Karst, Istrijsky pastiersky pes	Slovinsko
Kurdish Shepherd Dog	Kurd Steppe Dog, kurdský kangal	Turecko
Kuvasz		Maďarsko
Kyi-Apso	Tibetská doga	Tibet
Malorský ovčák	Perro de Pastor Mallorquín	Španielsko
Maremmansko-abruzský pastiersky pes	Maremma	Taliansko
Mongolský pastiersky pes	Buryato, Mongolian Shepherd Dog, Khonch Nokhoi	Mongolsko
Podhalanský ovčiak	Polský) tatranský horský pes, Goral	Poľsko
Pyrenejský horský pes	Great Pyrenees, Patou, Pyr	Francúzsko
Pyrenejský mastin	Mastin del Pireneo, Mastin d'Aragon	Španielsko
Rafeiro do Alentejo		Portugalsko
Rumunský karpatský ovčiak	Ciobanesc romanesc Carpatin	Rumunsko
Rumunský mioritský ovčiak	Ciobanesc romanesc Mioritic	Rumunsko
Sage Koochi		Afganistan
Sage Mazandarani	Iranian Bear Dog	Irán
Sarkangik		Uzbekistan
Slovenský čuvač		Slovensko
Šarplaninský pastiersky pes	Jugoslávsky / ilyrský pastiersky pes / sarplaninac	bývalá Juhoslávia
Stredoazijský pastiersky pes	Stredneaziatskaya ovtcharka	Rusko
Torkuz		Uzbekistan
Tornjak	Chorvatský pastiersky pes, Bosenský pastevecký pes	
Turkmenský alabaj	Turkmenský pastiersky pes	Turkménsko
Veľký švajčiarský salašnícky pes	Grosser Schweizer Sennenhund	Švajčiarsko

* Medzinárodná kynologická federácia považuje toto plemeno za farebnú variantu Anatolského pastierskeho psa (RIGG, 2010).

Slovenský čuvač:

Krajina pôvodu: Slovensko

Obdobie vzniku: stredovek

Využitie: stráženie domácich zvierat, spoločník, ochrana majetku

Veľkosť a hmotnosť: psy 62 – 70 cm, 30 – 45 kg, suky 59 – 65 cm, 30 – 45 kg

História plemena: Pôvodní obyvatelia Valašska, ktorí boli kočovní pastieri pásli svoje stáda po hrebeňoch a na stráňach horských masívov Karpát. Na naše územie prišli v prvej polovici 14. storočia a dostali sa až na východnú časť Moravy. Priniesli na naše územie nový spôsob hospodárenia s ovcami, ovce chovali hlavne na produkciu mlieka. Ich stáda nasledovali veľké pastierske psy, ktoré sú pravdepodobne predkami čuvača. Údaje o pastierskych psoch pred príchodom Valachov takmer neexistujú, ale predpokladá sa, že aj vtedy museli mať na obranu svojich stád nejaký spôsob ochrany, pretože aj keď sa páslo v južných oblastiach Slovenska areál vlka bol rozšírený na území celého Slovenska (FINĎO, SKUBAN, 2011).

HRŮZA (1947) píše: podľa môjho názoru je čuvač plemeno veľkého európskeho bieleho dlhosrstého psa s tmavo sfarbenou kožou. Podľa stavby a farby i výmeny srsti, ako i podľa chovania čuvača hlavne v zime a podľa stôp jeho rozšírenia, je čuvač potomok veľkého bieleho psa polárneho. Bol privedený v prvých storočiach po Kr. Gotmi a Purgundami z Pomoranska pri príležitosti hnaní stád škótov gotského, pochádzajúceho z južnej časti Švédska do južnej Európy. Jeho najstaršie stopy možno hľadať v pomoranskom bielom psovi pastierskom a pomoranskom pastierskom ostroši i v pomoranskom ovčiackom pudlovi. Na európskej pevnine vyvinul sa tento pes v hlavných dvoch typoch a to horskom ako tatranský, karpatský, abruzzský a pyrenejský a nížinnom ako pastiersky pomoranský, poľský a slovenský. Na Slovensku bol začiatkom minulého storočia početní ale na začiatku tridsiatych rokov bol vyvázaní hromadne do Nemecka a Poľska. Išlo to tak ďaleko, že nestačilo veľa, aby tu čuvač vymizol.

Prof. Antonín Hrůza bol pedagóg Vysokej školy veterinárneho lekárstva v Brne, ktorý sa zaslúžil o zachovanie a slovenského čuvača. Priviedol dve nepríbuzné šteňatá z Tatier – psa Jerryho a sučku Koru, umiestnil ich u svojho zaťa Jozefa Skoupila,

majiteľa chovateľskej stanice Zlatá studňa v Skalici nad Svitavou. Prvý vrh bol zapísaný 4. 6. 1929 založili si 23. 9. 1933 „Spolek chovatelů

psů tatranských ovčáckých čuvačů v Brně“ s vlastnou plemennou knihou. Spočiatku boli uznané dva rázy — veľký horský, s kohútikovou výškou u psa 65 cm, suky 60 cm a hmotnosťou 35 — 45 kg a malý nížinný ráz, s kohútikovou výškou 40 — 50 cm, štíhlejší, s hmotnosťou 20 — 25 kg. Tým, že sa niekedy oba rázy páрили spoločne, postupne zanikali rozdiely medzi nimi a malý nížinný ráz ako taký sa postupne vytratil z chovu. FCI na svojom valnom zhromaždení v júni v Prahe uznala čuvača za samostatné plemeno a štandard bol vydaný 14. 8. 1965 pod č. 142 slovenský čuvač (SLOVENSKYCUVAC.INFO; MALEC,VANEK 2006; BARLÍK, 1992). Zaradenia čuvača medzi plemená FCI znamenalo aj čiastočné odklonenie od jeho pôvodného poslania ako pastierskeho psa. Pastieri neinvestovali peniaze do „papierových“ psov a preto sa tieto psy objavujú skôr ako spoločníci v rodinách a ochrancovia majetku (FINĐO, SKUBAN, 2011). Čuvač má však u mnohých ľudí zlú povesť, ktorú získal kvôli zvýšenej agresivite vychádzajúcej už zo spomínaného uväzovania ale správne držaný a vychovávaný čuvač je výborný pes s vyrovnanou povahou. V rokoch 2000 – 2004 boli čuvači v projekte „Ochrany hospodárskych zvierat a záchrany veľkých predátorov“ podrobení systematickému hodnoteniu ich pastierskych schopností. Čistokrvné i „nečistokrvné“ jedince boli umiestnené na ovčích farmách od Čadce po Ubl'u. U väčšiny posudzovaných psov boli zistené vlastnosti, ktoré sú vyžadované u PSP. Slovenský čuvač sa prejavil ako menej agresívne plemeno oproti kaukazskému ovčiakovi, čo sa môže využiť pri umiestňovaní čuvačov na salaše v oblasti, ktorých je zvýšený predpoklad pohybu cudzích ľudí – turistov, hubárov (RIGG, 2010).

Podhalanský ovčiak

Krajina pôvodu: Poľsko

Obdobie vzniku: začiatok 17. storočia

Využitie: stráženie domácich zvierat, spoločník, ochrana majetku

Veľkosť a hmotnosť: psy 65 – 70 cm, 45 – 68 kg, suky 60 – 65 cm, 45 -68 kg

História plemena: Je blízkym príbuzným maďarského kuvasa a slovenského čuvača a iných európskych horských ovčiakov ako napr. talianskeho bergmanského

ovčiaka. Pochádza z veľkých ázijských mastifov prinesených do Európy pred vyše 1000 rokmi.

Podhalanský ovčiak je výborne prispôsobený na drsne podmienky prostredia. Má silnú kosť a svalstvo, srst' je hrubá, hustá, bielej až krémovobielej farby. Je to klasický horský pes strážiaci stáda hospodárskych zvierat. Bol využívaný Kanadčanmi a Američanmi ako ťažný, policajný alebo vojenský pes, ale jeho povaha sa nezmenila a ostal spoľahlivým strážcom stád proti predátorom alebo cudzím ľuďom (FOLGE, 1995). Dobře vycvičený podhalanský ovčiak vraj dokáže stádo nie len strážiť, ale aj naháňať podľa inštrukcií pastiera, ale pracuje inak ako špecializovane zavracky ako napr. border kolie. Tvrdí sa tiež, že podhalanské ovčiaky radšej ostávajú pri stáde, ako by prenasledovali šelmy (RIGG, 2010).

Stredoázijský ovčiak

Krajina pôvodu: Blízky východ a stredoázijské republiky

Obdobie vzniku: starovek

Využitie: stráženie domácich zvierat, spoločník, ochrana majetku

Veľkosť a hmotnosť: psy 65 – 78 cm, 55 – 79 kg, suky 60 – 69 cm, 40 – 65 kg

História plemena: stredoaziat je jedným z pradávnych plemien, ktoré sa sformovalo vďaka prírodnému výberu na rozľahlom území Kaspického mora až po Čínu a od južného Uralu po Afganistan (www.skaaro.sk). Je pravdepodobne príbuzný kaukazským pastierskym psom a možno aj tibetskej doge. Podobné psy kedysi doprevádzali Mongolov pri ich vpádoch do východnej a strednej Európy (RIGG, 2010).

„Regionálne rasy možno nájsť v Turkménsku, Kazachstane, Kirgizsku, Azerbajdžane, Uzbekistane, Afganistane a Iráne. Nejedná sa o plemeno v pravom slova zmysle, ale súbor regionálnych rás, ktorých premenlivosť vzhľadu aj vlastností je naozaj značná. Spojovacím článkom tejto rôznorodej skupiny psov je ich pôvodné pracovné poslanie, stráženie stád proti veľkým šelmám, vlkom, hyenám, šakalom a leopardom. Podľa novších poznatkov, súčasné aziaty vznikli nedávno, možno iba v dvadsiatom storočí.“(FINĐO, SKUBAN, 2011, s. 64).

Stredoaziat je sebavedomý, vyrovnaný, kludný, nezávislý, s veľkým pracovným nasadením a výdržou. Harmonicky stavaný, veľký pes so svalnatým telom. Uši a chvost sa kupírujú. Krycia srst' je rovná a podsada dobre vyvinutá. Farba srsti je akákoľvek

okrem vrodenej modrej a vrodenej hnedej, v akejkol'vek kombinácii a čierneho plášťa na trieslovej (WWW.SKAARO.SK). V Kirgizsku aj Uzbekistane organizujú psie zápasnícke turnaje. Nie sú to zápasy na život a na smrť. Psy majú dobre vyvinutý inštinkt sebazáchovy a v zápase, keď prehrávajú podriadenosťou preukážu svoju prehru čo je pre súpera pokyn na ukončenie boja (FINĎO, SKUBAN, 2011). Víťazi sú oslavovaní a získavajú ponuky na krytie od iných chovateľov. Slúžia aj na stretávanie sa kynológov – priateľov, ktorí na týchto zápasoch nachádzajú vhodných psov pre svoj chov. Stredoaziati musia vo svojich domovinách v prvom rade plniť dobre svoje pracovné úlohy, mať ku tomu zodpovedajúcu povahu, exteriér je až druhoradý (KOPELIOVIČ, 2009). V súčasnosti sa na našom území stretávame s problémom, ktorý sa ale netýka výlučne len stredoaziata. Na výstavách sa prezentujú jedince, ktoré sa zásadným spôsobom líšia od pôvodných predstaviteľov plemena. Moderný chov zabúda na podmienky v akých sa formoval tento typ psa a stretávame sa s prekrmovaním, čo je pre „skromného“ aziata úplne neprirodzené, pretože vo svojej domovine mu prekrmovanie nikdy nehrozilo, dokonca bez vody vydržal niekoľko dní. Často sa stretávame s odkláňaním exteriéru od prirodzeného pracovného vzhľadu, to znamená: prílišná hrubosť a ťažkosť, ovisnuté pysky, viečka, prílišná kožovitosť. Psy takéhoto typu by mali ťažkosti v pustatinách s nafukovaním piesku do ovisnutých viečok, veľmi ťažké psy by pohyb v takomto teréne pri kočovaní znášali zle a príliš ovisajúce pysky a prílišná kožovitosť by mohla brániť v boji s predátormi (KOPELIOVIČ, 2008).

Kaukazský ovčiak

Krajina pôvodu: kaukazské štáty bývalého Sovietskeho zväzu

Obdobie vzniku: stredovek

Využitie: stráženie domácich zvierat, vojenský pes

Veľkosť a hmotnosť: psy min. 68 cm, 72 – 75 cm, 45 – 70 kg, suky min. 64 cm, 67 – 70 cm, 45 – 70 kg

História plemena: na Kaukaze, horskom masíve medzi Čiernym a Kaspickým morom v blízkosti Turecka a Iránu sa celé stáročia pásli ovce, ktoré strážili kaukazské psy pred veľkými predátormi a zlodejmi najmenej 600 rokov (FOLGE, 1995). Na formovanie tohto plemena nemal vplyv len prírodný výber, ale aj tradície národov osídľujúcich oblasť Kaukazu. Prvá zmienka o veľkých molosoidných psoch používaných v armáde arménskeho cisára Tigrana II. sa datuje od prvého storočia p. n.

1.. Chovateľská práca s plemenom začala na konci dvadsiatych rokov dvadsiateho storočia v ZZSR. Vyberali sa vždy psy s dostatočnou fyzickou silou, sebavedomím, nebojácnosťou, veľmi rozvinutým sluchom, dobrým zrakom a hustou nepremokavou srstou (WWW.SKAARO.SK).

Je to robustný pes, veľmi silný s dlhou srstou, ktorá má rôzne sfarbenia: sivá, hrdzavá, žltohnedá, biela, strakatá, pálená. Hnedú farbu štandard nepripúšťa. Kupíruju sa mu uši. Má vyvinutý poľovnícky inštinkt. Povahovo je to sebavedomý, pes tvrdej a ostrej, ale vyrovnanej povahy. U niektorých jedincov je agresivita a zúrivosť veľká. Tá je spôsobená tým, že kaukazákov používali ako vojenských, služobných psov a agresivitu voči ľuďom v nich podporovali. V 17. – 20. storočí ich používali pri vojenských konfliktoch medzi Ruským cárstvom a Osmanskou ríšou (FINĎO, SKUBAN, 2011). Do Nemecka sa toto plemeno dostalo koncom 60-tych rokov dvadsiateho storočia ako služobný pes pri pohraničnej strážii, predovšetkým pri Berlínskom múre. Po jeho páde v roku 1989 sa sedemtisícová skupina týchto psov rozpustila a dostala do nových domovov po celom Nemecku (FOLGE, 1995).

Pri skúšobnom nasadení kaukazských psov na Slovensku ochránili svoje stáda veľmi účinne pred medveďmi a vlkami, bolo však zaznamenaných niekoľko problematických reakcií na cudzích ľuďoch (aj na opitých pastieroch). Viac im vadili horúce letá ako slovenským čuvačom (RIGG, 2010).

1.5 Prirodzení predátori vyskytujúci sa na Slovensku

Vlk dravý (*Canis lupus*)

Vlk dravý patrí do radu mäsožravcov/šeliem (*Carnivora*) do čeľade psovitéch (*Canidae*) a je druhým najväčším predátorom po medveďovi hedom v Európe (WWW.SOPSR.SK).

Na našom území prežíva prevažne v súvislých lesoch, obýva aj polootvorenú krajinu. Pôvodne je to lesostepný druh. Prekonáva veľké vzdialenosti aj krajinou bez vegetačného krytu. Trvalo obýva stepi a tundru. Slovenské vlky patria k jedným z najväčších v Európe. Samce dosahujú hmotnosť 40 – 65 kg, vlčice bývajú približne o 20 % ľahšie (FINĎO, SKUBAN, 2011).

Predpokladá sa, že žijú tri poddruhy vlka na svete a to vlk dravý (*Canis lupus*), vlk červený (*Canis rufus*) a vlk etiópsky (*Canis simensis*) (BEŤKOVÁ, RIGG, 2005).

Potrava: vlk je mäsožravec, len v malom množstve požíra trávy a ovocie ako potravný doplnok. Dokáže naraz skonzumovať 3,7 až 4,5 kg čerstvého mäsa. Vo výnimočných prípadoch aj 10 kg. Niekoľko nasledujúcich dní neprijíma potravu (ZIMEN, 1990). Podľa výskumu VOSKÁRA (1993), ktorý posudzoval zvyšky koristi, je 65% koristi, ktorú vlk loví, hendikepovanej. Zvyšok koristi je buď odstrelená a nedohľadaná zver na poľovačkách alebo zdravá zver, ktorá bola v nejakej pozičnej nevýhode, ako napr. zlý terén, sneh. V koristi prevažovali u diviakov mláďatá, až 80% a podľa opotrebenia ratic a nájdených zvyškov bol preferovaný lov samíc 70%. Na základe týchto poznatkov môžeme potvrdiť selektívny a sanitárny účinok vlčej populácie.

Spôsob života: základnou jednotkou vlčej populácie je svorka. Svorky sú zložené z vodiaceho páru „alfa páru“ a ostatných členov skupiny. So sociálnou štruktúrou je spojené rozmnožovanie, lov, kŕmenie, teritoriálne a hravé správanie (ZÁSZLÓS, 2009). Priemerná veľkosť svorky je 4 – 6 vlkov, výnimočne 10 vlkov. Dospievajúce vlky majú tendenciu opúšťať materskú svorku a hľadajú si nové územia a zakladajú vlastnú svorku (FINĎO, SKUBAN, 2011; WWW.WOLF.SK).

Rozmnožovanie: obdobie párenia začína v decembri alebo v januári a trvá do konca februára až marca. V severnej oblasti prebieha párenie o niečo skôr ako v južnejších oblastiach. Gravidita trvá 54 až 62 dní s odchýlkou 4 dní. Mláďatá sa rodia od polovice marca do polky mája. Veľkosť vrhu závisí od množstva koristi a hustoty vlkov v oblasti. Ale vo vrhu býva v priemere 4 – 6 mláďat môže ich byť až 10. Úmrtnosť mláďat je až 60% (WWW.SELMY.CZ; WWW.KAMPOLOVAT.SK).

Vlky boli na našom území hojne rozšírené do prvej polovice 19. storočia. Potom ich počty klesli. Ich počet znovu vzrástol a takisto sa rozširoval ich areál v 40. a 50. rokoch. Areál vlka vtedy zaberal až 50% nášho územia. Trvale sa vyskytoval v oblasti severovýchodného Slovenska, Vysokých Tatier, Oravy, Poľany a Slovenského krasu (HELL, 2001; HELL 2003a). Začal spôsobovať značné škody na hospodárskych zvieratách, a raticovej zvery. Preto bol vlk dravý vnímaný ako zbytočný, krvilačný škodca a konkurent človeka pri love na zver. Preto ľudia vymysleli rôzne spôsoby ako ho likvidovať – strieľaním, chytaním do želez, trávením. V sedemdesiatych rokoch sa

areál vlka zúžil iba na severovýchodné Slovensko. Zmena prišla od roku 1975, kedy sa zakázalo chytanie do želiez, vyberanie mláďat z brlohov a trávenie. Obdobie poľovania sa skrátilo na 5,5 mesiaca (od roku 1999 na 2,5 mesiaca). Vlčia populácia dosiahla vrchol v období 80. a 90. rokov. Vtedy ich na Slovensku bolo viac ako v inom období od 19. storočia (RIGG, 2008).

V súčasnosti sa vlk vyskytuje na 42 % územia Slovenska. Na jeho ochranu sú vyhlasované chránené územia a to územia európskeho významu, kde je predmetom ochrany. Ide o 79 území s celkovou výmerou 435 383 ha, čo tvorí 9 % z výmery Slovenska (WWW.SOPSR.SK).

Veľkosť vlčieho teritória sa pohybuje od 15 000 do 19 000 ha (FINĎO, CHOVANCOVÁ, 2004). Tieto poznatky sú z údajov získaných telemetriou zo Slovenska. Novšie údaje z Chorvátska s využitím satelitnej telemetrie ukázali, že vlky obývajú územie až 60 000 ha. Svorka pokrýva územie oveľa väčšie, ako je výmera jedného poľovného revíru a to je dôvod, prečo v mnohých štátoch, kde sa nerobí alebo sa nerešpektuje výskum priestorovej aktivity, sú počty vlkov vysoko nadhodnocované (FINĎO, SKUBAN, 2011).

Určenie koristi usmrtenej vlkom: ovce a kozy vlky usmrť zahryznutím do krku alebo prednej časti tela. Niekedy odhryzne celú hlavu. Vyskytujú sa aj poranenia papule, záhryzy do hrude a pod prednú lopatku. Počas útoku na stádo často pohryzú nohy alebo silným záhryzom otvoria časť brucha. Strhnutá korisť nemá veľa rán len dobre smerované záhryzy do životne dôležitých častí tela. Pri veľkej koristi, ktorá sa môže brániť rohmi je útok smerovaný na zadnú časť tela – stehná a brušná dutina. Niekedy je typický záhryz do papule, ktorý spôsobí úplne ochabnutie koristi. Psie útoky sú typické mnohými záhryzmi a krvnými podliatinami na koristi, ktoré je možné vidieť po odratí kože (FINĎO, SKUBAN, 2011).

Status ochrany na medzinárodnej úrovni a v SR: Vlka dravý je podľa červeného zoznamu cicavcov IUCN zaradený medzi druhy LC – least concern so stabilným populačným trendom. V rámci medzinárodných dohovorov a právnych predpisov je vlk dravý zaradený v prílohe č. II (prísne chránené druhy živočíchov) Dohovoru o ochrane voľne žijúcich organizmov a prírodných biotopov (Bern), a v Dohovore o ochrane sťahovavých druhov voľne žijúcich živočíchov (Bonn), v prílohe č. II Dohovoru o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín

(CITES - Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) a v prílohe č. II a IV Smernicou Rady 92/43/EHS z 21. mája 1992 o ochrane prirodzených biotopov a voľne žijúcich živočíchov a rastlín v platnom znení. V zmysle zákona č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov je vlka dravého zakázané celoročne chytať, zraňovať, usmrcovať a ničiť jeho obydlia, najmä brlohy s mláďatami v dvoch prihraničných oblastiach nachádzajúcich sa v okrese Čadca a v okresoch Rožňava a Košice okolie; v územiach s piatym stupňom ochrany - celková výmera týchto území je v súčasnosti 87 006 ha z toho 76 199 ha je výmera územia, tvoriaceho areál vlka dravého. Podľa vyhlášky Ministerstva životného prostredia SR č. 24/2003 Z.z., ktorou sa vykonáva zákon č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov je vlka dravého zakázané chytať, zraňovať, usmrcovať a ničiť jeho obydlia, najmä brlohy s mláďatami v období od 16. januára do 31. októbra kalendárneho roka; V zmysle zákona č. 274/2009 Z.z. o poľovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov určuje ročnú kvótu lovu vlka dravého Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR na základe návrhov krajských lesných úradov a ich poradných zborov v rámci jednotlivých poľovných oblastí.

Medveď hnedý (*Ursus arctos*)

Medveď hnedý je náš pôvodný živočíšny druh a predstavuje najväčšiu európsku šelmu. Na naše územie sa pravdepodobne dostal z Balkánskeho polostrova niekoľkými migračnými vlnami od konca poslednej doby ľadovej. Populácia medveďa je v súčasnosti chránená Bernským dohovorom. Bol vypracovaný záväzný dokument – Akčný plán pre ochranu medveďa hnedého v Európe. Na Slovensku by si však predmet ochrany – medveď hnedý v akčnom pláne zaslúžil viac pozornosti (LENKO, a kol., 2014). Je celoročne chránený a regulačný alebo ochranný odstrel sa realizuje so súhlasom Ministerstva životného prostredia SR (FINĎO, SKUBAN, 2011).

Typické prostredie medveďa sú súvislé a rozsiahle lesy. Vyskytuje sa v zmiešaných horských lesoch ale aj v čistých bučinách, dubinách. Vyhľadáva skalnatý terén s výskytom roklín, jaskýň a rôznych úkrytov vhodných na oddych a brloženie (JÓB, 2007; FINĎO, SKUBAN, 2011).

Spôsob života: medveď je samotársky žijúce zviera. Samica býva s mláďatami pri ich výchove do odstavenia mláďat. Na zimu sa medveď ukladá do brlohu, ktorý si tvorí v hustých porastoch, vo vývratoch stromov alebo v skalných previsoch. Medveď sa radí medzi nepravých zimných spáčov. V práci HELL, SLAMEČKA (1999) sa opisuje zmena telesných funkcií počas zimného spánku nasledovne: telesná teplota klesne o približne o 4 – 5 °C, rovnako spotreba kyslíka klesne takmer na polovicu a srdečný tep sa spomalí o 75%. Je teritoriálny, a ak má vo svojom teritóriu dobré podmienky ostáva v ňom celý život. Odhadovala sa veľkosť teritória na 1000 – 3000 ha (JÓB, 2007). FINĎO, SKUBAN (2011) píše že, nové poznatky získané telemetrickým výskumom ukázali: veľkosť územia obývaného jedným medveďom, závisí od veku a pohlavia jedinca a reprodukčnom statuse dospelých samíc môže byť od 7000 do 60 000 ha. Medvedice s mláďatami využívajú menší priestor, ako dospelé teritoriálne samce, ktoré sa môžu pohybovať vo výnimočných prípadoch až na 150 000 ha. Veľká mobilita spôsobuje nadhodnocovanie počtu medveďov.

Potrava: medveď je všežravec. Základ tvorí rastlinná potrava, Obľubuje lesné plody a hľuzy rastlín (JÓB, 2007). Živočišne bielkoviny nahrádzajú konzumáciu blanokrídlovcov, najmä mravcov a mäsa kopytníkov, Sú zdochlinožravce ale dokážu loviť choré, mladé alebo nepozorné jedince raticovej zveri.

Rozmnožovanie: Obdobie párenia začína koncom apríla a trvá do konca júla. Medvedice sa pária s viacerými partnermi aby zabezpečili ochranu svojich budúcich mláďat pred usmrcovaním samcami tzv. infanticídou. Mláďatá sa rodia v januári a počet mláďat býva 1 – 3 výnimočne 5 mláďat. Dospelosti sa často dožíva iba jedno mláďa (FINĎO, SKUBAN, 2011).

Na Slovensku bol medveď hnedý v 19. storočí takmer vyhubený, vďaka športovému lovu a prenasledovaniu. Zákaz lovu od roku 1932 ochránil v Západných Karpatoch zvyšky izolovanej populácie a umožnil jej prirodzenú obnovu. V druhej polovici dvadsiateho storočia sa vďaka dostatku vhodných biotopov a a ochrane začal výskyt medveďa zvyšovať výraznejšie. Koncom 50-tych rokov sa na Slovensku vyskytovalo cca 200 medveďov. Lov medveďov bol opäť povolený na základe zvýšených škôd na včelstvách, dobytku a úrode. Ale aj napriek tomu populácia rástla. Neboli stanovené obmedzenia lovu čo sa týka veku, pohlavia váhy, preto sa poľovníci orientovali na najväčšie jedince kvôli najlepšej trofeji a zisku. To spôsobilo, že

v sedemdesiatych rokoch trofejový lov z niektorých oblastí eliminoval 80 – 90 % veľkých starých samcov. V roku 1980 Štátna ochrana prírody začala zavádzať požiadavku plánu lovu pre hmotnostné kategórie. Od roku 1999 bol lov medveďa zakázaný na území s tretím a vyšším stupňom ochrany. Jarný odstrel nebol povolený od roku 2000 a od tohto roku sa môžu legálne loviť iba medvede s hmotnosťou do 100 kg alebo so šírkou prednej laby do 12 cm a dĺžkou zadnej laby do 21 cm (RIGG, ADAMEC, 2008).

„V súčasnej dobe sa väčšina štatistík o početnosti medveďa hnedého na Slovensku zásadne rozchádza, pretože neexistuje žiaden komplexný výskum zameraný na určenie početnosti. V mnohých prípadoch sa jedná len o čiastočné informácie z oblasti ako NP Malá Fatra, TANAP, NP Poloniny, CHKO Poľana, kde sa napríklad niekde realizuje veľkoplošné sčítanie, inde telemetria a podobne“ (LENKO, a kol., 2014, s. 8).

Určenie koristi usmrtenej medveďom: obeť usmrčuje jedným úderom laby alebo záhryzom do lebky, chrbtice alebo časti nad nosom. Koristi sa snaží zlomiť väz. Uhryznutia sú často v oblasti pliec alebo hrdla. Na odratej koži sú vidieť krvné podliatiny po pazúroch. Často ako prvé otvorí hrudný kôš alebo brušnú dutinu (FINĎO, SKUBAN, 2011).

Rys ostrovid (*Lynx lynx*)

Optimálnym prostredím pre rysa sú zmiešané, listnaté horské lesy a ihličnaté lesy. Vyskytuje sa aj nad hornou hranicou lesa, kde vyhľadáva skalnatý terén. Oproti vlkom a medveďom má rys u nás najväčšie rozšírenie. Jeho areál zaberá 47 % rozlohy štátu (FINĎO, SKUBAN, 2011). Nevyskytuje sa na otvorených stepiach a tundre (WWW.NAVRATRYSOV.SK).

Spôsob života: sú to samotárske zvieratá, okrem obdobia párenia a výchovy mláďat. Aktívne sú najmä v nočných hodinách. V oblastiach, kde nie sú silne prenasledované alebo vyrušované sú aktívne aj cez deň. Na odpočinok si vyhľadáujú skalné výklenky, jaskyne alebo husté porasty (WWW.NAVRATRYSOV.SK). Veľkosť územia, ktoré obýva závisí od potravných zdrojov a typu prostredia. Telemetricky monitorované samce využívali v poľských Karpatoch hraničiacich so Slovenskom

12 000 a samice 8 000 ha. Priemerná veľkosť teritória sa pohybuje okolo 11 500 ha (OKARMA, 2000).

Potrava: rys je ako iné mačkovité šelmy striktný mäsožravec. Jeho potrava pozostáva z rôznej koristi. Denná spotreba mäsa predstavuje 1 – 2,5 kg. Živý sa iba živou ulovenou korisťou, zdochliny a strhnuté kusy po iných šelmách nekonzumuje. Ak uloví väčšiu korisť, opakovane sa ku nej vracia a niektoré kusy zahrabáva. Hlavnou zložkou potravy sú kopytníky. 52 % ulovenej koristi je srnčia zver (HELL, 1973). Druhoradou potravou sú zajace, myši a menšie vtáky (FINĎO, SKUBAN, 2011). Z väčších zvierat loví mláďatá jeleňa, diviaka, muflóna. Potravní konkurenti sú líšky, vlky, divé mačky ale aj túlavé psy. Ustupuje len vlkovi (WWW.JARABA.SK).

Rozmnožovanie: obdobie párenia je od februára do polovice apríla. Gravidita trvá 67 až 74 dní, vo vrhu sú priemerne 2 – 3 mláďatá výnimočne 1 – 4 (WWW.NAVRATYRYSOV.SK). Rovnako ako pri iných šelmách je úmrtnosť mláďat do prvého roku vysoká. Mláďatá sú s matkou 10 mesiacov. Po tomto období odchádzajú a zakladajú si vlastné teritórium (FINĎO, SKUBAN, 2011).

V dávnych dobách hojne obýval celé územie Slovenska. V období rokov 1892 - 1909 bolo rysov už málo o čom svedčí ročný úlovok len 15-32 ks. Poľovníci vo veľkom poľovali na rysa, pretože tak ako iné šelmy považovali ho za konkurenta pri love. Po prvej svetovej vojne bola početnosť rysa u nás ešte nižšia. Ročný úlovok v období rokov 1924 – 29 dosahoval priemerne len 18 ks a trend úlovkov bol klesajúci. Väčšina rysov sa chytali do železných pascí. V roku 1934 sa podal a neskôr aj zrealizoval návrh na ochranu rysa čo malo za následok pomalé stúpanie rysej populácie. Najväčší nárast populácie nastal počas a po druhej svetovej vojne. Uvádza sa, že v roku 1949 žili v 15-tich okresoch z celkových 91 a konkrétne v týchto pohoriach: Slovenské Beskydy, Oravská Magura, Veľká Fatra, Liptovské hole, Vysoké Tatry, Nízke Tatry, Spišská Magura, Levočské vrchy, Vihorlat a Slovenské rudohorie. V 1950 – 60 sa rys výrazne rozmnožil a zväčšil svoj areál najmä západným a južným smerom. V 80. a 90. rokoch 20. storočia vrcholil úlovok rysov - ročný priemer predstavoval vyše 110 zabitých rysov. Početnosť šelmy prudko klesla. Od roku 2001 bol lov rysa legislatívne zakázaný (HELL, 2003b). Podľa odborníkov na veľké šelmy, ktorí sa venujú projektu „Spolužitie s karpatskými príznakmi“ je cyklické kolísanie početnosti karpatského rysa približne každé dve desaťročia, ale tento údaj nie je relevantné potvrdený. U rysa karpatského

nereaguje populácia cyklicky na kulminácie početnosti srnčej zveri, ako to je u rysa kanadského, ktorý reaguje na populačné vlny zajaca snežnicového. Kolísanie bolo pravdepodobne spôsobené nadmerným legálnym a nelegálnym lovom (WWW.KARPATSKEPRIZRAKY.SK). Rys je v súčasnosti celoročne chránený.

Rys výrazne napomáha udržiavať rovnováhu v prírode. Vykonáva selekčnú a asanačnú službu, zlepšuje pohlavnú a vekovú štruktúru raticovej zveri, veľmi dobre vplýva na zníženie škôd spôsobovaných raticovou zverou (WWW.JARABA.SK).

Rys robí škody na hospodárskych zvieratách tam, kde bol reintrodukovaný ako napr. v oblasti Škandinávie, Rakúsku, Švajčiarsku a Francúzsku. V strednej a východnej Európe, kde je pôvodný druh, sú škody na hospodárskych zvieratách zriedkavé (FINĎO, SKUBAN, 2011).

Určenie koristi usmrtenej rysom: rys pri útoku na kopytníky skočí na chrbát a drží sa pazúrmí a zahryzne do krku. Stredne veľkú korisť chytí labami a tiež jej zahryzne do krku. Korisť zabije cieleným záhryzom do hrtana, zriedkavejšie do zátylku. Záhryzom urobí hlboké, stredne veľké, nerozstrapkané, presne umiestnené rany. Na tele koristi nebývajú záhryzy ani podliatiny. Ak sú stopy po pazúroch, tak bývajú hlboké (FINĎO, SKUBAN, 2011).

2 Ciele práce

- Zhodnotenie etologických prejavov pastierskych strážnych psov na vybraných farmách počas pastevnej sezóny.
- Možnosti a limity využívania pastierskych strážnych psov
- Vplyv systému chovu oviec a ich ochrany proti veľkým šelmám v kontexte na charakter krajiny

3 Metóda a materiál

Pre zhodnotenie využitia pastierskych strážnych psov na farmách v novodobých podmienkach sa robilo etologické pozorovanie psov v teréne na vybraných farmách a dotazníkový prieskum, ktorý sa vyhodnocoval na základe odpovedí farmárov na Slovensku.

3.1 Etologické pozorovanie pastierskych strážnych psov

Prvá časť práce bola zameraná na pozorovanie pastierskych strážnych psov v teréne počas pastevnej sezóny v roku 2015. Vybraných bolo 10 psov rôzneho veku, pohlavia a plemena z troch fariem na Slovensku. Pozorovanie pre každého psa sa opakovalo trikrát, jedno sledovanie trvalo dve hodiny a sledované údaje sa zapisovali do vopred pripraveného protokolu. Obsah protokolu sa zamerával na základné informácie o mieste, kde sa pozorovanie konalo, identifikačné informácie o konkrétnom pozorovanom psovi, odhadovala sa veľkosť stáda počas pozorovania, poveternostné podmienky v čase pozorovania, prítomnosť iných psov a konkrétny čas od a do kedy pozorovanie prebiehalo. V ďalšej časti protokolu sa zaznamenávali charakteristické prejavy PSP počas pozorovania. Ako prvé sa pozorovalo správanie PSP pri príchode cudzieho človeka do blízkosti stáda. Vyhodnocovali sa prejavy na akú vzdialenosť pes začne reagovať na cudzieho človeka alebo ho ignoruje, ohlásenie psom cudzieho človeka či pes pribehne k cudziemu človeku bez brechania alebo krúži okolo neho. Zaznamenávali sa prejavy útočnej hrozby, agresívneho správania a ako sa pes správal po zoznámení sa s človekom – mal záujem o hru s človekom, trvalo ho nasledoval alebo sa vrátil ku svojej práci. V ďalšej časti sa zaznamenával spôsob stráženia stáda. Koľko % času strávil pes pri pastierovi a pri ovciach, kde sa počas stráženia nachádzal: na vyvýšenom mieste, v strede stáda alebo na okraji stáda. Hodnotil sa vzťah psa ku pastierovi či pes pastiera ignoruje, aká je poslušnosť psa voči pastierovi, ako často ho počas pasenia nasleduje. Pozorovali sa prejavy kontaktu psa ku pastierovi: obľizovanie, obtieranie, hra s pastierom a zhodnotilo sa naviazanie psa na pastiera. Sledoval sa aj vzťah pes – ovca. Či pes ovce ignoroval alebo ich nasledoval. Sledovalo sa udržiavanie fyzického kontaktu medzi psom a ovcou obľizovaním, dotýkaním sa pyskami.

Zaznamenávali sa negatívne prejavy psov voči ovciam ako hranie sa s ovcami, naháňanie a agresívne správanie voči ovciam. Zhodnotilo sa celkové naviazanie psa na ovce. Miera akou sa kvalitatívne hodnoty merali sú: áno / nie, vzdialenosti na akú pes reaguje na cudzieho človeka sa vyjadrila v metroch, meranie času stráveného pri ovciach a pastierovi sa vyjadrilo v percentách. Spôsob stráženia, nasledovanie pastiera a oviec sa odstupňoval mierami: stále / často / niekedy / málokedy / nikdy. Poslušnosť ku pastierovi sa hodnotila ako: slabá / dobrá, naviazanie psa na pastiera a ovce sa hodnotilo ako: úplne / slabšie / žiadne. Protokol, ktorý sa využil na hodnotenie etologických prejavov pastierskych strážnych psov je v tab.2.

Tab. 2: Protokol použitý pri sledovaní pastierskych strážnych psov v teréne s vysvetlením jednotlivých pojmov.

Lokalita	Salaš / družstvo, na ktorom sa pes nachádza
Pes: plemeno, pohlavie, vek	Informácie o konkrétnom psovi: plemeno, pohlavie, vek
Stádo: veľkosť	Približný počet oviec, aký pes strážil v deň pozorovania
Počasia	Popis poveternostných podmienok počas sledovania
Prítomnosť iných psov	Prítomnosť iných psov, ktoré sú pri pasení počas pozorovania prítomné pri sledovanom psovi. Počítajú sa aj zavraciaky. Áno / nie (počet)
Pozorovanie od - do	Čas od kedy a do kedy prebiehalo pozorovanie psov
PES - ČLOVEK	Reakcia psa na príchod cudzieho človeka ku stádu
Príchod človeka: vzdialenosť na ktorú pes reaguje	Aká vzdialenosť musí byť medzi cudzím človekom a psom alebo stádom, aby pes začal reagovať – zmenil akokoľvek svoje správanie. Metre
Ignorovanie	Po zhladnutí cudzej osoby psom, pes nejaví záujem, jeho správanie sa nemení. Áno / nie
Ohlásenie	Pes reaguje na cudzieho človeka brechaním. Áno / nie
Pribehnutie bez brechania	Pes bez ohlásenia príde k cudziemu človeku. Áno / nie
Krúženie	Pes nejde priamo k cudziemu človeku ale obchádza ho v tvare kruhu. Áno / nie
Útočná hrozba	Pes reaguje na cudzieho človeka útočnou hrozbou: postavenie sa proti človeku, vrčanie, cerenie zubov. Áno / nie
Agresívne správanie: výpad, napadnutie, naháňanie	Pes reaguje na cudzieho človeka napadnutím, pohryzením, prípadne naháňaním. Áno / nie
Po zoznámení s človekom:	Ako sa pes správa ku cudziemu človeku po zoznámení sa s ním (oňuchaním)
Hranie sa s človekom	Pes o cudzieho človeka aj naďalej javí pozitívny záujem, reaguje na človeka hrou. Áno / nie

Trvalé nasledovanie	Pes po zoznámení cudzieho človeka nasleduje (ide za ním). Áno / nie
Vrátenie sa ku práci	Pes sa vracia po zoznámení sa s cudzím človekom ku svojej práci, odchádza od neho. Áno / nie
SPÔSOB STRÁŽENIA STÁDA	
% času stráveného pri pastierovi	Percento času z celkového dvojhodinového pozorovania, ktoré pes strávil v tesnej blízkosti pastiera. % času
% času stráveného pri ovciach	Percento času z celkového dvojhodinového pozorovania, ktoré pes strávil v blízkosti stáda. % času
Stráženie z vyvýšeného miesta	Pes je počas stráženia stáda na vyvýšenom mieste, z kade pozoruje okolie. Stále / často /niekedy / málokedy / nikdy
Rozmiestnenie: v strede stáda	Pes sa počas pasenia presúva do stredu stáda medzi ovce. Stále / často /niekedy / málokedy / nikdy
Po okraji stáda	Pes sa presúva na okraj stáda. Stále / často /niekedy / málokedy / nikdy
PES - PASTIER	
Vzájomný vzťah psa a pastiera	
Ignorovanie pastiera	Pes si pastiera počas pasenia nevšima. Áno / nie
Poslušnosť ku pastierovi	Pes prejavuje poslušnosť voči pastierovi. Reaguje na povely. Slabá / dobrá
Nasledovanie pastiera	Pes sa počas pasenia pohybuje v blízkosti pastiera, nasleduje ho. Stále / často /niekedy / málokedy / nikdy
Udržiavanie kontaktu: oblizovanie, obtieranie sa	Pes udržiava s pastierom fyzický kontakt oblizuje pastiera, obtiera sa o neho. Áno / nie.
Hranie sa s pastierom	Počas pasenia pes prejavuje zvýšený záujem o pastiera – hrá sa s ním. Áno / nie
Viditeľné naviazanie psa na pastiera	Zhodnotenie celkového naviazania psa na pastiera počas pasenia. Úplné / slabšie / žiadne
PES - OVCA	
Vzťah psa ku ovciam	
Ignorovanie oviec psom	Pes ovce ignoruje, nejaví o ne záujem prípadne od nich odchádza. Áno / nie
Nasledovanie oviec	Pes javí o ovce záujem , po presuванні stáda ovce nasleduje. Stále / často /niekedy / málokedy / nikdy
Udržiavanie kontaktu: pyskami, oblizovanie	Pes udržiava fyzický kontakt s ovcami, dotýkajú sa pyskami, oblizuje ovce. Áno / nie.
Hranie sa s ovcami	Pes sa počas pasenia hrá s ovcami – ťahá ich za vlnu, chytá im nohy, behá pomedzi ovce, naháňa ich. Áno /nie
Naháňanie oviec	Pes má počas pasenia tendenciu naháňať ovce ako korist'. Áno / nie.
Agresívne správanie ku ovciam	Pes reaguje na ovce agresívne – pohryzenie, zadrhnutie. Áno / nie.
Viditeľné naviazanie psa na ovce	Zhodnotenie celkového naviazania psa na ovce počas pasenia. Úplné / slabšie / žiadne

Sledovanie psov sa robilo od augusta do konca októbra na farme v Brusne, kde sa sledovali psy Baron – kaukazský ovčiak, Bona – kaukazský ovčiak, Miky – slovenský čuvač, Ťapa – kaukazský ovčiak, Aron – kaukazský ovčiak, Bora – podhalanský ovčiak, Cedra – kaukazský ovčiak. Ďalšie sledovanie bolo na farme v Kokave nad Rimavicou kde sa sledoval pes Baron – kaukazský ovčiak. Posledná farma, kde sa pozorovania uskutočnili bola na Povrazníku, tu sa sledovali psy Aiša – stredoázijský ovčiak, Hana – stredoázijský ovčiak.

Pozorovanie sa uskutočňovalo v dopoludňajších hodinách priamo na lúke pri pasúcom sa stáde oviec. Agresivita psov voči cudzím ľuďom sa skúšala mojím príchodom ku stádu na začiatku pozorovania, alebo v inom prípade som odišla z blízkosti stáda a po istom čase som sa vrátila ku stádu z iného smeru, aby ma psy vnímali ako cudzieho človeka.

Pre každého psa sa robili tri pozorovania a z nich sa vytvoril jeden finálny „spriemerovaný“ protokol, takže vzniklo dokopy 10 protokolov. Pozorované vlastnosti sa opísali slovné. Vytvorila sa tabuľka, kam sa zosumarizovali základné informácie o psoch: meno, plemeno, pohlavie, vek, lokalita a najdôležitejšie vlastnosti, ktoré boli pri PSP sledované: pes – cudzí človek (ignorovanie; primeraný záujem: pribehnutie, brechanie; agresívne správanie), pes – pastier (% času stráveného pri pastierovi; ignorovanie pastiera; poslušnosť; naviazanie na pastiera; nasledovanie pastiera), pes – ovca (% času stráveného pri stáde; ignorovanie oviec; nasledovanie oviec; kontakt s ovcou; hra s ovcou; agresívne správanie voči ovciam; naviazanie na ovce). Štatisticky sa dokazovalo či je vzťah medzi pozorovanými vlastnosťami psov a to konkrétne medzi brehaním psov na cudzieho človeka a ich naviazaním na stádo, kontaktom psov s ovcami a ich naviazaním na stádo, nasledovanie oviec psami a ich naviazaním na stádo, a percentom času stráveného psami pri pastierovi a percentom času stráveného pri ovciach. V exceli sa porovnávali sledované kvalitatívne veličiny pomocou Chí kvadrátového testu pri hladine významnosti 5% a počte stupňov voľnosti 1. Určila sa nulová hypotéza H_0 : medzi súbormi nie je štatistický významný vzťah. Alternatívna hypotéza H_A : medzi súbormi je štatisticky významný vzťah. Vytvorila sa kontingenčná tabuľka, keďže bolo k dispozícii málo dát, vynásobili sa desiatimi. Určili sa teoretické očakávané údaje, vypočítala sa kritická hodnota χ^2 kvadrátu a vypočítalo sa testovacie kritérium. Porovnávalo sa testovacie kritérium s kritickou hodnotou a určila sa štatistická

významnosť. Vyhodnotili sa aj kvantitatívne vlastnosti a to percento času, ktoré psy strávili pri pastierovi a percento času, ktoré strávili pri ovciach. Na vyhodnotenie sa použil Pearsonov štatistický test. Korelácia môže dosahovať výsledky v rozsahu $<-1;1>$, čím je výsledok bližší 0 tým slabšia je korelácia.

3.2 Dotazníkový prieskum

Druhá časť práce pozostávala z vytvorenia dotazníka pre agropodnikateľov a majiteľov oviec na Slovensku. Prieskum realizovala mimovládna organizácia Spoločnosť pre karpatskú zver v rámci projektu „Podpora biodiverzity zlepšením manažmentu konfliktných situácií medzi veľkými šelmami a človekom“. Dotazník sa posielal v lete v roku 2015 formou pošty vyše 250 farmárom. Mali možnosť vyplniť dotazník aj v elektronickej podobe na internetovej stránke mimovládnej organizácie <http://www.carpathiawildlife.sk/index.php/sk/dotaznik>. V dotazníku mali farmári vyplniť kontaktné údaje, kde sa farma nachádza, aký počet oviec chovajú a spôsob ich ustajnenia. Ďalšie otázky boli zamerané na veľkosť škôd od predátorov za roky 2012 – 2014, bližšie informácie o útokoch veľkých šeliem na hospodárske zvieratá, rozdelenie útokov podľa mesiacov. Ostatné otázky sa týkali PSP na farmách. Aké plemená využívajú, spôsob ich držania a s akými obmedzeniami sa stretávajú pri chove PSP. Jedna otázka zisťovala, aké iné spôsoby ochrany okrem PSP využívajú farmári na svojich farmách.

Návratnosť dotazníkov bolo pomerne nízka 48 dotazníkov z toho 22 v elektronickej podobe a 26 v papierovej podobe. Vyplnené dotazníky sa spracovali a vyvodili sa z nich závery aj v grafickej podobe. Vzor predkladaného dotazníka je v tab.3.

Tab. 3: Dotazník, ktorý bol použitý v prieskume.

1. Názov a adresa agropodnikateľa alebo meno a priezvisko súkromnej osoby									
2. Telefón, email									
3. Kataster obce kde sú ovce počas pastevnej sezóny									
4. Ako ustajňujete ovce počas noci:									
☐ košarovanie									
☐ ovčín									
5. Aká je veľkosť stáda na paši – koľko oviec je vystavených riziku predácie:									
☐ do 100 oviec									
☐ do 200 oviec									
☐ do 300 oviec									
☐ do 400 oviec									
☐ do 500 oviec									
☐ 500 oviec a viac									
6. Aké boli škody od šeliem za uplynulé roky 2014, 2013, 2012, prosím zaradiť aj straty, ktoré neboli oficiálne nahlásené:									
Rok	Počet usmrtených oviec			Kôz			Rožného statku		
2012									
2013									
2014									
7. Aké ste mali škody na ovciach a kozách v roku 2014. Prosím rozdeliť na usmrtené / poranené, útoky na denné / nočné a podľa šeliem na vlk, medveď a rys.									
ČAS ÚTOKU		ŠELMA		POČET USMRTENÝCH		POČET PORANENÝCH			
Denné		Vlk							
		Medveď							
		Rys							
Nočné		Vlk							
		Medveď							
		Rys							
8. Uveďte počet usmrtených oviec a kôz spolu podľa mesiacov v rokoch 2012 až 2014									
Mesiac	apríl	máj	jún	júl	august	september	október	november	
Rok 2014: počet									

usmrtených oviec a kôz									
Rok 2013: Počet usmrtených oviec a kôz									
Rok 2012: Počet usmrtených oviec a kôz									

9. Aké plemená pastierskych strážnych psov chováte?

☐ Slovenský čuvač

☐ Podhalanský ovčiak

☐ Stredoázijský pastiersky pes

☐ Kaukazský ovčiak

☐ Šarplaninský pastiersky pes

☐ Akbašský pes

☐ Anatolský ovčiak

☐ iné

10. Psy sú držané počas dňa a noci na reťazi alebo sú voľne púšťané?

Spôsob držania psov	Deň	Noc
Voľne pustené		
Uviazané		

11. Používate aj inú ochranu proti predátorom?

☐ elektrický ohradník

☐ optické plašidlá

☐ zvukové plašidlá

☐ stráženie človekom

☐ iné

12. S akými obmedzeniami sa stretávate pri chove pastierskych strážnych psov?

☐ vysoké náklady na chov

☐ obava z útoku psov na ľudí

☐ obava z napadnutia oviec

☐ poľovníctvo

4 Výsledky

4.1 Etologické prejavy

Finálne protokoly jednotlivých psov.

Tab. 4: Protokol Aiša.

Lokalita	Povrazník
pes: plemeno, pohlavie, vek	AIŠA, Stredoázijský pastiersky pes, suka, 2 roky
stádo: veľkosť	Cca 350
prítomnosť iných psov	Áno - 1 azijat, 1 zavraciak
PES - ČLOVEK	
Príchod človeka: vzdialenosť na ktorú pes reaguje	Pri našom spoločnom (4 ľudia) príchode z auta reagovala priateľsky prišla ku nám, pri nečakanom objavení človeka z hory reagovala hneď po zhliadnutí brechotom (cca 150 m). Po pridaní sa druhej sučky posmelene bežala s brechotom k cudzincovi na cca 100 m od neho. Po ďalšom priblížení ho spoznala priateľky prišla aj s druhou sukou a vrátila sa ku stádu.
ignorovanie	Nie
ohlásenie	Áno – hneď po zhliadnutí cudzinca z hory
pribehnutie bez brechania	Áno - pri našom spoločnom príchode z auta áno
krúženie	Nie
útočná hrozba	Nie
agresívne správanie: výpad, napadnutie, naháňanie	Nie
Po zoznámení s človekom:	Po zoznámení s ľuďmi priateľská
hranie sa s človekom	Nie
trvalé nasledovanie	Nie
vrátenie sa ku práci	Áno
SPÔSOB STRÁŽENIA STÁDA	
% času stráveného pri pastierovi	20% času trávila v blízkosti pastiera
% času stráveného pri ovciach	60% času pri ovciach, 20% času venovala okoliu
stráženie z vyvýšeného miesta	Málokedy
rozmiestnenie: v strede stáda	Niekedy – pohybovala sa pomedzi ovce
po okraji stáda	Často
PES - PASTIER	
ignorovanie pastiera	Nie je úplné ignorovanie, pastier dával maškrty počas pasenia
poslušnosť ku pastierovi	Slabá – nie vždy poslúchla

nasledovanie pastiera	Niekedy – pohybovala sa aj za pastierom hlavne kvôli maškrte čo dostávala od pastiera
udržiavanie kontaktu: oblizovanie, obtieranie sa	Nie
hranie sa s pastierom	Nie
Viditeľné naviazanie psa na pastiera	Slabšie – akceptovala pastiera ale nie je viditeľné naviazanie
PES - OVCA	
Ignorovanie oviec psom	Nie
nasledovanie oviec	Stále – pohybovala sa so stádom, prechádzala pomedzi ovce ale zašla aj do hory
Udržiavanie kontaktu: pyskami, oblizovanie	Áno – prejavovala sexuálne správanie naskakovala na ovce (tesne skončené hárane), oblizovala ovce, aj prejav nadradenosti - brucho si dala nad hlavu ovci
hranie sa s ovcami	Áno – chvíľu sa hrala s ovcami, šklbala ich
naháňanie oviec	Nie
agresívne správanie ku ovciam	Nie
Viditeľné naviazanie psa na ovce	Úplné – je viditeľné naviazanie na ovce

Tab. 5: Protokol Hana.

Lokalita	Povrazník
pes: plemeno, pohlavie, vek	HANA, Stredoázijský pastiersky pes, suka, 1 rok
stádo: veľkosť	Cca 350
prítomnosť iných psov	Áno - 1 azijat, 1 zavraciak
PES - ČLOVEK	
Príchod človeka: vzdialenosť na ktorú pes reaguje	Pri našom spoločnom (4 ľudí) príchode z auta reagovala priateľsky prišla ku nám, pri nečakanom objavení človeka z hory reagovala hneď po zhlíadnutí pozorovaním (cca 150 m). Prvá sa rozbehla k cudzincovi z hory na cca 100 m a začala brechať. Po ďalšom priblížení sa spoznala cudzinca priateľsky prišla ku nemu aj s druhou sukou a vrátili sa ku stádu.
ignorovanie	Nie
ohlásenie	Nie pri príchode ľudí z auta, áno pri bežaní k cudzincovi z hory
pribehnutie bez brechania	Pri našom spoločnom príchode z auta áno
Krúženie	Nie
útočná hrozba	Nie
agresívne správanie: výpad, napadnutie, naháňanie	Nie
Po zoznámení s človekom:	Po zoznámení s človekom priateľská, hravá
hranie sa s človekom	Áno – boli náznaky hry
trvalé nasledovanie	Áno nasledovala ľudí – po odohnaní ľuďmi sa vrátila ku stádu
vrátenie sa ku práci	Áno
SPÔSOB STRÁŽENIA STÁDA	

% času stráveného pri pastierovi	20% času strávila pri pastierovi
% času stráveného pri ovciach	50% času pri ovciach, zvyšok behala po okolí
stráženie z vyvýšeného miesta	Málokedy – ale len chvíľu
rozmiestnenie: v strede stáda	Niekedy – chvíľu ležala aj v strede stáda
po okraji stáda	Často – pohybovala sa aj po okraji stáda
PES - PASTIER	
ignorovanie pastiera	Nie
poslušnosť ku pastierovi	Slabá poslušnosť ku pastierovi, neprišla po ohlásení
nasledovanie pastiera	Niekedy – niekedy prišla dostala maškrtu a odišla
udržiavanie kontaktu: obližovanie, obtieranie sa	Áno - udržiavanie kontaktu bolo hlavne zo strany pastiera dávaním maškrt, nechala si pripnúť vodítko
hranie sa s pastierom	Nie
Viditeľné naviazanie psa na pastiera	Slabšie naviazanie na pastiera
PES - OVCA	
Ignorovanie oviec psom	Nie – pohybuje sa pomedzi ovce
nasledovanie oviec	Často – často odbiehala aj na dlhšiu chvíľu do hory
udržiavanie kontaktu: pyskami, obližovanie	Áno – váľala sa pred ovcou
hranie sa s ovcami	Áno – často sa hrala s ovcami hlavne naháňanie a šklbanie srsti
naháňanie oviec	Áno - ale v rámci hry
agresívne správanie ku ovciam	Nie
Viditeľné naviazanie psa na ovce	Slabšie. Je naviazanie na ovce ale z dôvodu častého menenia stáda jej naviazanosť klesla.

Tab. 6: Protokol Baron (Kokava nad Rimavicou).

Lokalita	Kokava nad Rimavicou,
pes: plemeno, pohlavie, vek	BARON, kaukazský ovčiak, pes, 5 r.
stádo: veľkosť	Do 350
prítomnosť iných psov	Áno - 1 zavraciak
PES - ČLOVEK	
Príchod človeka: vzdialenosť na ktorú pes reaguje	Pes reagoval na cca 10 m vzdialenosť
ignorovanie	Nie
ohlásenie	Nie
pribehnutie bez brečania	Áno – pes ku nám prišiel v približnej vzdialenosti 10 m
Krúženie	Nie
útočná hrozba	Nie

agresívne správanie: výpad, napadnutie, naháňanie	Nie
Po zoznámení s človekom:	Pes bol priateľský, obtieral sa o nás
hranie sa s človekom	Nie
trvalé nasledovanie	Nie
vrátenie sa ku práci	áno- pes sa vrátil ku pastierovi
SPÔSOB STRÁŽENIA STÁDA	
% času stráveného pri pastierovi	100% času pes strávi pri pastierovi
% času stráveného pri ovciach	0% času - pes netrávi čas v tesnej blízkosti oviec (ovce sa boja psa)
stráženie z vyvýšeného miesta	Niekedy - sa pastier nachádzal na vyvýšenom mieste bol tam aj pes
rozmiestnenie: v strede stáda	Nikdy
po okraji stáda	Nikdy
PES - PASTIER	
ignorovanie pastiera	Nie
poslušnosť ku pastierovi	Dobrá – pes poslúcha na privolanie
nasledovanie pastiera	Stále – pes sa pohybuje v tesnej blízkosti pastiera
udržiavanie kontaktu: obližovanie, obtieranie sa	Áno – pes sa obtieral o pastiera, obližoval ho
hranie sa s pastierom	Nie
Viditeľné naviazanie psa na pastiera	Úplné
PES - OVCA	
Ignorovanie oviec psom	Nie – nie úplne pes pozoruje ovce
nasledovanie oviec	Nikdy – pes nasleduje pastiera (ovce sa boja)
udržiavanie kontaktu: pyskami, obližovanie	Nie
hranie sa s ovcami	Nie
naháňanie oviec	Nie
agresívne správanie ku ovciam	Nie
Viditeľné naviazanie psa na ovce	Slabšie - Pes je na ovce zvyknutý – ovce sa boja psov = nie je možný blízky kontakt pes – ovca

Tab. 7: Protokol Aron.

Lokalita	Brusno
pes: plemeno, pohlavie, vek	ARON, kaukazský ovčiak, pes, 5 rokov
stádo: veľkosť	Cca 350
prítomnosť iných psov	Áno iné PSP aj zavraciaky
PES - ČLOVEK	
Príchod človeka: vzdialenosť na ktorú pes reaguje	Cca 50 m
ignorovanie	Nie

ohlásenie	Áno
pribehnutie bez brechania	Áno
krúženie	Nie
útočná hrozba	Nie
agresívne správanie: výpad, napadnutie, naháňanie	Nie
Po zoznámení s človekom:	
hranie sa s človekom	Nie
trvalé nasledovanie	Nie
vrátenie sa ku práci	Áno
SPÔSOB STRÁŽENIA STÁDA	
% času stráveného pri pastierovi	10% času strávil hlavne pri presune stáda, niekedy prišiel oblízal, podal labku
% času stráveného pri ovciach	80% času strávi pri ovciach, zvyšok venuje okoliu, pri vysokých teplotách odíde do hory na dlhšie
stráženie z vyvýšeného miesta	Niekedy
rozmiestnenie: v strede stáda	Často – napr. v strede stáda žral kosť
po okraji stáda	Často – najčastejšie je na okraji stáda
PES - PASTIER	
ignorovanie pastiera	Nie
poslušnosť ku pastierovi	Dobrá – na privolanie poslúchne
nasledovanie pastiera	Málokedy – pri presune stáda
udržiavanie kontaktu: oblizovanie, obtieranie sa	Áno – oblizne, dá labku
hranie sa s pastierom	Nie
Viditeľné naviazanie psa na pastiera	Slabšie naviazanie na pastiera – počas práce si ho všima málo
PES - OVCA	
Ignorovanie oviec psom	Nie
nasledovanie oviec	Stále – pes chodí za stádom
udržiavanie kontaktu: pyskami, oblizovanie	Áno - pri prechádzaní pomedzi ovce
hranie sa s ovcami	Nie
naháňanie oviec	Nie
agresívne správanie ku ovciam	Nie
Viditeľné naviazanie psa na ovce	Úplné – pes je naviazaný na ovce pracuje správne

Tab. 8: Protokol Baron.

Lokalita	Brusno
pes: plemeno, pohlavie, vek	BARON, kaukazský ovčiak, pes, 2 roky
stádo: veľkosť	Cca 350
prítomnosť iných psov	Áno – pásava s inými psami aj zavraciakmi
PES - ČLOVEK	
Príchod človeka: vzdialenosť na ktorú pes reaguje	Cca 50 m
ignorovanie	Nie
ohlásenie	Áno
pribehnutie bez brechania	Áno – niekedy príbehne bez brechania závisí od okolnosti
krúženie	Nie
útočná hrozba	Nie
agresívne správanie: výpad, napadnutie, naháňanie	Nie
Po zoznámení s človekom:	
hranie sa s človekom	Nie
trvalé nasledovanie	Nie
vrátenie sa ku práci	Áno
SPÔSOB STRÁŽENIA STÁDA	
% času stráveného pri pastierovi	Cca 10% času – pri presune stáda sa niekedy zdržiava na čele pri pastierovi
% času stráveného pri ovciach	70% času strávi pri stáde, zvyšok venuje obhliadke okoliu hlavne na začiatku pasenia alebo pri presune na nové miesto, pri teplom počasí aj na dlhší čas zájde do chládku mimo stáda
stráženie z vyvýšeného miesta	Niekedy
rozmiestnenie: v strede stáda	Málokedy
po okraji stáda	Často
PES - PASTIER	
ignorovanie pastiera	Nie
poslušnosť ku pastierovi	Dobrá – poslúcha na privolanie
nasledovanie pastiera	Málokedy – pri presune stáda
udržiavanie kontaktu: obľizovanie, obtieranie sa	Áno – niekedy príde a obtrie sa o pastiera ale pastier psa pri pasení odháňa od seba
hranie sa s pastierom	Nie
Viditeľné naviazanie psa na pastiera	Slabšie – naviazanie je viditeľné pri presune stáda a pri privolaniach pastierom, keď pes zbadá napr. turistov
PES - OVCA	
Ignorovanie oviec psom	Nie – pes prechádza pomedzi ovce zdržiava sa pri stáde
nasledovanie oviec	Stále – pri pasení je pri stáde, výnimky pri horúcom počasí, keď zájde do chládku a pri obhliadke terénu

udržiavanie kontaktu: pyskami, oblizovanie	Áno – pri očuchávaní oviec
hranie sa s ovcami	Nie
naháňanie oviec	Nie
agresívne správanie ku ovciam	Nie
Viditeľné naviazanie psa na ovce	Úplné – pes je naviazaný na stádo

Tab. 9: Protokol Bona.

Lokalita	Brusno
pes: plemeno, pohlavie, vek	BONA, kaukazský ovčiak, suka, 1,5 roka
stádo: veľkosť	Cca 350
prítomnosť iných psov	Áno – pásava s inými psami aj zavraciakmi
PES - ČLOVEK	
Príchod človeka: vzdialenosť na ktorú pes reaguje	Cca 50 m, bežala k cudzincovi s druhým PSP ale nebrechala
ignorovanie	Nie
ohlásenie	Nie
pribehnutie bez brečania	Áno
krúženie	Nie
útočná hrozba	Nie
agresívne správanie: výpad, napadnutie, naháňanie	Nie
Po zoznámení s človekom:	Iba ovoňala cudzinca a odišla
hranie sa s človekom	Nie
trvalé nasledovanie	Nie
vrátenie sa ku práci	Áno – hneď po ovoňaní cudzinca sa vrátila ku práci
SPÔSOB STRÁŽENIA STÁDA	
% času stráveného pri pastierovi	10% času pri pastierovi pri presune stáda a niekedy na chvíľku prišla ku pastierovi ale hneď odišla
% času stráveného pri ovciach	80% času pri ovciach ale záleží od počasia pri vysokej teplote trávi veľa času v chládku aj ďalej od stáda
stráženie z vyvýšeného miesta	Často – najčastejšie ležala na vyvýšenom mieste
rozmiestnenie: v strede stáda	Málokedy – len pri premiestňovaní sa z jedného kraja na druhý
po okraji stáda	Niekedy
PES - PASTIER	
ignorovanie pastiera	Nie – nasledovanie pri presúvaní
poslušnosť ku pastierovi	Dobrá – príde na privolanie
nasledovanie pastiera	Málokedy – len pri premiestňovaní stáda ale nie vždy
udržiavanie kontaktu: oblizovanie, obtieranie sa	Nie – iba ovoňanie a zavrtenie chvostom
hranie sa s pastierom	Nie
Viditeľné naviazanie psa na pastiera	Slabšie – len pri presune stáda a pri privolaní pastierom

PES - OVCA	
Ignorovanie oviec psom	Nie
nasledovanie oviec	Stále
udržiavanie kontaktu: pyskami, oblizovanie	Nie
hranie sa s ovcami	Nie
naháňanie oviec	Nie
agresívne správanie ku ovciam	Nie
Viditeľné naviazanie psa na ovce	Úplné

Tab. 10: Protokol Bora.

Lokalita	Brusno
pes: plemeno, pohlavie, vek	BORA, podhalanský ovčiak, suka, 3 roky
stádo: veľkosť	Cca 350
prítomnosť iných psov	Áno – iné PSP aj zavraciaky
PES - ČLOVEK	
Príchod človeka: vzdialenosť na ktorú pes reaguje	Cca 15 m od stáda – zabrechala vrtela chvostom
ignorovanie	Nie
ohlásenie	Áno – slabé brechanie
pribehnutie bez brechania	Áno – prestala brechať nescelo oblúčikom pribehla, ovoňala a odišla
krúženie	Nie
útočná hrozba	Nie
agresívne správanie: výpad, napadnutie, naháňanie	Nie
Po zoznámení s človekom:	Po ovoňaní ju cudzinec nezaujímal
hranie sa s človekom	Nie
trvalé nasledovanie	Nie
vrátenie sa ku práci	Áno
SPÔSOB STRÁŽENIA STÁDA	
% času stráveného pri pastierovi	Cca 10% času strávi pri pastierovi hlavne pri presune stáda
% času stráveného pri ovciach	70% času pri ovciach, záleží od počasia, v horúčavách vyhľadáva chládok aj ďalej od oviec
stráženie z vyvýšeného miesta	Málokedy
rozmiestnenie: v strede stáda	Niekedy – ľahne si aj v strede stáda
po okraji stáda	Často
PES - PASTIER	
ignorovanie pastiera	Nie
poslušnosť ku pastierovi	Dobrá – poslúcha na prívolať
nasledovanie pastiera	Málokedy – iba pri presune aj to nie vždy
udržiavanie kontaktu: oblizovanie, obtieranie sa	Áno – ale zriedka iba prišla obtrela sa ovoňala a odišla

hranie sa s pastierom	Nie
Viditeľné naviazanie psa na pastiera	Slabšie – iba pri premiestňovaní stáda niekedy a pri privolaní
PES - OVCA	
Ignorovanie oviec psom	Nie
nasledovanie oviec	Stále
udržiavanie kontaktu: pyskami, oblizovanie	Áno – často prechádzala pomedzi ovce ovonia ich
hranie sa s ovcami	Nie
naháňanie oviec	Nie
agresívne správanie ku ovciam	Nie
Viditeľné naviazanie psa na ovce	Úplne – počas pasenia je viditeľné naviazanie na stádo

Tab. 11: Protokol Cedra.

Lokalita	Brusno
pes: plemeno, pohlavie, vek	CEDRA, kaukazský ovčiak, suka, 12 rokov,
stádo: veľkosť	Cca 350
prítomnosť iných psov	Áno - pásavala s inými psami
PES - ČLOVEK	
Príchod človeka: vzdialenosť na ktorú pes reaguje	Na cca 70 m – záleží od okolností
ignorovanie	Nie
ohlásenie	Áno – ohlásí človeka ale nemá veľký záujem (ak by bol človek agresívny tak zaútočí)
pribehnutie bez brechania	Nie
krúženie	Nie
útočná hrozba	Nie
agresívne správanie: výpad, napadnutie, naháňanie	Nie
Po zoznámení s človekom:	
hranie sa s človekom	Nie
trvalé nasledovanie	Nie
vrátenie sa ku práci	Áno
SPÔSOB STRÁŽENIA STÁDA	
% času stráveného pri pastierovi	5% - suka si počas pasenia pastiera nevšíma iba pri premiestňovaní stáda
% času stráveného pri ovciach	70% času strávi pri ovciach, zvyšok hlavne na začiatku strávi obhliadkou terénu
stráženie z vyvýšeného miesta	Niekedy
rozmiestnenie: v strede stáda	Niekedy
po okraji stáda	Často

PES - PASTIER	
ignorovanie pastiera	Áno – počas pasenia si pastiera nevšíma
poslušnosť ku pastierovi	Slabá – na začiatku pasenia kým neobíde okolie nepríde na privolanie
nasledovanie pastiera	Málokedy – pri pastierovi sa počas pasenia nezdržiavala
udržiavanie kontaktu: oblizovanie, obtieranie sa	Nie – pastier sám neudržiava kontakt so psami počas pasenia
hranie sa s pastierom	Nie
Viditeľné naviazanie psa na pastiera	Slabšie – počas pasenia ignoruje pastiera ale ho akceptuje
PES - OVCA	
Ignorovanie oviec psom	Nie
nasledovanie oviec	Stále – pohybuje sa so stádom
udržiavanie kontaktu: pyskami, oblizovanie	Áno
hranie sa s ovcami	Nie
naháňanie oviec	Nie
agresívne správanie ku ovciam	Nie
Viditeľné naviazanie psa na ovce	Úplné

Tab. 12: Protokol Miky.

Lokalita	Brusno
pes: plemeno, pohlavie, vek	MIKY, slovenský čuvač, pes, 1 rok
stádo: veľkosť	Cca 350
prítomnosť iných psov	Áno – iné PSP aj zavraciaky
PES - ČLOVEK	
Príchod človeka: vzdialenosť na ktorú pes reaguje	80 m, začal brechať prvý a bežať k cudzincovi
ignorovanie	Nie
ohlásenie	Áno – brechal a bežal ku cudzincovi, po zakričaní pastierom na neho prestal a pribehol už bez brechania
pribehnutie bez brechania	Nie
krúženie	Nie
útočná hrozba	Nie
agresívne správanie: výpad, napadnutie, naháňanie	Nie
Po zoznámení s človekom:	
hranie sa s človekom	Nie
trvalé nasledovanie	Nie – po ovoňaní odišiel
vrátenie sa ku práci	Áno
SPÔSOB STRÁŽENIA STÁDA	
% času stráveného pri pastierovi	Cca 5 % času strávi pri pastierovi hlavne pri presune stáda
% času stráveného pri ovciach	90% času trávi pri stáde zvyšok venuje obhliadke terénu
stráženie z vyvýšeného miesta	Málokedy

rozmiestnenie: v strede stáda	Často – leží medzi ovcami
po okraji stáda	Často – leží na okraji stáda v chládku
PES - PASTIER	
ignorovanie pastiera	Nie – poslúcha pastiera
poslušnosť ku pastierovi	Dobrá – poslúcha na privolanie
nasledovanie pastiera	Málokedy – len pri premiestňovaní stáda
udržiavanie kontaktu: oblizovanie, obtieranie sa	Áno – keď prišiel obtrel sa a odišiel
hranie sa s pastierom	Nie
Viditeľné naviazanie psa na pastiera	Slabšie – len pri premiestňovaní stáda a privolaní
PES - OVCA	
Ignorovanie oviec psom	Nie – často sa pohyboval pomedzi ovce
nasledovanie oviec	Stále
udržiavanie kontaktu: pyskami, oblizovanie	Áno – ležal medzi ovcami, ovce prechádzali cez neho alebo v zástupe oviec bol medzi nimi stlačený
hranie sa s ovcami	Nie
naháňanie oviec	Nie
agresívne správanie ku ovciam	Nie
Viditeľné naviazanie psa na ovce	Úplne

Tab. 13: Protokol Ťapa.

Lokalita	Brusno
pes: plemeno, pohlavie, vek	ŤAPA, kaukazský ovčiak, suka, 2 roky
stádo: veľkosť	Cca 350
prítomnosť iných psov	Áno – iné PSP aj zavraciaky
PES - ČLOVEK	
Príchod človeka: vzdialenosť na ktorú pes reaguje	Na 10 m – veľmi si nevšima ale závisí od okolností
ignorovanie	Nie
ohlásenie	Nie
pribehnutie bez brechania	Áno
krúženie	Nie
útočná hrozba	Nie
agresívne správanie: výpad, napadnutie, naháňanie	Nie
Po zoznámení s človekom:	
hranie sa s človekom	Nie
trvalé nasledovanie	Áno – nasledovala ma
vrátenie sa ku práci	Áno – po chvíli nasledovania sa sama vrátila ku práci
SPÔSOB STRÁŽENIA STÁDA	
% času stráveného pri pastierovi	Cca 10% času strávi pri pastierovi hlavne pri presune stáda

% času stráveného pri ovciach	70% času strávi pri stáde, zvyšok venuje obhliadke okoliu hlavne na začiatku pasenia alebo pri presune na nové miesto, pri teplom počasí aj na dlhší čas zájde do chládka mimo stáda
stráženie z vyvýšeného miesta	Niekedy – sa presunie na vyvýšené miesto, kde si ľahne a sleduje stádo
rozmiestnenie: v strede stáda	Málokedy – sa prejde pomedzi stádo ale neleží medzi ovcami
po okraji stáda	Často – najčastejšie leží na okraji stáda
PES - PASTIER	
ignorovanie pastiera	Nie – pastiera poslúcha
poslušnosť ku pastierovi	Dobrá – príde na privolanie
nasledovanie pastiera	Málokedy – pri presune stáda
udržiavanie kontaktu: obľizovanie, obtieranie sa	Áno – občas príde ku pastierovi a obtrie sa
hranie sa s pastierom	Nie
Viditeľné naviazanie psa na pastiera	Slabšie – naviazanie je viditeľné pri privolaní od cudzincov
PES - OVCA	
Ignorovanie oviec psom	Nie – ovce vnímala pohybovala sa pomedzi ne
nasledovanie oviec	Stále - pri teplom počasí sa nepohybovala za stádom keď bola skrytá v chládke
udržiavanie kontaktu: pískaním, obľizovanie	Nie – kontakt je len obtieranie sa
hranie sa s ovcami	Nie
naháňanie oviec	Nie
agresívne správanie ku ovciam	Nie
Viditeľné naviazanie psa na ovce	Úplné – je viditeľné naviazanie na stádo

Tab. 14: Základne informácie o psoch.

Pes				
meno	plemeno	pohlavie	vek (roky)	lokalita
AIŠA	Stredoázijský pastiersky pes	suka	2	Povrazník
HANA	Stredoázijský pastiersky pes	suka	1	Povrazník
BARON	Kaukazský ovčiak	pes	5	Kokava nad Rimavicou
ŤAPA	Kaukazský ovčiak	suka	2	Brusno
BORA	Podhalanský ovčiak	suka	3	Brusno
BONA	Kaukazský ovčiak	suka	1,5	Brusno
CEDRA	Kaukazský ovčiak	suka	12	Brusno
MIKY	Slovenský čuvač	pes	1	Brusno
BARON	Kaukazský ovčiak	pes	2	Brusno
ARON	Kaukazský ovčiak	pes	5	Brusno

Tab. 15: Pozorované správanie: pes - cudzí človek.

Pes - cudzí človek			
meno	ignorovanie	primeraný záujem: pribehnutie, brechanie	agresívne správanie
AIŠA	nie	pribehnutie - áno, brechanie - áno	nie
HANA	nie	pribehnutie - áno, brechanie - áno	nie
BARON	nie	pribehnutie - áno, brechanie - nie	nie
ŤAPA	nie	pribehnutie - áno, brechanie - nie	nie
BORA	nie	pribehnutie - áno, brechanie - áno	nie
BONA	nie	pribehnutie - áno, brechanie - nie	nie
CEDRA	nie	pribehnutie - áno, brechanie - áno	nie
MIKY	nie	pribehnutie - áno, brechanie - áno	nie
BARON	nie	pribehnutie - áno, brechanie - áno	nie
ARON	nie	pribehnutie - áno, brechanie - áno	nie

Tab. 16: Pozorované správanie: pes – pastier.

Pes – pastier					
meno	% času pri pastierovi	ignorovanie	poslušnosť	naviazanie	nasledovanie
AIŠA	20%	nie	slabá	slabšie	niekedy
HANA	20%	nie	slabá	slabšie	niekedy
BARON	100%	nie	dobrá	úplné	stále
ŤAPA	10%	nie	dobrá	slabšie	málokedy
BORA	10%	nie	dobrá	slabšie	málokedy
BONA	10%	nie	dobrá	slabšie	málokedy
CEDRA	5%	nie	slabá	slabšie	málokedy
MIKY	5%	nie	dobrá	slabšie	málokedy
BARON	10%	nie	dobrá	slabšie	málokedy
ARON	10%	nie	dobrá	slabšie	málokedy

Tab. 17: Pozorované správanie: pes – ovca.

Pes - ovca							
meno	% času pri stáde	ignorovanie	nasledovanie	kontakt	hra s ovcou	agresívne správanie	naviazanie
AIŠA	60%	nie	stále	áno	áno	nie	úplné
HANA	50%	nie	často	áno	áno	nie	slabšie
BARON	0%	nie	nikdy	nie	nie	nie	slabšie
ŤAPA	70%	nie	stále	nie	nie	nie	úplné
BORA	70%	nie	stále	áno	nie	nie	úplné
BONA	80%	nie	stále	nie	nie	nie	úplné
CEDRA	70%	nie	stále	áno	nie	nie	úplné
MIKY	90%	nie	stále	áno	nie	nie	úplné
BARON	70%	nie	stále	áno	nie	nie	úplné
ARON	80%	nie	stále	áno	nie	nie	úplné

Tab. 18: Predpokladané závislosti: kontakt PSP s ovcou - naviazanie PSP na stádo.

1. Vzťah kontakt s ovcou a naviazanie na stádo		
meno	kontakt	naviazanie
AIŠA	áno	úplné
HANA	áno	slabšie
BARON	nie	slabšie
ĽAPA	nie	úplné
BORA	áno	úplné
BONA	nie	úplné
CEDRA	áno	úplné
MIKY	áno	úplné
BARON	áno	úplné
ARON	áno	úplné

2. Tabuľka s pozorovanými údajmi vynásobenými hodnotou 10 kvôli nižšiemu počtu dát			
Vzťah	Úplné naviazanie	Slabšie naviazanie	Spolu
Kontakt	10	60	70
Bez kontaktu	10	20	30
Spolu	20	80	100

3. Tabuľka s teoretickými (očakávanými) údajmi		
Teoretické očakávané údaje	Úplné naviazanie	Slabšie naviazanie
Brechali	14	56
Nebrechali	6	24

4. Vypočítanie CHI-kvadrátu		
CHINV() funkcia	Úplné naviazanie	Slabšie naviazanie
Brechali	1,142857143	0,285714286
Nebrechali	2,666666667	0,666666667

5. Vypočítaná kritická hodnota CHI kvadrátu: $\text{CHIINV}(0,05;1) = \mathbf{3,84146}$

6. Vypočítané testovacie kritérium z tabuľky (suma tabuľky CHI kv.): $\text{SUM}(\text{CHI_KV}) = \mathbf{3,3333}$

7. Porovnané testovacie kritérium s kritickou hodnotou a určenie štatistickej významnosti:
Vzťah NIE JE štatisticky významný

Tab. 19: Predpokladané závislosti: nasledovanie oviec PSP - naviazanie PSP na stádo.

1. Vzťah nasledovanie oviec a naviazanie na stádo		
meno	nasledovanie	naviazanie
AIŠA	stále	úplné
HANA	často	slabšie
BARON	nikdy	slabšie
ĽAPA	stále	úplné
BORA	stále	úplné
BONA	stále	úplné
CEDRA	stále	úplné
MIKY	stále	úplné
BARON	stále	úplné
ARON	stále	úplné

2. Tabuľka s pozorovanými údajmi vynásobenými hodnotou 10 kvôli nižšiemu počtu dát			
Vzťah	Úplné naviazanie	Slabšie naviazanie	Spolu
Nasledovanie	0	80	80
Bez nasledovania	10	10	20
Spolu	10	90	100

3. Tabuľka s teoretickými (očakávanými) údajmi		
Teoretické očakávané údaje	Úplné naviazanie	Slabšie naviazanie
Brechali	8	72
Nebrechali	2	18

4. Vypočítanie CHI-kvadrátu		
CHINV() funkcia	Úplné naviazanie	Slabšie naviazanie
Brechali	8	0,888888889
Nebrechali	32	3,555555556

5. Vypočítaná kritická hodnota CHI kvadrátu: $\text{CHIINV}(0,05;1) = \mathbf{3,84146}$

6. Vypočítané testovacie kritérium z tabuľky (suma tabuľky CHI kv.): $\text{SUM}(\text{CHI_KV}) = \mathbf{35,5556}$

7. Porovnané testovacie kritérium s kritickou hodnotou a určenie štatistickej významnosti:
Vzťah JE štatisticky významný

Tab. 20: Predpokladané závislosti: brechanie na cudzieho človeka – naviazanie PSP na stádo

1. Vzťah brechanie na cudzieho človeka a naviazanie na stádo		
meno	brechanie	naviazanie
AIŠA	áno	úplné
HANA	áno	slabšie
BARON	nie	slabšie
ŤAPA	nie	úplné
BORA	áno	úplné
BONA	nie	úplné
CEDRA	áno	úplné
MIKY	áno	úplné
BARON	áno	úplné
ARON	áno	úplné

2. Tabuľka s pozorovanými údajmi vynásobenými hodnotou 10 kvôli nižšiemu počtu dát			
Vzťah 1.	Úplné naviazanie	Slabšie naviazanie	Spolu
Brechali	60	10	70
Nebrechali	20	10	30
Spolu	80	20	100

3. Tabuľka s teoretickými (očakávanými) údajmi		
Teoretické očakávané údaje	Úplné naviazanie	Slabšie naviazanie
Brechali	56	14
Nebrechali	24	6

4. Vypočítanie CHI-kvadrátu		
CHI kv.	Úplné naviazanie	Slabšie naviazanie
Brechali	0,285714286	1,142857143
Nebrechali	0,666666667	2,666666667

5. Vypočítaná kritická hodnota CHI kvadrátu: $\text{CHIINV}(0,05;1) = 3,84146$

6. Vypočítané testovacie kritérium z tabuľky (suma tabuľky CHI kv.): $\text{SUM}(\text{CHI_KV}) = 4,7619$

7. Porovnané testovacie kritérium s kritickou hodnotou a určenie štatistickej významnosti: **Vzťah JE štatisticky významný**

Tab. 21: Predpokladané závislosti: percento času stráveného PSP pri pastierovi - percento času stráveného PSP pri ovciach.

1. Vzťah % času stráveného pri pastierovi a % času stráveného pri stáde		
meno	% času pri pastierovi	% času pri stáde
AIŠA	20%	60%
HANA	20%	50%
BARON	100%	0%
ŤAPA	10%	70%
BORA	10%	70%
BONA	10%	80%
CEDRA	5%	70%
MIKY	5%	90%
BARON	10%	70%
ARON	10%	80%

2. Vypočítanie korelácie medzi údajmi pomocou Pearsonovho štatistického testu	
Pearson - korelacia	
PEARSON() =	-0,947428868
Korelácia je silná, medzi dvoma množinami údajov je silný vzťah. Záporná hodnota korelácie vyjadruje vzťah nepriamej úmernosti medzi množinami	

Výskum sa uskutočnil v priebehu pastevnej sezóny 2015. Vybraných bolo 10 pastierskych strážnych psov rôzneho veku, pohlavia a plemena z troch fariem na Slovensku. Najdôležitejšie prejavy správania pre každého psa sú zaznamenané jednotlivo v samostatných tabuľkách (tab. 4-13). V tab. 14-17 sú prejavy správania zosumarizované pre ľahšie zhodnotenie a vypočítanie závislosti: kontakt PSP s ovcou - naviazanie PSP na stádo, nasledovanie oviec PSP - naviazanie PSP na stádo, brechanie na cudzieho človeka - naviazanie PSP na stádo, percento času stráveného PSP pri pastierovi - percento času stráveného PSP pri ovciach (tab. 18-21).

Pri hodnotení fyzického kontaktu medzi psom a ovcou udržiavalo sedem psov kontakt s ovcou, pri troch psoch nebol spozorovaný, čo ale neznamená, že ho neudržiavali vôbec. Len počas sledovaní v teréne nebol výraznejší. Čo sa týka naviazania na stádo dva psy vykazovali slabšie naviazanie. Pri štatistickom vyhodnotení vzťahu kontakt s ovcou - naviazanie na stádo, bola hodnota testovacieho kritéria nižšia (3,33) ako kritická hodnota (3,84), H_0 sa nezamieta = vzťah nie je štatisticky významný, to znamená, že medzi pozorovanými vlastnosťami psov nie je štatisticky dokázaná závislosť (tab. 22). Ku fyzickému kontaktu medzi psom aj ovcou nemusí dochádzať často a aj napriek tomu môže byť pes na stádo dobre naviazaný.

Pri štatistickom vyhodnotení vzťahu nasledovanie oviec psom - naviazanie na stádo bola hodnota testovacieho kritéria vyššia (35,55) ako kritická hodnota (3,84), to znamená, že H_0 sa zamieta prijíma sa H_A a výsledok sa hodnotí ako štatisticky významný (tab. 23). V nasledovaní oviec psami počas pasenia a ich naviazanosti je závislosť, pretože pes, ktorý je dobre naviazaný na stádo ovce nasleduje. Z pozorovanej vzorky desiatich psov jeden pes (Baron) ovce nenasledoval a jeden pes (Hana) nasledovala často, ostatné psy nasledovalo stádo stále. Rovnako naviazanie bolo pri týchto dvoch psoch slabšie, pri ostatných úplné.

Pri sledovaní strážnych prejavov v teréne sedem psov na cudzích ľudí brechalo a tri psy nie. Závislosť medzi brechaním na cudzieho človeka a naviazaním psom na stádo je štatisticky významná. Hodnota testovacieho kritéria je vyššia (4,76) ako kritická hodnota (3,84) a tým sa H_0 zamieta a prijíma sa H_A . Môžeme predpokladať, že dobre naviazaný pes na stádo má potrebu chrániť stádo pred cudzím človekom a ako strážny prejav je brechanie (tab. 24). Ale pri každodennom pozorovaní psov je zjavné, že aj strážne prejavy sú závislé na rôznych faktoroch napr. na počasí - počas horúcich

dni bývajú psy menej aktívne. Ďalší dôležitý faktor je časť dňa – psy bývajú spravidla aktívnejšie v podvečerných a večerných hodinách a v tomto čase sú strážne prejavy výraznejšie. Aj samotný cudzí človek a jeho správanie pri stáde a psovi ovplyvňuje správanie psa.

Pri sledovaní dĺžky stráveného času psov pri ovciach a pastierovi, ktorá je vyjadrená v percentách je silný štatistický vzťah. Korelácia má výsledok -0,947. Záporná hodnota korelácie znamená, že medzi množinami je vzťah nepriamej úmernosti, keď jedna stúpa druhá má tendenciu klesať = čím viac času psy strávili pri ovciach tým menej času strávili pri pastierovi (tab. 25).

Ani jeden zo sledovaných psov neignoroval príchod cudzieho človeka, to znamená, že jeho správanie sa po zhliadnutí človeka zmenilo - každý pes reagoval primerane, pribehol k cudziemu človeku. Vzdialenosť na akú psy začali reagovať na cudzieho človeka bola rôzna od cca 10 m (Ťapa, Baron Kokava nad Rimavicou) až 150 m (Aiša, Hana), záležala od konkrétnej situácie. Pri sledovaní psov počas teplého dňa, psy viac ignorovali cudzie objekty vzdialenejšie od stáda (motorkár). Výpoveď pastierov potvrdila rôzne správanie psov počas dňa vzhľadom aj ku počasiu.

Pri sledovaní správania psov už po zoznámení sa s cudzím človekom väčšina psov ignorovala alebo krátko nasledovala cudzieho človeka (Ťapa), len jeden pes (Hana) mala záujem o hru s človekom čo mohlo byť spôsobené jej mladým vekom a hravejšou povahou. Psy sa hneď vracali späť ku práci a to vyjadruje správny prejav PSP, keď necítia ohrozenie zo strany cudzieho človeka ďalej si ho nevšímajú.

Deväť psov strávilo viac času pri stáde ako pri pastierovi. Väčšina času stráveného pri stáde hovorí o dobrom naviazaní na ovce. V jednom prípade (Baron Kokava nad Rimavicou) netrúfal čas pri stáde kvôli plachosti oviec. Čas, ktorý strávili psy pri pastieroch bol spravidla pri presune stáda alebo z času na čas prišli psy ku pastierovi (Hana, Aiša) kvôli maškarte, ktorú od pastiera dostali – tým boli motivované prichádzať ku pastierovi častejšie. Pri správnom vedení psov pastierom – pastier si psov nevšima pri ich príchode, aby nemali záujem tráviť pri ňom čas. Zvyšok času psy venovali obhliadke okolia, ktorú psy vykonávali spravidla na začiatku pasenia alebo pri príchode na nové miesto.

Spôsob stráženia bol rôzny, závisel od jedinca. Najčastejšie sa psy zdržiavali na okraji stáda. Ignorovanie pastiera nebolo sledované ani u jedného psa. Zjavné je, že aj

psy, ktoré neignorovali pastiera mali poslušnosť slabú (Aiša, Hana, Cedra). Poslušnosť závisela od samotnej výchovy a vedenia psov pastierom a hodnotilo sa hlavne privolanie a zahriaknutie psov pri stretnutí s cudzím človekom, ktoré je v súčasných podmienkach nevyhnutné.

Nasledovanie pastiera psami bolo odlišné vzhľadom na salaše. Psy zo salaša z Brusna nasledovali pastiera málokedy, vzťahovalo sa len na presun stáda, psy zo salaša z Povrazníka niekedy a pes v Kokave nad Rimavicou stále. Z tohto vyplýva, že nasledovanie pastiera záviselo od spôsobu výchovy a držania psov. Pri psovi Baron Kokava nad Rimavicou bolo naviazanie na pastiera úplné. Pri ostatných bolo naviazanie slabšie.

Pri pozorovaní vzájomného vzťahu psov s ovcami nebolo sledované agresívne správanie ani ignorovanie oviec. Sledovanie prejavu hra s ovcou je dôležité, pretože sa objavuje najčastejšie pri mladých psoch a toto správanie nie je akceptované niektorými pastiermi a psy sú následne izolované od stáda. Pri etologickom sledovaní boli hravé prejavy sledované u dvoch jedincov (Aiša, Hana) ale zo strany pastiera usmerňované a akceptované ako dočasný prejav nedospelého správania.

Agresívne správanie nebolo sledované ani u jedného psa pri pasení. Psy uviazané na reťaz v areály družstva v Brusne pri našom príchode (dve osoby) reagovali agresívne, nebolo možné sa ku nim priblížiť. Po pustení psov pastierom z reťazí sa ich správanie radikálne zmenilo a bez predošlého zoznamovania ku nám (cudzím osobám) pribehli, ovoňali nás, niektorí dokonca oblizli ruky a venovali sa obhliadke okolia. Po bližšom zisťovaní pováh psov z výpovedí pastierov je zjavné, že musia používať na pasenie psov, ktorí nevykazujú agresívne správanie o čom svedčia aj informácie o jednotlivých psoch v protokoloch.

4.2 Výsledky dotazníkového prieskumu

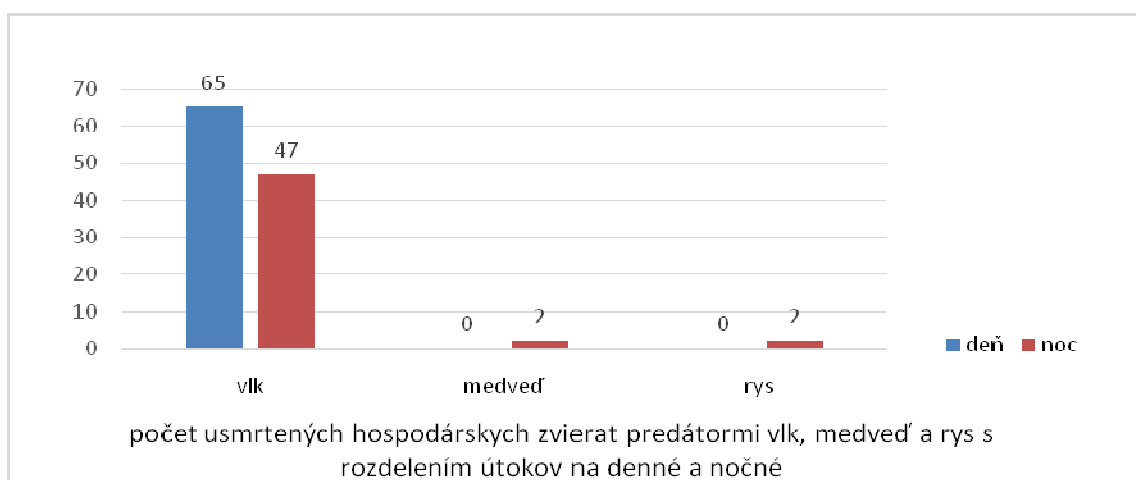
25 fariem z nášho prieskumu sa nachádzalo v jadrovej zóne veľkých šeliem. Z tohto počtu 13 fariem (48%) uviedlo v rokoch 2014 – 2012 straty na hospodárskych zvieratách. Celkový počet usmrtených zvierat bol 396. Najvyšší podiel majú ovce, až 392 kusov, rožný statok 3 kusy a jedna koza (obr. 22).

Obr. 26: Počet usmrtených hospodárskych zvierat na farmách (N = 25) za uplynulé roky 2014, 2013 a 2012.

Hlavnými predátormi sú vlky (96%). Podiel na stratách od medveďa a rysa bol rovnaký (1,7%). Cez deň vlky útočili viac (56%) čo predstavuje 65 kusov. Pri nočných útokoch to bolo (40,6%) – 47 kusov. Škody od medveďa nahlásili iba dve farmy a počet usmrtených kusov na oboch farmách bolo iba jedno zviera. Na jednej farme z celkového počtu 25 fariem nahlásili dve zabité hospodárske zvieratá, ktoré usmrtil rys (obr.23).

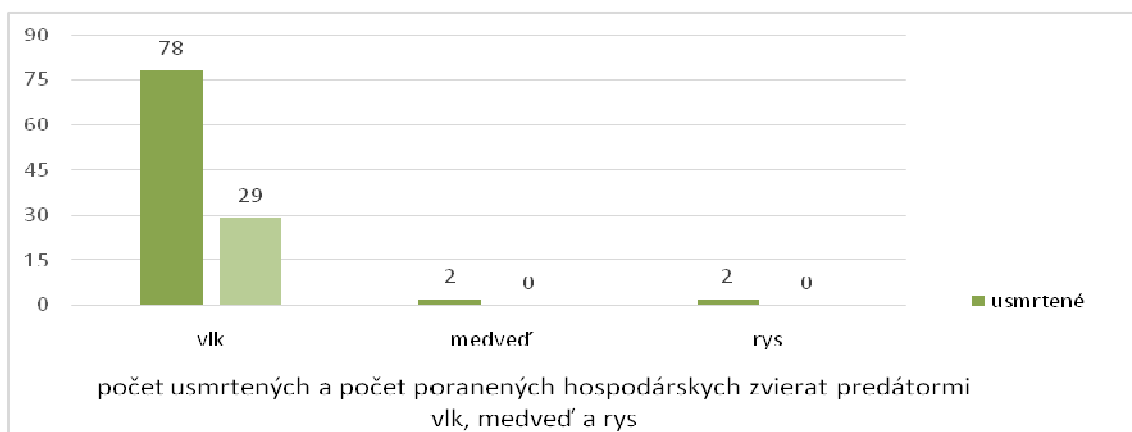
Obr. 27: Počet usmrtených hospodárskych zvierat jednotlivými predátormi na farmách (N = 25) s rozdelením na denné a nočné útoky.

Z výskumu sa zistil podiel poranených a zabitých hospodárskych zvierat. Na 13 farmách z počtu 25, kde hlásili straty, bolo 29 zvierat (27%) poranených a 78 zabitých

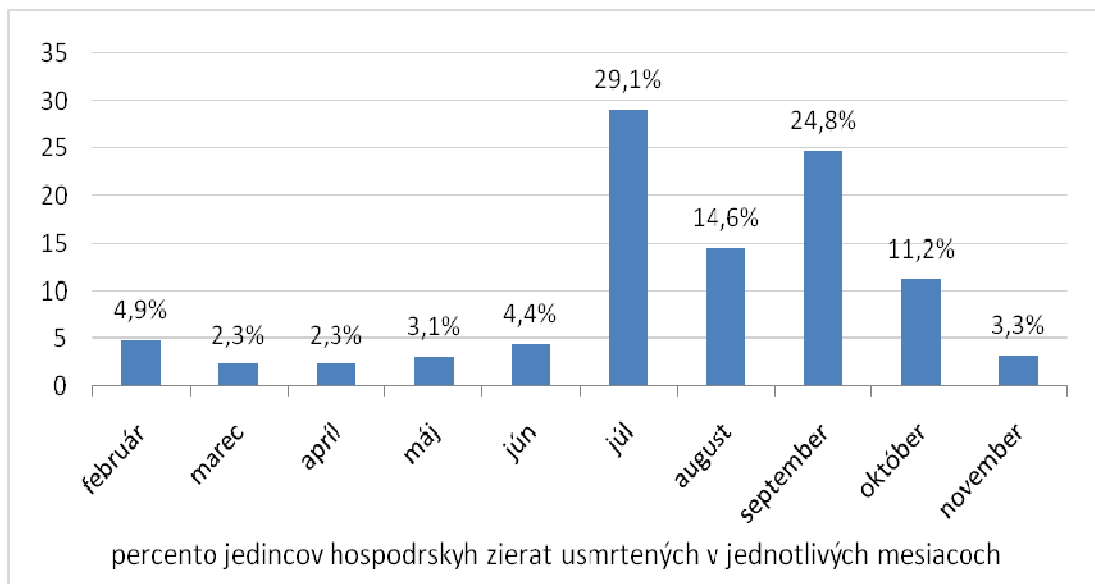
(73%) vlkom. Pri medveďoch a rysoch čísla nie sú také vysoké. Pri obidvoch šelmách hlásili dve zabité zvieratá. Poranené neboli nahlásené (obr. 24).

Obr. 28: Rozdelenie hospodárskych zvierat uvedené farmami (N = 25) na usmrtené a poranené po útokoch jednotlivými predátormi.

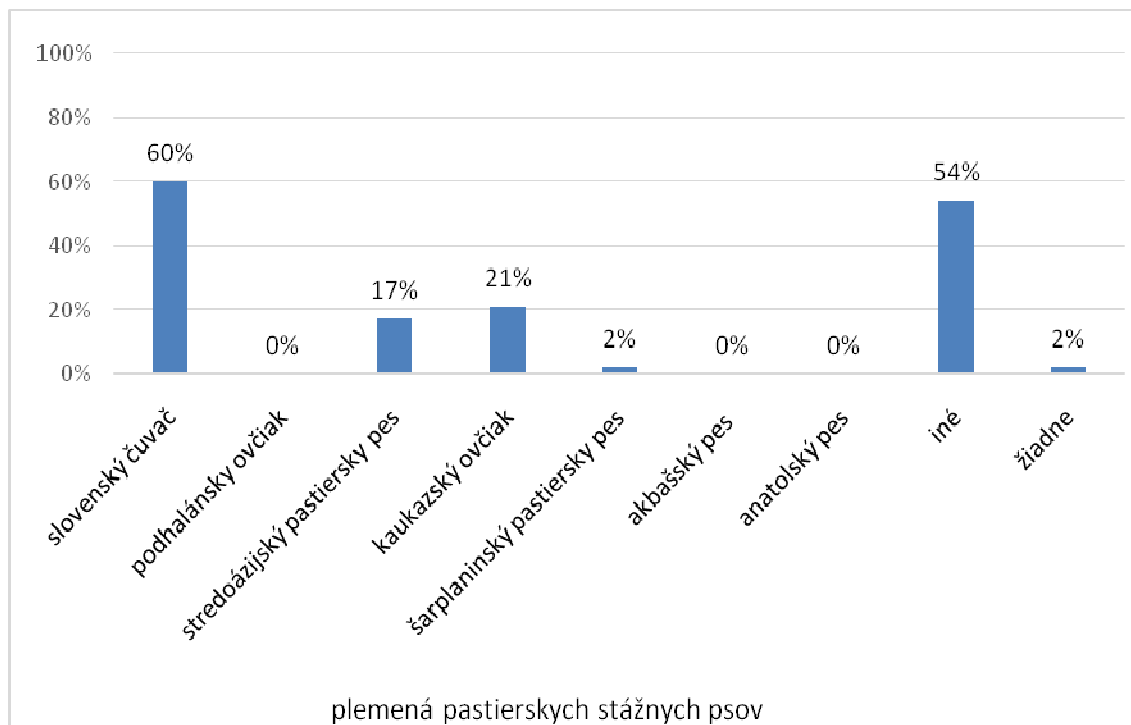
Na intenzitu útokov veľkých šeliem má vplyv ročné obdobie. Pastevná sezóna začína v apríli a hospodárske zvieratá sa pasú do prvého snehu. Počas miernych zím sa ovce pasú aj v tomto ročnom období. Správanie medveďov vo vzťahu k hospodárskym zvieratám v neskorom lete a začiatkom jesene sa pravdepodobne zmenilo v súvislosti s extenzívnym pestovaním kukurice po vstupe SR do EÚ. V oblastiach s kukuričnými poľami sa medvede zdržiavajú zvyčajne od augusta do októbra, preto útoky na hospodárske zvieratá nie sú v tomto období také časté, ako v minulosti. Pri vlkoch je intenzita útokov najvyššia v júli, kedy výrazne narastá denná potreba mäsa pre štence, a ktoré sa zároveň začínajú učiť loviť. Z 26 fariem udávali najvyššie straty práve v tomto mesiaci až 114 kusov (29,1%). Pre porovnanie je zaujímavé uviesť, že straty od februára do júna boli v priemere iba 17%. Dokonca sú nahlásené aj pred začiatkom pastevnej sezóny a to vo februári 19 (4,9%) a v marci 9 (2,3%) kusov. Vysoké straty sú aj v ďalších mesiacoch: august 57 (14,6%) zvierat, september až 97 (24,8%) a október 44 (11,2%) zabíjaných zvierat. Pri dobrom počasí sa pasie aj v novembri a z tohto mesiaca sú nahlásené straty 13 kusov (3,3%) (obr. 25).

Obr. 29: Usmrtené hospodárske zvieratá, rozdelené podľa mesiacov za roky 2012 – 2014 (%)

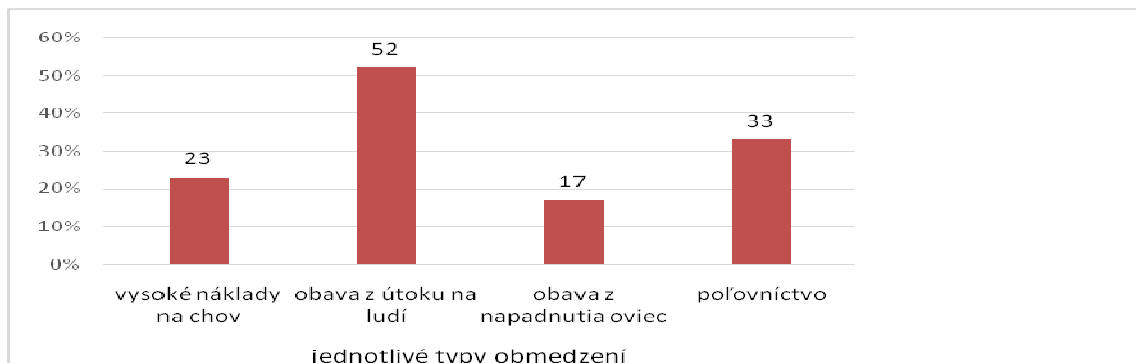
Na farmách sa používajú rôzne plemená psov a ich krížence. Iba 2% respondentov uviedlo, že nepoužívajú nijakých psov. Pri otázke aké plemená pastierskych strážnych psov farmári používajú z celkového počtu 48 fariem udalo až 60% plemeno slovenský čuvač. Veľmi príbuzné plemeno podhalánsky ovčiak je často zamieňaný so slovenským čuvačom, pretože všetky mohutné biele psy pri ovciach sú u nás považované za čuvača. Rozdiely medzi týmito plemenami vidí iba skúsenejší chovateľ a pravdepodobne preto sa v odpovediach farmárov nevyskytoval. Ďalšie obľúbené plemená sú kaukazský ovčiak, ktorého drží 21% opýtaných farmárov a stredoázijský pastiersky pes (17%). Z prieskumu vyplynulo, že iné plemená, ako napr. anatólsky ovčiak, akbašský pes a šarplaninec nie sú u nás veľmi známe. Na farmách sa vyskytujú krížence pastierskych strážnych psov, ako aj iné plemená, ktoré sa neradia medzi PSP. Až 54% chovateľov oviec uviedlo, že držia iné plemená, medzi ktoré pravdepodobne zaradili aj tzv. „zavraciaky“, napr. borderskú kóliu, puliho alebo šetlandského ovčiaka (obr. 26).

Obr. 30: Počet fariem v percentách (N = 48), ktoré využívajú jednotlivé plemená pastierskych strážnych psov.

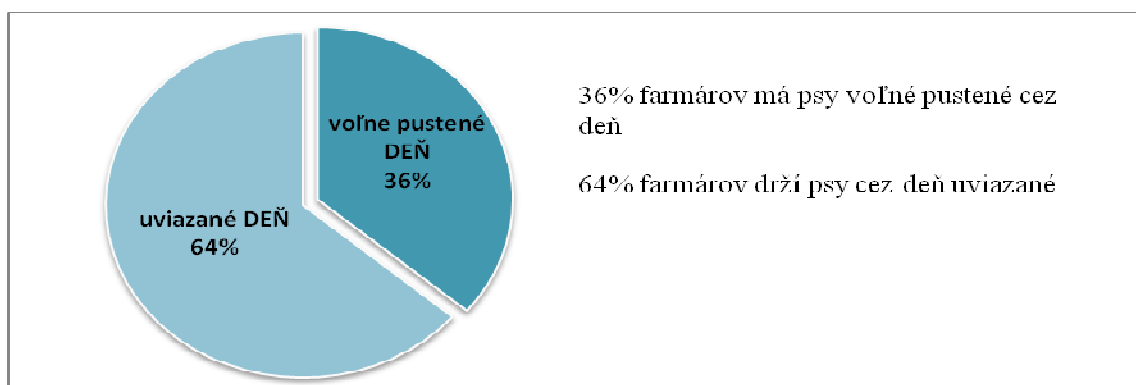
Ako obmedzenia pri používaní pastierskych strážnych psov uviedlo až 52% opýtaných z celkového počtu 48 farmárov obavu z útoku psov na ľudí. Zabudnutie ako PSP pracujú spôsobilo, že 17% farmárov majú obavu z útokov psov na ovce. Vysoké náklady na chov bol jeden z ďalších obmedzujúcich dôvodov pre chov PSP, ktorý uviedlo 23% respondentov. Na tejto skutočnosti je zarážajúce to, že napriek vysokým nákladom pastieri psy chovajú, ale ich nemajú vychované tak, aby boli účinnými ochrancami stáda, pretože sú spravidla uviazané na reťazi. Osobitné obmedzenie je poľovníctvo. S týmto problémom sa stretáva až 33% opýtaných (obr. 27).

Obr. 31: Percentuálne zastúpenie fariem (N = 48), ktoré uviedli jednotlivé obmedzenia pri chove PSP.

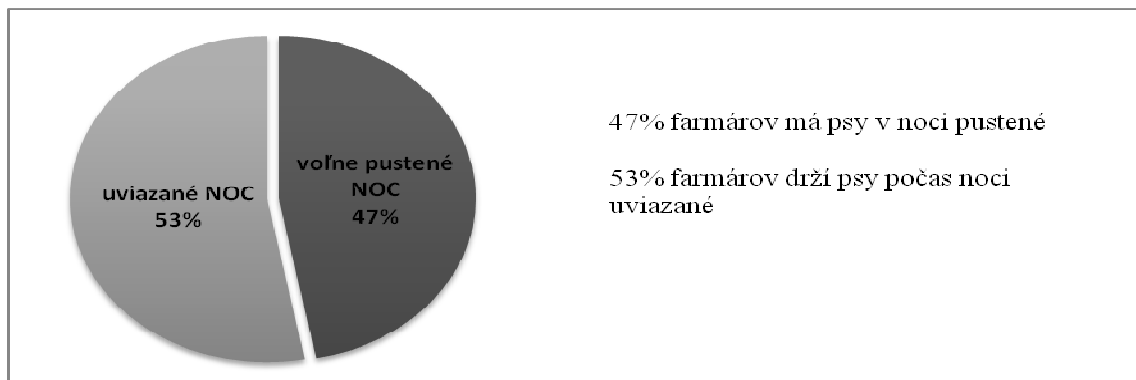
Spôsob držania psov na farmách ovplyvňuje z veľkej miery efektívnosť obrany stád. Prieskum ukázal, že 64% farmárov drží psov cez deň uviazaných a 36% má psy cez deň voľne pustené. Percento držaných psov na reťazi je vysoké, ale neodráža skutočný stav. V prieskume farmári pravdepodobne uvádzali ako voľne pustené psy tiež zavraciaky, ktoré chodia na pašu oveľa častejšie ako PSP (obr. 28).

Obr. 32: Spôsob držania psov na farmách (N = 48) počas dňa.

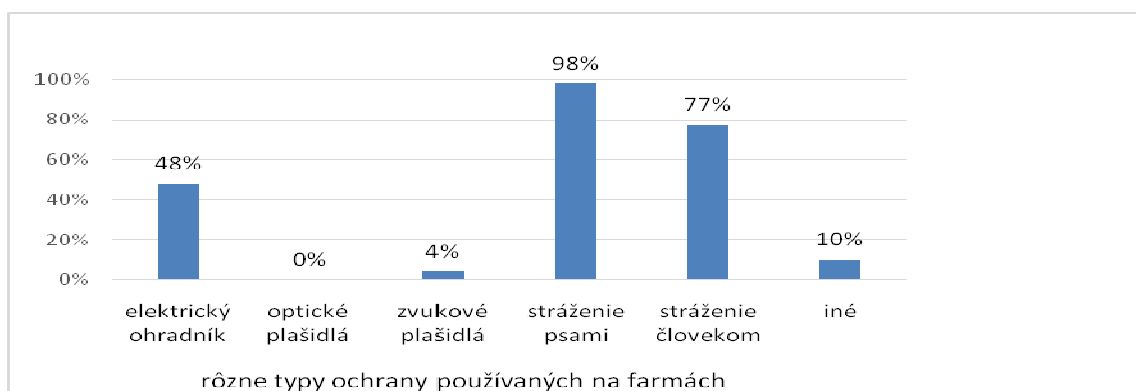
Napriek tomu, že percento farmárov, ktorí púšťajú psy v noci na voľno sa v porovnaní s dňom zvýšilo z 36% na 47%, je to stále málo. Zostáva skutočnosťou, že na vyše polovici fariem (53%) sú v noci psy zatvorené alebo uviazané na reťaz (obr. 29).

Obr. 33: Spôsob držania psov na farmách (N = 48) počas noci.

Na ochranu hospodárskych zvierat používa PSP až 98% chovateľov. Stáda sú chránené ľuďmi – pastiermi. Tento typ ochrany používa 77% z celkového počtu opýtaných fariem. Dôvod takého vysokého percenta je aj ten, že pozemky sú pomerne malé a ovce sa bez obmedzenia nemôžu pásť po cudzích lúkach. Ďalšie nebezpečenstvo je vybehnutie zvierat na cestnú komunikáciu, preto musí byť pohyb stáda regulovaný človekom. 48% farmárov uviedlo ako ďalší typ ochrany elektrický ohradník. S najvyššou pravdepodobnosťou sú to len ohradníky na pasenie nedostačujúce ako ochrana proti predátorom. 4% opýtaných uviedlo ako typ ochrany zvukové plašidlá. Tieto typy ochrany sú používané v rôznych kombináciách. 10% uviedlo respondentov inú ochranu (obr. 30).

Obr. 34: Percentuálne zastúpenie fariem (N = 48), ktoré uviedli jednotlivé typy ochrany používané proti predátorom.

Výsledky dotazníkového prieskumu boli uverejnené v časopise „Chov oviec a kôz“ číslo 4 / 2015 v spoluautorstve s M. Mikušová, S. Find’o.

4.3 Systém chovu hospodárskych zvierat a použitie pastierskych strážnych psov v rôznych krajinách

Slovensko: tradičný spôsob chovu hospodárskych zvierat úplne nezanikol. Stále sú prítomné PSP ale na mnohých miestach sú používané nesprávne. Pri stáde je prítomný pastier, veľkosť stáda je v priemere do 400 oviec. Časté sú PSP pri košiaroch a ovčinoch uviazané na reťazi. Na túto skutočnosť poukázali aj COPPINGER a COPPINGER (1994). Niektorí chovatelia majú psy pustené na voľno a pracujú prirodzene.

Španielsko: psy sa používajú v oblasti: Kastília-Leon, Galícia, a v Kantabrijských horách. Približne 3 až 8 psov sprevádza pastiera. Pastier zostáva v lete permanentne so stádom. Zvieratá sa v noci zatvárajú a často sú nechané so psami (LANDRY, 1999). V Kantabrijských horách sprevádza v lete niekoľko psov stáda kráv (20 – 30 kusov). Psy sú kŕmené z automatických kŕmičiek, ktoré bývajú raz za týždeň naplnené (RIGG, 2001).

Francúzsko: pyrenejský horský pes bol súčasťou tradície chovu hospodárskych zvierat v Alpách ale ich používanie sa redukovalo po vymiznutí veľkých šeliem z prírody (RIGG, 2001). Niektorí farmári stále pracujú tradičným spôsobom a využívajú psy na ochranu proti medveďom a túlavým psom. Túlavé psy zabili až 100.000 domácich zvierat ročne (PITT, 1988).

Švajčiarsko: s nárastom útokov na hospodárske zvieratá kvôli návratu šeliem sa od začiatku 1990 začali využívať tradičné metódy v modernom systéme chovu hospodárskych zvierat. V rámci projektu KORA (Koordinované výskumne projekty na ochranu a riadenie šeliem vo Švajčiarsku) od roku 1999 do 2000 bolo umiestnených 25 psov plemien pyrenejský horský pes a svätobernardský pes (RIGG, 2001). V rokoch 2009 až 2013 bolo odborníkmi vyhodnotené používanie PSP rás maremmansko-abruzzského pastierskeho psa a pyrenejskeho horského psa. Za sledované obdobie bolo na nechránených stádach 18 útokov so stratou 153 zvierat, tam kde boli stáda chránené došlo k 5 útokom so stratou 15 zvierat (VOLOFOVÁ, šelmy.cz, 2015).

Rumúnsko: tradičný spôsob používania PSP je pomerne zachovaný. V lete sú stáda na horskej pastvine, kde ich stráži niekoľko pastierov a v priemere od 5 do 12 PSP v závislosti od veľkosti stáda. PSP nie sú často riadne naviazané na ovce majú

tendenciu chrániť teritórium. V zime sú často psy so svojimi pastiermi preč od oviec a preto sú viac naviazané na ľudí (MERTENS, PROMBERGER, 2000). Psy majú sklon k lovu zveri (LANDRY, 1999). Môže byť spôsobený slabým kŕmením, ktoré je v tejto oblasti časté – kŕmenie psov varenou kukuričnou múkou a srvátkou (RIGG, 2001).

Nórsko: táto krajina nemá svoje národné plemeno PSP a ani tradíciu využívania psov na stráženie stád. Stáda tradične pásli a strážili deti a mládež ale táto tradícia zanikla po druhej svetovej vojne (SKURDAL 1997). Hospodárske zvieratá sa pasú na voľných rozľahlých pastvinách, ktoré sú zložené z prevažne lesa a alpskej tundry bez dohľadu a obmedzenia až do jesene. Použitie PSP v tejto krajine skúšali v polovici 90-tých rokov a napriek úsiliu sa toho veľa nezmenilo. Tradičný spôsob využitia PSP v kombinácii s pasením a nočným ustajňovaním bolo preukázané ako štatisticky najúčinnnejšie pri znižovaní strát, ale sa v súčasnosti neodporúča kvôli pracovným a časovým požiadavkám a nekompatibilitu s nórskym systémom chovu. Využívajú spôsob kontroly stád s PSP, ktorý sa voľne pohybuje a to v hodinách, kedy je pravdepodobnosť predácie najvyššia (JANDA, 2015).

USA: „The Livestock Guard Dog Project“ začal v Hampshire College, Massachusetts v roku 1976 a v roku 1988 bolo založené združenie Livestock Guard Dog Association. R. a L. Coppinger dovážali maremmanov, anatólskych pastierskych psov, a šarplanincov z pracovného chovu z Talianska, Turecka, a bývalej Juhoslávie (COPPINGER a kol., 1988). Neskôr si PSP rôznych plemien privážali chovatelia osobitne (RIGG, 2001). ANDELT (1999) napísal, že poľnohospodári používajú v závislosti od veľkosti stáda 1 – 2 PSP pri menej ako 200 ovciach a 2 – 5 psov pri tisícovom stáde.

Namíbia: V roku 1990 nezisková organizácia CCF (Cheetah Conservatin Fund) vytvorilo program na zmiernenie konfliktu medzi ľuďmi a voľne žijúcimi zvieratami s názvom „Future Farmers of Africa.“ Vytvorili modelovú farmu, ktorá sa stala vzdelávacím nástrojom pre miestnych poľnohospodárov a poukazujú na možnosti ekologického manažmentu v poľnohospodárstve pre zachovanie divých zvierat. Učia obyvateľov Namíbie o dôležitosti gepardov v ekosystéme. Livestock Guarding Dog Program, je program CCF zameraný na konkrétne zníženie predácie gepardov na poľnohospodárske zvieratá použitím pastierskych strážnych psov plemena anatolsky pes a kangal, ktoré umiestňujú na farmy v Namíbii ako šteňatá. Prvých 10 anatolských

pastierskych psův přivezli v roce 1994 z chovné stanice Birinci z USA. Program se ukázal jako velmi účinný (WWW.CHEETAH.ORG).

5 Diskusia

Zhodnotenie používania pastierskych strážnych psov u nás a v zahraničí

Z poznatkov z minulosti je zjavné, že spôsob chovania a používania PSP sa v mnohých častiach sveta zmenil ba dokonca zabudol. V západnej Európe úplným vyníčením prirodzených predátorov z voľnej prírody prestala byť potreba chrániť stáda hospodárskych zvierat. Po opätovnom navracaní veľkých šeliem vďaka ich ochrane začali pribúdať prípady, keď boli stáda oviec napádane. Pre účinné ochránenie stád a šetrné riešenie problému s predátormi sa začína opäť využívať jeden z najprirodzenejších spôsobov ochrany a to pastierskymi strážnymi psami. V oblastiach východnej Európy a v Ázii, kde veľké šelmy neboli nikdy úplne vyhubené, využívanie PSP nezaniklo a táto oblasť je zdrojom najlepších psov a cenných poznatkov k tejto problematike.

Slovensko je jednou z oblastí, kde sa veľké šelmy nikdy nevyhubili a tradičný spôsob chovu úplne nezanikol. Po zavedení ochrany medveďa v roku 1932 a neskôr čiastočnej ochrany vlka a rysa 1975 ich početnosť prirodzene stúpila a začali sa zvyšovať prípady napádania nechránených stád predátormi. S narastajúcim počtom zabitých zvierat by sa logicky mala zvyšovať ich ochrana, žiaľ na mnohých miestach to tak nie je. Stále je vidieť na salašoch psov, ale často sú to rôzne krížence zväčša zavraciakov alebo PSP držané na reťaziach bez možnosti efektívne si plniť úlohu strážcov.

Napriek tomu máme na Slovensku výhodu oproti západným krajinám Podľa S. FINĎA (zdroj: FINĎO, Konflikty s vlkom na Slovensku, prezentácia) je 5 faktorov prečo nie sú na Slovensku príliš vysoké straty od veľkých šeliem:

1. krdľový inštinkt oviec ako obranný mechanizmus pri útoku predátorov – ovce sa tlačia ku sebe, splašene sa nerozbehnú po okolí čo by mohlo priniesť ešte vyššie straty
2. stála prítomnosť pastiera, ak stádo nie je pasené v ohrazenom priestore
3. používanie pastierskych strážnych psov
4. tradičná pastorálna kultúra
5. zákaz pasenia v lese

Na našom území bola zakázaná pastva aj na holiach z dôvodov ochrany prírody a krajiny a pasie sa zväčša na dolnej hranici lesa. Sú tu krajinársky pestré podmienky popretkávané lesmi vhodné pre chov oviec ale aj život predátorov.

Na slovenské farmy sa experimentálne v rokoch 2000 – 2003 umiestnilo 50 šteniec PSP plemien slovenský čuvač, podhalanský ovčiak, kaukazský ovčiak, a krížence slovenského čuvača a podhalána aj kaukazského ovčiaka, a kaukazského ovčiaka a stredoázijského ovčiaka. Do konca roka 2003 prežilo 40 psov. Do sledovania účinnosti psov sa zaradili iné farmy, kde používali PSP vždy uviazané alebo uviazané a vedené na voľno. Na 62 farmách, kde mali psy uviazané mali celkové straty 760 kusov. Na 37 farmách mali psy uviazané v kombinácii púšťaním na voľno a ich straty boli 84 kusov. Na 18 farmách mali psy na voľno a ich celkové straty hosp. zvierat bolo 8 kusov. Prieskum dokazuje, že tam kde sú psy pustené na voľno, dokážu najefektívnejšie ochrániť stádo a znížiť straty oproti farmám, kde sú psy uviazané (FINĎO, SKUBAN, 2011).

V západnej Európe sa v súčasnosti vracia vlk, medveď, rys po dlhej dobe už do pozmenenej krajiny. V týchto oblastiach zanikol tradičný chov oviec, ovce sa často pasú samé na obrovských pastvinách, nemajú dokonca prirodzený krdľový inštinkt, sú bez akejkoľvek ochrany, ktorá nebola doteraz ani potrebná. Takéto stáda sú najjednoduchší zdroj potravy pre predátorov. Vďaka tomu opäť narastá konflikt medzi ochrancami prírody, majiteľmi hospodárskych zvierat a poľovníkmi. Preto v rôznych krajinách vytvárajú programy na pomoc poľnohospodárom. Napr. vo Francúzsku v roku 1985 ITOVIC (Institut technique de l'élevage ovin et caprin) a rezortné zväzy začali program „strážne psy“. Podľa ESPUNO (2000) štúdie v Národnom parku Mercantour vo Francúzsku preukázali, že tam, kde boli PSP prítomné, boli počty útokov predátorov podstatne nižšie, so slabou negatívnou koreláciou medzi počtom útokov a počtom prítomných psov.

KACZENSKY (1996) udáva prehľad o stratách v Španielsku pri strážených a nestrážených stádach. Pri nestrážených stádach bolo cca 25 oviec ročne zabitých vlkom zatiaľ čo na hospodárskych zvieratách strážených PSP a pastierom bola strata cca 4,3 oviec zabitých vlkom za rok a niekedy menej ako 1 – 1.5 ovce ročne v oblasti s vyššou hustotou vlka.

Rovnako odborníci vo Švajčiarsku preukázali jasnú súvislosť medzi počtom útokov a prítomnosťou PSP: čím viac bolo v stáde PSP, tým menej bolo úspešných vlčích útokov a tým menšie boli škody. Naopak zmeny vo využívaní pastvín ako striedavý pastiersky systém nemal pravdepodobne žiadnu pozitívnu rolu pri ochrane stád pred útokmi vlkov (VOLOFOVÁ, ŠELMY.CZ, 2015).

Systém chovu oviec v Nórsku je nepraktický vzhľadom na ochranu stád hospodárskych zvierat. Právne normy prikazujú kontrolu stáda 1-krát týždenne ale kontrola všetkých zvierat je pri rozptýlenom stáde, ktorému chýba krdľový inštinkt nemožná. Preto sú straty na zvieratách v Nórsku najvyššie v Európe.

Aj napriek krátkej histórii používania PSP v USA je spôsob chovu rafinovaný a veľmi podrobne popísaný ako snáď nikde inde na svete. Je k dispozícii veľké množstvo výskumov o používaní PSP, z ktorých je negatívnych len veľmi málo (RIGG, 2001). PSP a ich úspešnosť pri ich tradičnej práci začali overovať americkí biológovia koncom 70-tých rokov minulého storočia. Do roku 1984 označili 65 – 75% ako úspešných psov pri ochrane stád hospodárskych zvierat. V USA používajú PSP pri veľkých krdľoch s vyše 1000 oviec, ale aj pri malých cca 100 jedincov. Psy strážia aj na otvorených pasienkoch ale aj na oplotených lúkach. V roku 1982 sa vyhodnocoval dotazníkový prieskum, v ktorom 158 chovateľov PSP potvrdilo, že 98 z nich znížilo straty na domácich zvieratách. 75 psov bolo umiestnených v oblasti častého napádania stád predátormi. 50 z nich významne znížilo výskyt útokov a 25 zabránilo stratám úplne. Iných 40 chovateľov mali výpovede nasledovné: 39-tim prinieslo používanie PSP pokoj mysle, 24 sa začali spoliehať na iný spôsob ochrany napr. elektrické oplotenia, a 21 prestalo na noc ovce zatvárať (FINĐO, SKUBAN, 2011).

V Namíbii pomáhajú PSP pri záchrane populácie geparda. V minulom storočí bol zaznamenaný výrazný pokles tohto predátora. Veľkosť populácie sa odhaduje na 3000 dospelých jedincov a viac ako 90 % gepardov žije mimo chránených území, v blízkosti oblastí využívaných človekom na poľnohospodárske účely (MARKER, DICKMAN, SCHUMANN, 2005). V roku 1980 poľnohospodári zapríčinili vyhubenie polovice populácii gepardov. Vďaka programu Livestock Guarding Dog Program straty na hospodárskych zvieratách od všetkých predátorov boli na farmách znížené o 80 až 100 %. Program má veľký úspech a od svojho začiatku až do roku 2013 nasadil 500

psov na farmy a pomohol zmeniť postoje ľudí na predátorov (WWW.CHEETAH.ORG).

Straty na hospodárskych zvieratách

Straty na hospodárskych zvieratách ovplyvňuje výskyt šeliem v okolí stád, početnosť voľne žijúcej prirodzenej potravy najmä jelenej a diviačej zveri a úroveň ochrany hospodárskych zvierat. Zraniteľnosť dobytku závisí od spôsobu chovu lepšie povedané od použitej ochrany statku proti veľkým šelmám. Ako príklad uvádzajú BLANCO a CORTES (2009) Španielsko, kde vlci spôsobujú oveľa viac škôd na hospodárskych zvieratách v oblasti Kantabrijských hôr. V prírodných lesoch je dostatok prirodzenej potravy pre vlkov, ale napriek tomu sú útoky na hospodárske zvieratá hojné. Na druhej strane v niektorých poľnohospodárskych oblastiach, kde je prirodzenej koristi pre predátorov málo, boli škody proporcionálne nižšie, pretože v týchto oblastiach bol dobytok lepšie chránený.

Ak šelmy majú dostatok príležitostí na ulovenie zveri, a stáda sú dostatočne chránené, ich záujem o hospodárske zvieratá je malý. Šelmy sú oportunisti, to znamená že využijú každú možnosť ľahkého získania koristi. Preto nechránené stáda oviec sú z hľadiska útokov šeliem veľmi rizikové. V oblastiach s vysokou populačnou hustotou šeliem, kde nie sú stáda chránené elektrickými oplôtkami ani pastierskymi strážnymi psami, bývajú straty vysoké a útoky predátorov sa opakujú. Ak stádo bolo raz napadnuté, je len otázkou času, že útoky sa v krátkom čase zopakujú. Keď vlci nie sú vyrušení, môžu na jeden útok usmrtiť aj niekoľko desiatok oviec. Dostanú sa do amoku a hryzú všetko okolo seba. Takéto zabíjanie sa označuje ako nadmerné zabíjanie a je motivované tým, že šelma má snahu pri hojnosti koristi vytvoriť si zásobu mäsa pre ďalšie obdobie. Niekedy oddelia časť stáda od zvyšku a vtedy sa pri úteku môžu ovce v ťažkom teréne vážne poraniť a zabiť. Pri zhlukovaní sa často stáva, že ovce, ktoré sú v strede krdla, sú často zadusené. Pastieri nachádzajú mŕtve a zranené ovce všade naokolo a ich nenávisť k vlkom pochopiteľne rastie. Väčšina poranených oviec neprežije buď priamo v dôsledku zranenia a infekcie. Náklady na veterinárne ošetrovanie niektorých poranených oviec môžu byť vysoké a v porovnaní s ich chovnou hodnotou až neúnosné. Je potrebné si uvedomiť, že nechránené stádo je pre vlka ako „pozdvaná na večeru.“ Keby boli stáda dostatočne chránené hlavne psami, vlci by do takého rizika nešli, pretože v prírode si nemôžu dovoliť nebezpečné zranenia od psov a takýmto

stádam sa radšej vyhnú. Stádo musí byť chránené viacerými psami a hlavne musia byť pustené na voľno. Na jedného vlka nestačí jeden pes. Mali by byť viacerí, pretože „v jednote je sila“. V prípade útoku sa psy spoločne podporujú pri ochrane stáda aj pred viacerými vlkami (BUZÁKOVÁ, MIKUŠOVÁ, FINĎO, 2015).

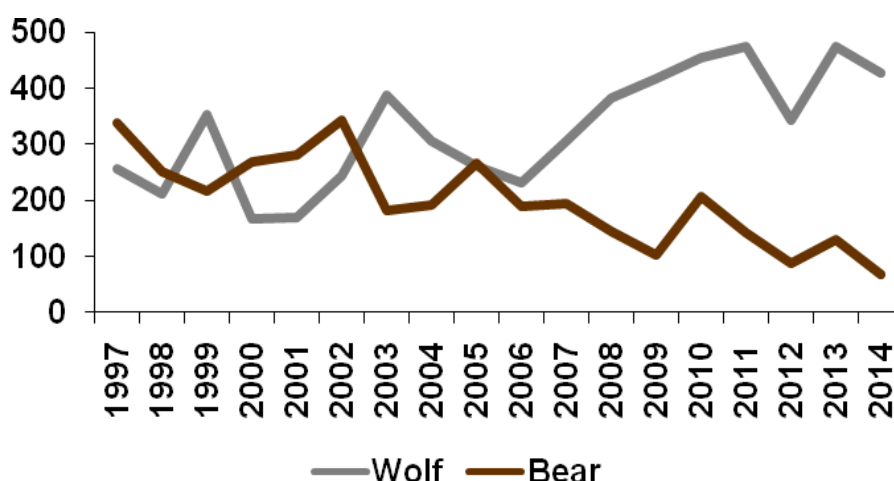
Z výsledkov vyplýva, že predátori ohrozujú najmä ovce – 392 zabitých kusov oproti trom kusom rožného statku a jednej zabitej ovci. Toto potvrdzuje aj prieskum z práce FINĎO, SKUBAN (2011): 96% strhnutých oviec a kôz a len 4% rožného statku. COPPINGER, COPPINGER (2005) udávajú výsledky zo sledovania škôd na hospodárskych zvieratách v roku 2004 v oblasti Kresna a Strumyani v Bulharsku. Z celkového počtu 147 zabitých zvierat bolo 70,7% oviec, 21,7% kôz, 2,7% rožného statku a 4,7% zabitých oslov. Dôvodom je väčší počet stád oviec, v ktorom býva niekoľko jedincov kôz oproti stádam rožného statku a aj fakt, že ovce sú preferovaná korisť vlkov.

Na Slovensku sa v posledných rokoch zvyšujú škody od vlka na ovciach, ale škody od medveďa majú výrazne klesajúcu tendenciu. Rys u nás napáda ovce výnimočne, ale v iných štátoch, napr. vo Švajčiarsku alebo Nórsku spôsobuje významné škody. Autorka KACZENSKY (1996) vo svojej práci, v ktorej zaznamenávala údaje z 12-tich krajín uviedla, že najväčšie straty sú v prípade vlka a najmenšie v prípade rysa. Podľa poľovníckej štatistickej ročenky SR boli útoky vlka a medveďa približne vyrovnané hlavne v období pred vstupom do Európskej únie. Pohybovali sa aj u medveďa približne do 350 oviec za rok (BUZÁKOVÁ, MIKUŠOVÁ, FINĎO, 2015). Zlom nastal pri vstupe do Európskej únie. Začala sa pestovať kukurica v oblastiach s vyššou nadmorskou výškou a medveď sa preorientoval na túto „bezpečnejšiu“ a ľahko dostupnú potravu. Preto straty od medveďa na hospodárskych zvieratách výrazne klesli. RIGG, GORMAN (2005) v rámci projektu „Ochrana oviec a záchrana veľkých šeliem“ v roku 2001 – 2003 skúmali rozsah škôd spôsobených veľkými šelmami. Z ich výsledkov vyplýva, že medvede zabili 0,06 – 0,15% a vlk zabil 0,5 – 0,7% oviec, z celkového počtu oviec v regiónoch so šelmou. Už v tomto čase boli straty od vlka značne vyššie oproti medveďovi. Podľa autorov, môže byť tento fakt spôsobený tým, že do roku 2003 neboli škody od vlka vyplácané a teda negatívnejší postoj pastierov voči vlkom mohol spôsobiť aj prehnanejšie výpovede farmárov. Ďalší fakt, ktorý treba spomenúť je, že útoky od túlavých psov sa ťažko rozlišujú od útokov vlkov, najmä keď

nie je strhnutý kus hned' nájdený a teda sa útoky túlavých psov môžu pripisovať vlkom. FINĎO, SKUBAN (2011) opisuje škody na hospodárskych zvieratách od medveďa a vlka okolo roku 2000 ako pomerne rovnomerné. Vlk zasahoval viac východnejšie na území Slovenska ako medveď. V pastevnej sezóne 2003 sa škody vyskytli na 32 farmách a 48 salašoch a zaevidovaných bolo 75 útokov. 73% útokov pripadlo na vlka a 23% na medveďa.

Nedá sa presne s určitosťou povedať kedy presne nastal zlom ale všeobecne platí, že pred vstupom do Európskej únie bol podiel na stratách hospodárskych zvierat od medveďa vyšší ako je v súčasnosti.

Obr. 35: Graf vyjadrujúci straty na hospodárskych zvieratách od vlka a medveďa na Slovensku od 1997 – 2014 (zdroj: FINĎO, Konflikty s vlkom na Slovensku, prezentácia)

Všeobecne sa predpokladalo, že predátori lovia hlavne v nočných hodinách. Preto sa ochrana stád zvyšovala práve v noci. Ovce často zatvárali do ovčincov a v niektorých prípadoch púšťali psov z reťazí poprípade boli previazané bližšie ku stádu. Predátori sa prispôbili aj týmto podmienkam a denné útoky sú častejšie hlavne od vlkov. Cez deň sú ovce viac zraniteľné, pretože sa často pasú v blízkosti lesných porastov a vyššou vegetáciou zarastených jarkov a remízok, odkiaľ ich vlky môžu aj viac dní sledovať a potom pri vhodnej príležitosti zaútočiť. Často využívajú na útok nepriaznivé sychravé dni (BUZÁKOVÁ, MIKUŠOVÁ, FINĎO, 2015).

Väčšina oviec ide na pastvu v máji a vďaka tomu sa vyhnú prvému náporu vyhľadovaných medveďov, ktoré po zimnom spánku hľadajú zdochliny a oslabené zvieratá (FINĎO, SKUBAN, 2011). Posledné roky jar prichádza skoro a preto sa začína pásť skôr a tým sú stáda viac ohrozené. Z výskumu, ktorý sa uskutočnil v rokoch 2000-2003 vyplynulo, že medvede najviac útočili na stáda od júla do októbra a vrcholili v auguste a septembri (FINĎO, SKUBAN 2011). Zo starších sledovaní počas pastvej sezóny 1965 – 1966 ŠKULTÉTY (1967) uvádza, že útoky boli od medveďov výrazne vyššie v septembri oproti ostatným mesiacom.

Vlky napádali ovce hlavne od mája do októbra s vrcholom v júli (FINĎO, SKUBAN 2011). Moje výsledky pri vlčích útokoch sú zhodne najvyššie v júli. Ale v praxi sa chovatelia nemôžu spoliehať na sezónnu dynamiku útokov a stádo musí byť dostatočne chránené počas celého roka.

„Strata oviec spôsobená medveďom je na Slovensku pomerne malá a postihuje ročne menej ako 15% čried v regiónoch s výskytom medveďa. Výskyt strát v regiónoch súvisí

viac s hustotou oviec ako hustotou alebo počtom medveďov. Útoky vlka zapríčiňujú podstatne vyššie škody a môžu ročne postihnúť až 30% čried. Miestne podmienky, najmä používanie preventívnych opatrení, však majú veľký vplyv na veľkosť strát oviec v jednotlivých čriedach. Správne používanie pastierskych strážnych psov v kombinácii s použitím kvalitných elektrických oplôtov, by mohlo výrazne zredukovať straty oviec spôsobených šelmami, predovšetkým vlkom“ (RIGG, GORMAN, 2006, s.88).

Typy ochrany hospodárskych zvierat

Poznáme viacero metód, ktorými sa dajú straty znížiť alebo dokonca im úplne zabrániť. Odporúča sa kombinácia viacerých opatrení. Najúčinnější je kombinácia technických metód ako napr. elektrické oplotenie a použitie správne vychovaných PSP. Z dotazníkového prieskumu sa zistilo, že mnohí farmári používajú stráženie človekom a elektrické oplotenie. Ale väčšinou sú to oplotenie, ktoré sa používajú na obmedzenie priestoru pre pasenie oviec a majú výšku asi jeden meter a jeden alebo dva rady elektrických vodičov. Takéto oplotenie však nie je účinné proti útokom veľkých šeliem. Vlk ho podlezie, prelezie pomedzi vodiče alebo preskočí bez väčších problémov. Nízke napätie, ktoré sa pri nich používa, spravidla nestačí na vyvolanie nepríjemného vnemu

pre medveďa s dlhou srst'ou. Účinné elektrické oploenie proti šelmám musí mať minimálnu výšku 130 cm, ale optimálna výška je v rozmedzí 150-170 cm. Vzdialenosť medzi vodičmi by v dolnej časti nemala presahovať 20 cm a v hornej časti 30 cm. Dolný vodič by mal byť umiestnený 10 až 15 cm nad zemou. Ak sa používajú drôty mala by byť zabezpečená ich viditeľnosť, aby neboli zvieratami trhané počas noci. Dobré je použiť kusy látky alebo stužky, ktoré sa pripevnia na drôt. Nemusia byť v takej hustote ani veľkosti ako v prípade odrádzadiel. V súčasnosti sa používajú aj sieťové elektrické oploenia (RIGG, 2010; FINĎO, SKUBAN, 2011; BUZÁKOVÁ, MIKUŠOVÁ, FINĎO, 2015).

DAVIDSON-NELSON, GEHRING (2010) sa zaoberali používaním neinvazívnych metód ochrany statku pred predátormi. Testovali účinnosť odrádzadiel. V minulosti sa používal ku lovu zveri povraz, na ktorom boli popriväzované kúsky červenej látky. Týmto povrazom sa ohraničilo teritórium z kade zvieratá neušli. V súčasnosti sa odrádzadlá používajú ako ochrana proti predátorom a úspešne boli používané v Poľsku a Kanade. Úspešne ich odskúšala aj Spoločnosť pre karpatskú zver. Použije sa tenký a pevný povraz alebo drôt, na ktorý sa pripevnia 40 – 60 cm dlhé a 10 cm široké kúsky dobre viditeľnej červenej, bielej alebo žltej látky, hliníkovej fólie alebo sa môže použiť plast vo vzdialenosti 30 – 50 cm od seba. Drôt musí byť pripevnený ku kolom zabíť do zeme vo výške 60 – 70 cm od zeme. Koly sú vzdialené cca 9 m od seba a spodný okraj látky alebo fólie má visieť 15 – 20 cm od zeme. Týmto sa môže obkolesiť pastvina alebo košiar. Časom sa pravdepodobne môže stať, že vlky sa odvážia prejsť cez takúto prekážku ale experiment v Kanade dokazuje, že sa jej vyhýbali až 60 dní, čo sa môže využiť hlavne počas bahnenia a rodenia teliat. Nedávno bola táto metóda „vylepšená“ a vytvorila sa elektrická verzia (RIGG, 2010; FINĎO, SKUBAN, 2011).

Viacerí odborníci ako napr. METTLER (2014), LANDRY (1999), RIGG (2010) sa zaoberajú používaním oslov a lám na ochranu stád, ktoré majú vrodenu averziu voči psovitém šelmám. Reagujú na ne agresívne naháňajú ich a kopú. Ich začlenenie do stáda býva jednoduché, krátke a v akomkoľvek veku, žijú dlhšie a nie je ich treba vychovávať ako PSP. Najvhodnejšie sú samice alebo vykastrovaní samci. Majú teda viacero výhod ale nie sú pri ochrane až tak efektívni ako PSP hlavne pri útokoch medveďov a vlkov.

Často sa využívajú zvukové plašidlá ako napr. odstrašujúci výstrel zo zbrane do vzduchu, hádzanie petárd, púšť sa na hlasno rádio. Medzi optické plašidlá sa radia už spomínané odrádzadla, povešajú sa rôzne predmety, ktoré odrážajú svetlo napr. CD-čka alebo reflexne pásy.

Ako jeden z najúčinnějších spôsobov ochrany sa považuje používanie PSP v kombinácii s elektrickým oplotením hlavne počas noci. Pokusy v Rumunských Karpatoch potvrdili výhody používania elektrického oplatenia, pretože straty boli zredukované takmer na nulu pri ich správnom používaní (MARTENES, a kol., 2002). Nie všade je možné použiť elektrické oplatenie a preto je vhodnejšie počas dňa využívať správne vychované PSP. Ale pre najefektívnejšie využitie týchto psov potrebujú správnu výchovu a držanie.

Limitujúce faktory pre používanie pastierskych strážnych psov

Agresivita: v súčasnosti ľudia prenikajú čoraz hlbšie do prírody, stavajú sa chatové oblasti, vytvárajú sa cestné komunikácie, využívajú prírodu na rekreáciu, hubárčenie, je veľmi málo oblastí, kde by sa pes ochraňujúci stádo nestretol s cudzím človekom. Pes nevie rozlíšiť či je cudzí človek pohybujúci sa okolo stáda zlodej alebo len turista. Ochraňuje stádo štekaním čoho sa mnohí boja a sťažujú sa na agresívne správanie psov pri ovciach. Dotazníkový prieskum ukázal, že väčšina ľudí zabudla ako má PSP pracovať (BUZÁKOVÁ, MIKUŠOVÁ, FINĎO, 2015). Jedným z najväčších problémov PSP je, že získali povest' agresora. V mnohých prípadoch to tak aj bolo, keďže ako som už spomínala uväzovanie na reťaz v nich pestovalo agresivitu a znemožňovalo naviazanie na stádo a tým pádom boli neefektívni pri ochrane. Psy uviazané na reťaz trpia psychickými poruchami, majú frustráciu z nedostatku pohybu a tým sa vytvára agresivita. Keď sa raz za čas pustia z reťaze správajú sa doslova ako „psy odtrhnuté z reťaze“.

Sklon k vyššej agresivite majú niektoré plemená ako napr. stredoázijský pastiersky pes. Povestný je svojou tvrdšou povahou voči predátorom aj voči ľuďom rovnako aj kaukazský ovčiak je všeobecne agresívnejší kvôli dlhodobému pestovaniu agresivity pre vojenské účely v minulosti.

GREEN a WOORDUFF (1990) odporúčajú používať agresívnejšie plemená ako anatolský ovčiak, akbašský pes a komondor v oblastiach, kde je výskyt medveďov,

vlkov a púm častejší a menej agresívne plemená ako pyrenejský horský pes používať v oblastiach so zvýšeným výskytom ľudí.

Etologické pozorovania však ukázali, že ich agresivita voči cudzím ľuďom nie je vysoká a ich správanie sa dá ovplyvniť. Počas hodnotenia správania psov ani jeden zo sledovaných neprejavoval známky agresivity. Podľa výpovedí pastiera pána Hatalu pri spoločnom bežaní viacerých jeho psov ku cudziemu človeku zakričal na psov a tí zastali a ich strážne prejavy sa zmiernili, dokonca aj keď išiel v blízkosti stáda cudzí človek so psom. Pri osobnom skúšaní agresivity v blízkosti stáda reagovali na mňa psy brechaním a bežaním ku mne. Pastier na nich zakričal a hneď viacerí zastali. Niektorí išli aj naďalej ku mne ale už bez brechania, ovoňali ma a odišli. Takéto správanie pastier Hatala opisuje často a tvrdí, že neposlušných a agresívnych psov by používať nemohol.

Toto potvrdzuje možnosť využívať PSP aj v dnešnej pozmenenej krajine, kedy je výskyt ľudí častejší. Psy sa dokážu naviazať na stádo a efektívne ho ochraňovať a zároveň prejavovať poslušnosť ku pastierovi a prísť na privolanie. Ale ku tomu je potrebná správna výchova týchto psov.

Je dôležité aby sa ľudia naučili ako sa majú správať pri stáde stráženom PSP. Nemôžu prechádzať priamo cez stádo, vždy ho musia obchádzať čo najväčším oblúkom, nebežať pred psami ale kráčať pokojne, nesprávať sa pri psoch hystericky, nekričať nezaháňať sa na psov v snahe odplašiť ich. Pri pokojnom a skôr nevšímavom správaní psy necítia nebezpečenstvo, prestanú si ľudí všímať a vrátia sa ku stádu.

V oblastiach, kde je výskyt ľudí častý je teda vhodnejšie vybrať si plemeno PSP, ktoré je všeobecne miernejšie voči cudzím ľuďom. Hoci ako je už zjavné z pozorovania psov aj napriek tomu, že v pozorovaní boli plemená radené medzi agresívnejšie, nevykazovali známky agresivity, ale je viac pravdepodobné, že sa môže objaviť jedinec s tvrdšou povahou ťažšie zvládnuteľný na rozdiel od psov plemien slovenský čuvač, podhalanský ovčiak alebo pyrenejský horský pes, ktorí sú všeobecne miernejšej povahy voči cudzím ľuďom ako to ukázal aj prieskum z roku 2000 – 2003 na Slovensku (RIGG, 2010).

Pol'ovné prejavy: tieto prejavy sú u PSP potlačené ako som už spomínala v kapitole: „Rozdiel medzi pastierskym strážnym psom a zavracačím psom a výchova pastierskeho strážneho psa“. Ale z viacerých zdrojov vieme, že PSP v oblasti svojho

pôvodu mali tvrdé podmienky na život a boli nútení si potravu sami loviť ako to je napr. u kangala, akbaša, kaukazského ovčiaka, stredoázijského pastierskeho psa (FINĎO, SKUBAN, 2011, Folge, 1995). Preto vzniká rozpor medzi tvrdeniami či sú PSP psy ohrozujúce divú zver alebo nie. Pri etologickom pozorovaní aj v prípade, keď psy prišli na novú pastvinu so stádom, väčšina z nich obehla blízke okolie lúky, kde sa ovce pásli a za krátky čas sa zdržiavali už len v blízkosti stáda. Ani jeden pes nezačal stopovať pachové značky aj keď výskyt vysokej zveri je v oblasti pasenia stáda (okolie Nízkych Tatier) častý, dôkaz o tom boli v čase pozorovania rozptýlené kosti po ulovenej jelenici vlkmi. Z vlastných skúsenosti viem, že pri slovenských čuvačoch je túžba hnať vysokú zver aj diviaky s ktorými sa často stretávame, ale naháňajú ich iba kým ich vidia - nie sú dostatočne vzdialené, tzn. nemajú potrebu zver stopovať a loviť. Pán Hatala mi pri svojej výpovedi potvrdil, že psy, ktoré zbadajú divú zver neposlúchnu na privolanie a bežia za ňou, ale ju nelovia. Toto správanie je podľa môjho názoru prirodzené a stále sa môže hodnotiť ako strážny prejav, pretože psy majú potrebu odohnať zver z teritória. Ale aj takéto správanie sa dá úspešne potlačiť pri systematickej výchove.

Často sa stretávajú majitelia PSP s nepochopením poľovníkov. Túto skutočnosť potvrdzuje aj výsledok z dotazníkového prieskumu aj osobné výpovede farmárov. V časopise „Rodná cesta“ (Zošit 1. Sečeň – Brezeň 2012) ŠVICKÝ opisuje zastrelenie svojich čuvačov pri ochrane pasúceho stáda.

RIGG (2010) opisuje pri psoch použitých počas projektu „Ochrany hospodárskych zvierat a záchrany veľkých predátorov“ nepriateľský postoj poľovníkov, ktorí sa obávali, že by voľne pohybujúce psy mohli rušiť zver a to malo za následok zastrelenie niekoľkých psov.

Pre divú zver sú nebezpečné túlavé psy, stredného veku rýchle a nie príliš ťažké na durenie, stopovanie a ulovenie divej zveri. Problémy s túlavými psami potvrdzuje PITT (1988) s tvrdením, že práve túlavé psy sú často zodpovedné za škody na hospodárskych zvieratách aj voľne žijúcich kopytníkoch.

Naša súčasná legislatíva je rozporuplná v tom, že zákon o ochrane prírody a krajiny uvádza voľne pusteného PSP ako spôsob ochrany stád, ale zákon o poľovníctve túto skutočnosť nerešpektuje, pretože podľa neho sa pes v poľovnom revíri nesmie vzdialiť od svojho majiteľa ďalej ako 50 m. Vďaka tomu pastieri niekedy

nachádzajú svoje psy zastrelené, čo významne ohrozuje tradičný spôsob ochrany stád (BUZÁKOVÁ, MIKUŠOVÁ, FINĎO, 2015).

Ekonomická stránka: pri chove PSP je často limitujúci faktor ekonomická stránka. Cena kvalitného šteňaťa od spoľahlivo pracujúcich a zdravých rodičov je často krát vyššia. Následná veterinárna starostlivosť a každodenné kŕmenie krmivom, ktoré zabezpečí zdravý vývoj šteňaťa odradí mnoho farmárov v zaobstaraní si PSP. Ale napriek tomu mnoho farmárov vlastní týchto psov a je zarážajúce to, že napriek vysokým nákladom ich nevychovávali tak, aby boli účinnými ochrancami stáda, pretože sú spravidla uviazané na reťazi. Napriek vyšším nákladom je potrebné si uvedomiť, že dobre vychovaný PSP zaručí bezpečnosť stáda a zníži alebo úplne zabráni škodám a tým aj finančným stratám, ktoré bývajú často vyššie ako náklady na samotné psy (BUZÁKOVÁ, MIKUŠOVÁ, FINĎO, 2015).

Ďalšie limity pre používanie PSP, ktoré si majitelia psov zo svojej nevedomosti sami vytvárajú je ich strach z napadnutia oviec. Psy vychovávané od mala s ovcami nemajú prejavy agresivity voči hospodárskym zvieratám. Túto skutočnosť si mnohí majitelia psov neuvedomujú. Následkom je izolácia šteňaťa od oviec a teda znemožnenie imprintingu. Šteňa stratí záujem o ovce a bude sa potulovať všade, len nie v okolí stáda. Psy nedostatočne naviazané na stádo ho neskôr v dospelosti nedokážu efektívne chrániť. Problémy vznikajú niekedy pri mladých psoch, ktoré sú príliš hravé a naháňajú ovce. Preto mnohí pastieri nemajú pochopenie a radšej vylúčia také psy z pasenia, namiesto toho aby ich napomenuli, čím sa dá toto nežiaduce správanie zvrátiť. Neopodstatnený je aj strach z prítomnosti psa pri kotení oviec. Vtedy sú psy oddelené od kotných oviec, pričom dobrý a správne vychovaný pastiersky pes neublíži ani novonarodeným jahnencom (BUZÁKOVÁ, MIKUŠOVÁ, FINĎO, 2015).

Vhodnosť používania pastierskych strážnych psov

Vhodnosť používať PSP na ochranu proti predátorom predurčuje ich schopnosť vnímať hospodárske zvieratá či sú to ovce, kozy, rožný statok, svine a pravdepodobne aj iné druhy ako ich vlastný druh. Šteňa, ktoré sa stretne s ovcou prejavuje voči nej podriadené správanie prižmúrené oči, sklopené uši, líhanie si na chrbát alebo státie bez pohnutia kým ovca očucháva šteňa. Takéto správanie je prirodzené správanie šteňaťa voči dospelým psom. Keď sú tieto prejavy používané šteňaťom aj na komunikáciu

s ovcou znamená to, že pes vníma ovcu správne a má predpoklady na nadviazanie sa na ovce. Je to úplné rozdielne správanie ako napr. pri loveckých psoch. Šteňa loveckého psa nebude preukazovať rovnaké prejavy podriadenosti voči hospodárskym zvieratám, pretože po stáročia šľachtenia má zakódované zvieratá naháňať poprípade loviť a nie ich považovať za svoj druh. Samozrejme pod rukou skúseného kynológa sa dá dosiahnuť aby aj lovecký pes akceptoval iné zvieratá ale určite je mnohokrát ťažšie potlačiť poľovné správanie u psov, ktoré boli pre takéto správanie vyšľachtené, ako u psov, pri ktorých už u ich predkov bolo takéto správanie neakceptované a úspešne potláčané. Preto pre ochranu zvierat proti predátorom nie je vhodné používať hocijaké plemená. S týmto problémom sa v súčasnosti stretávame v Nemecku, kde pri opätovnom návrate veľkých šeliem riešia ochranu stád psami ale nie PSP v domnienke, že na ochranu stačí hocijaký pes, len nech to je pes. A práve dôveryhodnosť PSP, ktorá tkvie v potlačení poľovných prejavov a vnímania hospodárskych zvierat ako vlastný druh je jednou zo základných podmienok pre úspešné nadviazanie a stráženie statku.

Nadviazanie psa na ovce sa docieli ich izoláciou v skorom veku ako to je opísané v kapitole 1.3 „Rozdiely medzi pastierskym strážnym psom a zavracačím psom a výchova pastierskeho strážneho psa.“ Nadviazanie sa je možné vďaka potrebe psa žiť v nejakom spoločenstve, vytvárať sociálne vzťahy a zabezpečuje potrebu psa byť so stádom a chrániť ho aj v dospelosti. Už pri vzniku psov typu PSP boli vyberané jedince, ktoré boli schopné vytvoriť si vzťah s iným zvieratkom a nie len s človekom alebo psom. Vďaka kríženiu takýchto psov sa schopnosť imprintingu umocňovala. Sú však prípady a aj z osobných skúseností pána Hatalu vieme, že aj pri správnej výchove šteňaťa (bolo izolované s ovcami) sa nevytvorilo potrebné nadviazanie a po vypustení nemalo záujem nasledovať ovce. Treba myslieť na to, že každý pes je samostatná osobnosť a ich povahové vlastnosti sa aj v rámci plemena líšia. Preto je dôležité pri krížení psov vyberať práve tých, ktorí majú najlepšie vlastnosti vzhľadom ku potrebám ochrany. Zo správneho nadviazania a dôveryhodného správania sa odvíja potreba psa chrániť stádo pred nebezpečenstvom či je zo strany cudzích ľudí alebo iných zvierat. Reakcia psa ústup ku stádu pri nebezpečenstve je správna reakcia. Pes má potrebu chrániť stádo, preto ide ku nemu bližšie. Takéto správanie často pozorujem pri vyvážaní šteniat sukou z ich „úkrytu“, keď sa chcú ku šteňatám priblížiť ostatní členovia svorky, prvé dni matka reaguje ochránársky, vždy príbehne ku šteňatám a vrčí na ostatných psov.

Ústup ku stádu môže byť aj z dôvodu menšieho sebavedomia psa a preto postavenie sa bližšie ku stádu mu dodá sebavedomie čo môže byť častejšie u mladých a menej skúsených psoch. Ale aj u takého psa už pri prílišnom priblížení napr. cudzou osobou ku stádu volí útok namiesto úteku. Je vhodné aby stádo strážili najmenej dva psy a cítili väčšiu istotu pri ochrane stáda ako to bolo možné sledovať pri sukách Hana a Aiša, ktoré sa navzájom pri zhliadnutí cudzieho človeka posmeľovali.

Pri etologickom sledovaní boli viditeľné prejavy dôveryhodnosti a naviazanosti, ktoré boli zaznačované v časti PES – OVCA. Psy preukazovali rôzne správanie, napr. podriadenosť voči ovciam (obr. 32, 35), sexuálne prejavy (obr. 37), aj naviazanie a nasledovanie stáda (obr. 33, 38). Psy z Brusna boli vychovávané medzi ovcami, ale ako dospelé sú držané počas noci na reťazi okolo stajne alebo vo voliérach. Dôvod takéhoto držania psov je nezabezpečenosť oplotenia družstva a blízkosť mesta. Napriek tejto skutočnosti sú psy dobre naviazané na stádo. Percento času stráveného pri stáde je vyššie ako percento času stráveného pri pastierovi a rovnako nasledovanie stáda a strážne prejavy sú dôkazom naviazanosti. Takéto riešenie držania psov nie je ideálne, pretože psy sú počas noci od oviec (od členov svojej svorky) izolované a takáto izolácia nie je pre psov prirodzená. Toto môže spôsobiť zníženie naviazania psa na stádo ale aj impulzívne, neskrotné správanie po vypustení psov pri ovciach, ktoré môže byť pri bojzlivejšom stáde negatívne. Pes Baron z Kokavy nad Rimavicou bol jediný pes bez úplného kontaktu s ovcami. Pastier ale tvrdil, že pes sa ku ovciam správa priateľsky, pokiaľ je pri ovciach, ktoré sa psov neboja. Ale pes už neuprednostňuje stádo pred pastierom, napriek tomu, že bol správne vychovaný, po dlhšom čase stráveného pri pasení len v pastierovej blízkosti spôsobilo stratu naviazania na ovce. Aj po správnej výchove šteňaťa je dôležité udržiavať stály kontakt medzi psom a stádom. Negatívne pôsobí na vzťah medzi psom a stádom pastier, ktorý priťahuje pozornosť psov od oviec rôznym spôsobom napr. podávaním potravy počas pasenia, prílišnom hladení psov. Je dôležité aby pastieri boli ponaučení ako sa majú pri takýchto psoch správať, pretože práve oni sú často dôvodom neúspechu používania PSP.

6 Záver

Práca sa zaoberala etologickými prejavmi vybraných strážnych psov počas pastevnej sezóny. Vybraných bolo 10 psov rôzneho veku, pohlavia a plemena z troch fariem na Slovensku. Druhá časť práce pozostávala z vytvorenia dotazníka pre agropodnikateľov a majiteľov oviec na Slovensku.

Z etologických pozorovaní jasne vyplynulo, že je možné vyhnúť sa pre turistov nepríjemným priamym stretnutiam s PSP ak budú turisti vedieť ako sa pri strážiacich psoch majú správať, prípadne na oblasti pasienkov je vhodné použiť upozorňujúce tabuľky na psy chrániace stáda. PSP dobre naviazané na stádo dokážu akceptovať pastiera a poslúchnuť ho na povely v prípade potreby a tým aj takýmto spôsobom zabrániť stretu s cudzími ľuďmi.

Z pohľadu efektivity ochrany stád hospodárskych zvierat proti veľkým šelmám je dôležité pastierske strážne psy nepriväzovať. Z dotazníkového prieskumu je zrejmé, že práve v tomto je veľké úskalie. Väčšina psov je pri stáde priväzovaná a správna výchova je zanedbávaná. Napriek tomu je z výsledkov jasné, že najčastejší spôsob ochrany stád hospodárskych zvierat je práve psami ale sú nevhodne používané.

Experimenty s používaním PSP v mnohých krajinách preukázali, že psy dokážu efektívne ochrániť stáda hospodárskych zvierat, keď sú správne vychované a používané aj v dnešnej pozmenenej krajine, kde sa psy chrániaci stádo stretávajú s turistami.

Používanie PSP je vhodný nástroj na zníženie negatívneho postoja poľnohospodárov a teda aj spôsob ochrany našich prirodzených predátorov, ktorí do prírody neodmysliteľne patria a sú podmienkou prirodzene fungujúceho ekosystému.

Zoznam použitej literatúry

1. ABRAHAM, F. M. 2007. Dogs that changed the world, the rise of the dog. [online]. For Nature 20131-800-336-1917.[cit.4. 03.2016]. Dostupné z WWW: <https://www.youtube.com/watch?v=LO3vrYqnxgk>.
2. ANDELT, W.F. 1999. Livestock Guard Dogs, Llamas and Donkeys. Colorado State University Cooperative Extension No. 1.218. [online]. [cit.4. 03.2016].Dostupné z WWW: <http://www.colostate.edu/Depts/CoopExt/PUBS/LIVESTK/01218.html>.
3. BARLÍK, D., DUCHAJ, J., KURZ, V., MALÍK, V. 1977. Slovenský čuvač. Bratislava: Príroda, 1977. 209 s.
4. BARLÍK D. 1992. Plemenárska kniha slovenských (tatranských) čuvačov ročníky 1929 až 1992.
5. BELAJEV, D. K. 1997. Destabilizing selection as a factor in domestication. *Journal of Heredity* 70: 301 – 308.
6. BEŤKOVÁ, S., RIGG, R. 2005. Po stopách vlkov. [online]. SWS - Slovak Wildlife Society a OZ Tatry, 2005. 40 s.[cit.4. 03.2016]. Dostupné z WWW:http://www.medvede.sk/pdf/Po_stopach_vlkov.pdf.
7. BLANCO, J.C., CORTES, Y. 2009 Ecological and social constraints of wolf recovery in Spain. In: Musiani M, Boitani L, Paquet PC, editors. A new era for wolves and people: wolf recovery, human attitudes and policy. Energy, Ecology and the Environment Series, No 2. University of Calgary Press, Alberta. 41-66 s.
8. BUZÁKOVÁ, Z., MIKUŠOVÁ, M., FINĎO, S. 2015. Poznatky z prieskumu ochrany hospodárskych zvierat proti veľkým šelmám. In: Chov oviec a kôz 4/2015. 24 – 27 s. Banská Bystrica: Zväz chovateľov oviec a kôz na Slovensku-družstvo, 2015. 40 s. ISSN: 1336-4715.
9. COPPINGER, R., a kol. 1988. A decade of use of livestock guarding dogs. In: Proc. Vertebr. Pest Conf. Crabb A.C. and Marsh R.E., eds. University of Calif., Davis, 1998. 13s. 209-214.

10. COPPINGER, R., COPPINGER, L. 1994. The predicament of flockguarding dogs in the Tatra mountains, Slovakia. Amherst Ma USA: Hampshire College, 1994. 7 s.
11. COPPINGER, L., COPPINGER, R. 2001. Dogs: A Startling New Understanding of Canine Origin, Behavior and Evolution. Scribner.
12. COOPINGER, R., COOPINGER, L. 2002. Raising and Training a Livestock-guarding Dog. 1996 Oregon State University. Reprinted, 2002 8 s.
COOPINGER, R., COOPINGER, L. 2005. Livestock Guarding Dogs: from the Transhumance to Pre-Zygotic Selection. Carnivore Damage Prevention News. [online] No 9 , 2 – 9 s. Dostupné z WWW: www1.nina.no/Lucie_new/pdf/634991564076580228_CDPNews9.pdf.
13. CRUZ, C. 1995. Another view of livestock guarding dog history. [online] AKC Gazette 4/95. Dostupné z WWW: www.lgd.org/library/origins.htm
14. DAVIDSON-NELSON, S. J., GEHRING, T. M. 2010. Testing fladry as a nonlethal management tool for wolves and coyotes in Michigan. Human – Wildlife Interactions 4 (1): 87 – 94.
15. ESPUNO, N. 2000. Effect of herd management practices on wolf predation on livestock in the Mercantour mountains, France. Presentation. Beyond 2000: Realities of Global Wolf Restoration symposium, Duluth, Minnesota, 23rd – 26th February.
16. FINĎO, S. 2002. Vrodené správanie a návyky pastierskych strážnych psov využívaných pri ochrane hospodárskych zvierat proti veľkým šelmám. Výskum a ochrana cicavcov na Slovensku V. s. 147-151.
17. FINĎO, S., CHOVANCOVÁ, B. 2004. Home ranges of two wolves packs in the Slovak Carpathians. Folia Zool. 53(1): 17-26.
18. FINĎO, S., SKUBAN, M. 2011. Ako chrániť hospodárske zvieratá proti veľkým šelmám. Zvolen: Spoločnosť pre karpatskú zver, 2011. 100 s. ISBN 978-80-970835-2-6. (57, 64).
19. FINĎO, S. 2015. Konflikty s vlkom na Slovensku. Carpathian Wildlife Society Slovakia. Prezentácia PowerPoint. 26 s.

-
20. FOLGE, B. 1995. Encyklopédia psův. Bratislava: Fortuna Print, 1995. 312 s. ISBN 80-7153-09-1.
21. GUARDAMAGNA, A. 1995. Le chien de Montagne des Pyrénées. de Vecchi.
22. GEHRING, T. M., VERCAUTEREN, K. C., LANDRY, J.-M. 2010. Livestock Protection Dogs in the 21st Century: Is an Ancient Tool Relevant to Modern Conservation Challenges?. [online]. BioScience. 299–308. s. [cit.15. 03.2016]. Dostupné z WWW: digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1911&context=icwdm_usda_nwrc.
23. GREEN, J.S., WOODRUFF, R.A. 1990. Livestock guarding dogs: protecting sheep from predators. US Department of Agriculture Agricultural Information Bulletin No. 588. 31 S.
24. HELL, P. 1973. Ergebnisse der Luchsforschung in der CSSR. Beitr. Jagd Wildforsch. 8: 335 – 344.
25. HELL, P., SLAMEČKA, J. 1999. Medveď v slovenských Karpatoch a vo svete. a. Bratislava : PaRPRESS, 1999. 148 s. ISBN 80-88789-53-2.
26. HELL, P., SLAMEČKA, J., GAŠPARÍK, J. 2001. Vlk v slovenských Karpatoch a vo svete. Bratislava : PaRPRESS, 2001. 182 s. ISBN 80-88789-65-6.
27. HELL, P. 2003a. Historické rozšírenie a populačná hustota vlka na Slovensku. s 7 – 15. In: Gádo, G., P., Pačenovský, S. Prehľad vývoja populácie. [online]. Zborník v rámci programu „Priechodné hranice pre veľké šelmy“ Budapešť: WWF Maďarsko, 2003. Dostupné z WWW: www.selmy.cz/data/Vlky_a_rysi_wwf_2003.pdf.
28. HELL, P. 2003b. Rozšírenie a početnosť rysa na Slovensku. s 16 – 22. In: Gádo, G., P., Pačenovský, S. Prehľad vývoja populácie. [online]. Zborník v rámci programu „Priechodné hranice pre veľké šelmy“ Budapešť: WWF Maďarsko, 2003. [cit.16. 03.2016]. Dostupné z WWW: www.selmy.cz/data/Vlky_a_rysi_wwf_2003.pdf.
29. HOLDT, B. M., a kol. 2010: Genome-wide SNP and haplotype analyses reveal a rich history underlying dog domestication. Nature 464: 898-902.
-

-
30. HRŮZA, A. 1947. Čuvač Monografie o československém národním plemeni psů. Spolek chovatelů psů tatranských ovčáckých-čuvačů v Brně, sídlem ve Skalici nad Svitavou. [online]. [cit.16. 03.2016]. Dostupné z WWW: <http://slovenskycuvac.info/57-historia/111-monografia-prof-hruzy>.
31. CHEETAH CONSERVATION FUND. [online]. [cit.16. 03.2016]. Dostupné z WWW: www.cheetah.org.
32. JANDA, S. 2015. Gone to the dogs Comparison of approaches to livestock protection against large carnivores in Slovakia and Norway. Diplomová práce: Faculty of Applied Ecology and Agricultural Sciences, Hedmark University College. 72 s.
33. JARABÁ: Živočíšstvo – Rys ostrovid. [online]. [cit.20. 03.2016]. Dostupné z WWW: www.jaraba.sk/rys.php.
34. JÓB, M. 2007. Uplatnenie environmentálneho manažérstva v ochrane ohrozených druhov fauny: Návrh manažmentu ochrany medveďa hnedého na príklade územia obce Staré Hory. Diplomová práca: Fakulta prírodných vied, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. Banská Bystrica, 101 s.
35. KACZENSKY, P. 1996. Large carnivore-livestock conflicts in Europe. Report. Linderhof, Germany: Wildbiologische Gesellschaft München e.V. 1996. 106 s.
36. KAMPOLOVAT.SK. Vlk dravý (Canis lupus). [online]. [cit.26. 03.2016]. Dostupné z WWW: <http://www.kampolovat.sk/sk/lovna-zver/srstnata/vlk-dravy>.
37. KLUB CHOVATEĽOV SLOVENSKÝCH ČUVAČOV. [online]. [cit.18. 03.2016]. Dostupné z WWW: www.slovenskycuvac.info.
38. KOPELIOVIČ, B. 2008. Stredoázijský ovčiak dnes a zajtra. [online]. [cit.4. 03.2016]. Dostupné z WWW: www.vlkodav-stredoaziat.cz.
39. KOPELIOVIČ, B. 2009. Skromný hrdinovia Strednej Ázie. [online]. [cit.4. 03.2016]. Dostupné z WWW: www.vlkodav-stredoaziat.cz.
40. LANDRY, J.-M. 1999. The use of guard dogs in the Swiss Alps: a first analysis. [online]. KORA report No. 2. 26 s. ISSN 1422-5123. [cit.6. 04.2016]. Dostupné z WWW: www.kora.unibe.ch/main.htm?ge/publics/reports.htm.
41. LENKO, P., a kol. 2014. Problematika a súčasný stav medveďa hnedého v Tatrách. Tatranská Štrba: OZ Les, 2014. 91 s. ISBN: 978-80-971603-6-4. (8).
-

-
42. LORENZ, J. R. 1985. Introducing Livestock-Guarding Dogs. Extension circular 1224 / June 1985. Oregon State University Extension Service. 3 s.
43. LORENZ, J. R., COPPINGER, L. 2002. Raising and Training a Livestock-guarding Dog. [online]. EC 1238.[cit.6. 04.2016]. Dostupné z WWW: <http://ir.library.oregonstate.edu/xmlui/bitstream/handle/1957/18914/ec1238.pdf>
44. MALEC, M., VANEK, M. 2006. Slovenský čuvač. Praha: Nakladatelstvo Fortuna Print, 2006. 157 s. ISBN 80-7321-265-X.
45. MARKER, L., DICKMAN, A., SHUMANN, M. 2005. Using Livestock Guarding Dogs as a Conflict Resolution Strategy on Namibian Farms. In: Carnivore Damage Prevention News. Marker, L. [online].[cit.3. 04.2016]. Dostupné z WWW: <http://www.researchgate.net/publication/242675483>.
46. MERTENS, A., PROMBERGER, C. 2000. Problems in damage prevention in Romania. Carnivore Damage Prevention News 2: 5-6. [online]. [cit.2. 04.2016]. Dostupné z WWW: www.large-carnivores-lcie.org/public.htm.
47. MERTENS A., PROMBERGER C., GHEORGE P. 2002. Testing and implementing the use of electric fences for night corrals in Romania. Carnivore Damage Prevention News, 5: 2 – 5 s.
48. METTLER, D. 2014. Alternatives to livestock guarding dogs: Llamas, donkeys, fence-systems and aversive conditioning: Possibilities and limits. In: Carnivore Damage Prevention News. [online]. Issue 10. Spring 2014. 18 – 20 s. [cit.6. 04.2016].Dostupné z WWW: www.medwolf.eu/index.php/cdpnews.html.
49. NAVRAT RYSOV. [online]. [cit.6. 04.2016].Dostupné z WWW: www.navratrysov.sk.
50. OKARMA, H. 2000. Ryś. Warszawa: Wydawnictwo Świat, 2000. 80 s.
51. PITT, J. 1988. Des chiens "montagne des Pyrénées" pour la protection des troupeaux ovins en région Rhône Alpes. Paris: Institut technique de l'élevage ovin et caprin, 1988. 68 s.
52. PODOLÁK, J. 1967. Pastierstvo v oblasti Vysokých Tatier. Bratislava: SAV, 1967. 212 s.
53. RIGG, R. 2001. Livestock Guarding Dogs: Their Current Use Worldwide. IUCN/SSC Canid Specialist Group Occasional Paper no 1. [online].[cit.3.
-

- 04.2016]. Dostupné z WWW:
www.canids.org/occasionalpapers/livestockguardingdog.pdf.
54. RIGG, R. 2002. The use of livestock guarding dogs to protect sheep and goats from large carnivores in Slovakia. [online]. University of Aberdeen. 39 s. [cit.5. 03.2016]. Dostupné z WWW:
<http://carnivorecology.free.fr/pdf/LGDs%20in%20Slovakia%202002%20report.pdf>.
55. RIGG, R., GORMAN, M., 2006. Predácia veľkých šeliem na ovce na Slovensku (Predation on sheep by large carnivores in Slovakia.) Výskum a ochrana cicavcov na Slovensku VII: 81–89 s. (88).
56. RIGG R., 2008: Početnosť, odstrel a ochrana vlka dravého (*Canis lupus*) v Slovenských Karpatoch – priveľa či málo?. 200–213 s. In: Adamec M., Urban P., Adamcová M. Výskum a ochrana cicavcov na Slovensku VIII. Zborník referátov z konferencie (Zvolen 12. – 13.10.2007), ŠOP SR, Banská Bystrica, 248 s. ISBN: 978–80–89310–47–0.
57. RIGG R., ADAMEC, M. 2008: Status and management of the brown bear (*Ursus arctos*) in Slovakia. 171–187 s. In: Adamec M., Urban P. & Adamcová M. Výskum a ochrana cicavcov na Slovensku VIII. Zborník referátov z konferencie (Zvolen 12. – 13.10.2007), ŠOP SR, Banská Bystrica, 248 s. ISBN: 978–80–89310–47–0.
58. RIGG, R. 2010. Pastervečtí psi: Praktická příručka pro chovatele ovčí a koz. Olomouc: Hnutí Duha, 2010. 36 s. ISBN: 978-80-904530-0-5.
59. SKÁARO: Kaukazský ovčiak. [online]. [cit.5. 03.2016]. Dostupné z WWW:
<http://www.skaaro.sk/?pl=48>.
60. SKÁARO: Stredoázijský ovčiak. [online]. [cit.5. 03.2016]. Dostupné z WWW:
<http://www.skaaro.sk/?pl=49>.
61. SKURDAL, E. 1997. Beiting i utmark, i praksis og i plansammenheng. Norwegian Sheep and Goat Breeding Association, Oslo.
62. SPOLUŽITIE S KARPATSKÝMI PRÍZRAKMI. [online]. [cit.4. 03.2016]. Dostupné z WWW: www.karpatskeprizraky.sk/index.php/rys-ostrovid/historia.
63. ŠELMY.CZ. Vlk. Rozmnožování a mlád'atá. [online]. [cit.5. 03.2016]. Dostupné z WWW: <http://www.selmy.cz/vlk/rozmnozovani-a-mladata/>.

-
64. ŠKULTÉTY, J. 1967. Škody spôsobené medveďom. In IV. Vedecká konferencia VÚLH, časť I, VÚLH, Zvolen. 137 – 141 s.
65. ŠTÁTNA OCHRANA PRÍRODY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. [online]. [cit.5. 03.2016]. Dostupné z WWW: <http://www.sopsr.sk/web/>.
66. ŠVICKÝ, M. 2012. Slovenský čuvač In: Rodná cesta Zošit 1. Sečeň – Brezeň 2012. Kokava nad Rimavicou: Diva, 2012. 20 – 25 s.
67. VLK LESOOCHRANÁRSKE ZOSKÚPENIE: Program záchrany vlka. [online].[cit.15. 03.2016]. Dostupné z WWW: www.Wolf.sk/sk/programy/zachranujme-dravce/vlk.
68. VOLFOVA, J. 2015. První zkušenosti s ochranou stád před útoky vlků ve Švýcarsku. [online].[cit.5. 03.2016]. Dostupné z WWW: www.selmy.cz/clanky/prvni-zkusenosti-s-ochranou-stad-pred-utoky-vlku-ve-svycarsku/.
69. VOSKAR, J. 1993. Ekologia vlka obyčajneho (*Canis lupus*) a jeho podiel na formovaní a stabilite karpatských ekosystémov na Slovensku. Ochrana prírody, 1993. 12 s. 241-276.
70. ZÁSZLÓS, M. 2009. Ekológia vlka dravého (*Canis lupus*) a jeho výskyt v CHKO Poľana. Bakalárska práca: Lesnícka fakulta, Technická univerzita vo Zvolene, Zvolen, 44 s.
71. ZIMEN, E. 2003. Der Wolf. Verhalten, Ökologie und Mythos. Das Vermächtnis des bekannten Wolfsforschers. Neuauflage. Stuttgart: Kosmos, 2003, ISBN 3-440-09742-0.

Príloha

Obr. 36: Slovenský čuvač Miky ležiaci medzi pasúcim sa stádom, lokalita Brusno (foto: BUZÁKOVÁ).

Obr. 37: Fena podhalanského ovčiaka Bora strážiaci v strede stáda, lokalita Brusno (foto: MIKUŠOVÁ).

Obr. 38: Vyjadrenie dôvery medzi ovcou a fenou podhalanskeho ovčiaka Borou, lokalita Brusno (foto: MIKUŠOVÁ).

Obr. 39: Šteňa stredoázijského ovčiaka vyjadrujúce podriadenosť ovči ovci, lokalita Brusno (foto: MIKUŠOVÁ).

Obr. 40: Oňuchávanie nosa ovci fenou stredoázijského ovčiaka Ajšou, lokalita Povrazník (foto: MIKUŠOVÁ).

Obr. 41: Sexuálny prejav feny stredoázijského ovčiaka Ajši, lokalita Povrazník (foto: MIKUŠOVÁ).

Obr. 42: Presun stáda, lokalita Brusno (foto: BUZÁKOVÁ).

Obr. 43: Stráženie stáda kaukazským ovčiakom a čuvačom, lokalita Brusno (foto: BUZÁKOVÁ).

Obr. 44: Článok „Poznatky z prieskumu ochrany hospodárskych zvierat proti veľkým šelmám“ 1 (BUZÁKOVÁ, FINĐO, MIKUŠOVÁ).

VEDA A VÝSKUM

Poznatky z prieskumu ochrany hospodárskych zvierat proti veľkým šelmám

Aby ľudia ochránili hospodárske zvieratá proti šelmám, používajú rôzne typy ochrany. Od nepamätlích bola najpoužívanejšia ochrana stád pastierskymi strážnymi psami (PSP). Do tejto skupiny patria mohutné nebojčné psy, ktoré sa dokážu navzájom na stádo a veľmi efektívne ho chránia pred dravcami, ako je napr. medveď, vlk alebo rys. V posledných desaťročiach sa však zabudlo na tradičné pasenie stád oviec, ktoré vždy sprevádzalo niekoľko PSP. V dôsledku intenzívneho prenasledovania veľkých šelmami a rapidného poklesu ich stavov tradičné využívanie PSP od polovice 20. storočia takmer upadlo do zabudnutia. Veľké šelmy už neohrozovali stáda v takej miere ako v minulosti. Po zavedení ochrany medveďa v roku 1932 o neakúť aj čiastočnej ochrany vlka a rysa v roku 1975, sa prirodzene so zvýšil počet šelmami vo voľnej prírode. Následne vzrástla/štápa rtriko napádania ľahko dostupných nechránených ovčích stád. Na Slovensku máme v súčasnosti podstatne vyššie stavy veľkých šelmami ako v minulosti.

Zuzana Buzáková, Mária Mikušová, Slavomír Finďo

S rastúcim rtrikom napádania oviec šelmami by sa predpokladalo, že chovatelia hospodárskych zvierat budú venovať zvýšenú pozornosť ich ochrane. Situácia od druhej

polovice 20. storočia až do súčasnosti, však takýto trend nepotvrdila. V noci boli ovce spravidi chránené PSP utváranými na mŕaz okolo košárov, miakdy aj za prítomnosti pastiera. Často krát však stáda počas noci nie sú vôbec chránené. Množstvo prípadov napádania stád šelmami, svedčí o neúčinnosti takéhoto prístupu k ochrane. Udržovanie PSP na mŕaz sa

zaužívalo na celom Slovensku. Takto držané psy samostatne nasprievádzajú stáda na pastvu počas dňa, kedy tlač dochádza k útokom vlka. Denné útoky vlkov na ovce sú známe aj z minulosti, ale ak sú ovce v noci dobre strážené, rtriko denného útoku narastá. Na nočné usťatenie oviec sa v novších časoch začali používať elektrické oploštenia. Tieto sú však zväčša kontrolované tak, že nechránia stáda proti útokom šelmami.

V dotazníkovom prieskume medzi agropodnikateľmi a majiteľmi oviec sme sa zaujímali o to, aké straty spôsobujú veľké šelmy a aký je súčasný stav ochrany stád, najmä z hľadiska využívania PSP. Prieskum realizovala mimovládna organizácia Spoločnosť pre karpatskú zver v rámci projektu „Podpora biodiverzity zlepšením manažmentu konfliktných situácií medzi veľkými šelmami a ľuďmi“, ktorý bol podporený z Nórskeho finančného mechanizmu.

34

Chov oviec a kôz 4/2015

mu. V roku 2015 sme rozposlali dotazníky ast 250 chovateľom oviec. Odpovede sme získali len od 48 respondentov, preto ďalej opíšeme výsledky prieskumu savaňujú k tomuto počtu agropodnikateľov.

Straty na hospodárskych zvieratách

Straty na hospodárskych zvieratách ovplyvňuje výskyt šelmami v okolí stád, početnosť voľne žijúcich kopytníkov, najmä jelenaj a diviabaj zverí a druhov ochrany hospodárskych zvierat. Ak šelmy majú dostatok príležitosti na ulovenie zverí, ich záujem o hospodárske zvieratá je malý. Šelmy sú oportunisti, to znamená žijú v každej možnosti ľahkého získania koristi. Nechránené stáda oviec sú z hľadiska útokov šelmami veľmi rtrikové. V oblastiach s vysokou populačnou hustotou šelmami, kde nie sú stáda chránené elektrickými oplošteniami ani pastierskymi strážnymi psami, bývali straty vysoké

a útoky predátorov sa opakujú. Pokiaľ bolo stádo už raz atakované veľkými šelmami, vzniká vysoký predpoklad, že v krátkom časovom úseku dôjde k opakovanému napádaniu. Každý vlk nie sú vystrašený, môže na jeden útok usmrtiť aj niekoľko desiatok oviec z nechráneného stáda. Takéto správanie sa orientujú ako nadmerné zabíjanie. Hlavnou motíváciou pre takúto správanie je vybavenie zásoby mäsa pre ďalšie obdobie. Pastieri nachádzajú mŕtve a zranené ovce všade naokolo a ich nenávisť k vlkom sa pochopiteľne stupňuje. Treba zdôrazniť, že nechránené stádo je pre vlka ako „porádka nevesty“. Pri dostatočnej ochrane stád psami vlci nepodstupia rtriko útoku, aby neboli zranení. Stáda by mali chrániť viacero psů, ktoré musia byť pusané na voľno. Na jedného vlka nestačí jeden pes. Vlaci psy sa v prípade útoku navzájom podporujú, pritom dokážu veľmi rýchlo ochrániť stádo aj proti ovce

vlkov.

Na Slovensku sa v posledných rokoch zvyšujú škody od vlka na ovciach, ale škody od medveďa majú výrazne klesajúcu tendenciu. Rys u nás napáda ovce výnimočne, hlavne v údobí predvstupom do Európskej únie. U medveďa sa pohybovali približne do 350 oviec za rok. Zlom nastal pri vstupe do Európskej únie. Zatiaľ sa pestovali kukurica v oblastiach s vyššou nadmorskou výškou a medveď sa priorientoval na túto „bezpečnejšiu“ a ľahko dostupnú potravu. Preto straty od medveďa na hospodárskych zvieratách výrazne klesli.

V našom prieskume sa 25 fariek nachá-

Obr. 45: Článok „Poznatky z prieskumu ochrany hospodárskych zvierat proti veľkým šelmám“ 2 (BUZÁKOVÁ, FINĐO, MIKUŠOVÁ)

dzalo v jadrovej zóne veľkých šelmám, pričom 13 z nich (48%) v rokoch 2002-2004 uviedlo straty na hospodárskych zvieratách. Celkový počet usmrtených zvierat za toto obdobie bol 395 v nasledovnom zložení: ovce 392, ročný statok 3 a jedna koza. Najväčšie straty jednotlivých zvierat boli vík (96,6%), pričom podiel medveda (1,7%) a rysa (1,7%) bol rovnaký. Z celostátného hľadiska však rys v porovnaní s medvedom spôsobuje minimálne a jednotlivo sa vyskytujúce škody. Víky útočili na stáda vlačaj cez deň (56,0%) ako v noci (40,8%) (Obr. 1). Mnohé percento strát v nočných hodinách je spôsobené viacerymi faktormi a svedčí o tom, že cez deň sú na pastve stáda nedostatočne chránené. Napr. na niektorých farmách pôsili psy v noci z refaze alebo sú ovce na noc usmrtené v ovčine. Cez deň sú však ovce vlačaj vystavené útokom šelmám, pretože sa často pasú v blízkosti lesných porastov, zarastaných jarňov a smrekov s výškou vegetácie, odkiaľ ich víky môžu pozorovať aj niekoľko dní. Pri vhodnej príležitosti zasiať. Často vyúsťujú na útok napríklad sychravé dni. Škody od medvedov nahliadli iba dve farmy a počet usmrtených kusov na oboch farmách bolo iba jedno zvierat. Na jednej farme nahliadli dva ovce, kto-

rá usmrtil rys.

Ďalej sme prieskum zisťovali počet poranených a usmrtených hospodárskych zvierat. Ako sme uviedli vyššie, ak víky nie sú pri útoku vyrušené môžu nechránené stáda napadnúť a pri snahe o zabíjanie najväčšiu počtu zvierat mnoho oviec aj poraniť. Nikdy len oddelila časť stáda. Pri útoku sa ovce môžu v ťažkom ťažnivo vážne poraniť, zabíjajú a navzájom sa podúšajú. Väčšina poranených oviec neprežije buď priamo v dôsledku zranenia, následnej infekcie alebo musia byť zmŕtnutí majiteľom, ak ich zdravotný stav je bezúspešný. Náklady na veterinárne ošetrovanie niektorých poranených oviec môžu byť vysoké a môžu prispieť k chvátu chovu zvierat. Víky pri útokoch poranili 27% a usmrtili 73% oviec. Pri medvedoch a rysoch sme zaznamenali len usmrtenie hospodárskych zvierat.

Na intenzitu útokov veľkých šelmám mal vplyv ročný obdobie. Pastevná sezóna začína v apríli a hospodárske zvieratá sa pasú do prvého snehu. Počas mrazivých zim sa ovce pasú aj v tomto ročnom období. Z výskumu, ktorý sa uskutočnil v rokoch 2000-2003 vyplývalo, že

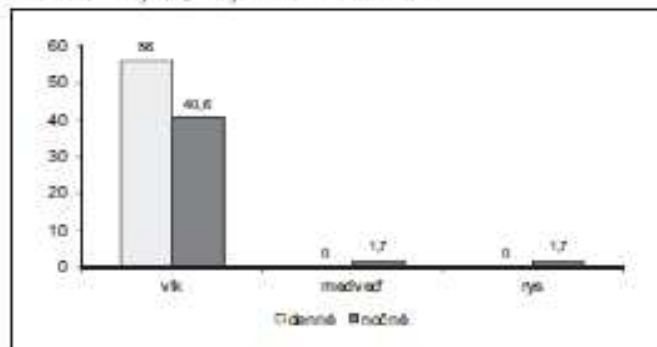
medvede najviac útočili na stáda v auguste a septembri, a že víky napádali ovce hlavne od mája do októbra s vrcholom v júli (Findo & Skotko 2011). Správanie medvedov vo vzťahu k hospodárskym zvieratám v neskorom lete a začiatkom jesene sa pravdepodobne zmenilo v súvislosti s extenzívnym pestovaním kukurice po ňom spomínanom vstupe SR do EÚ. V oblastiach s kukuričnými poľami sa medvede zdržujú zvyčajne od augusta do októbra, pretože útoky na hospodárske zvieratá nie sú v tomto období také časté, ako v minulosti. Pri výskoch je intenzita útokov najvyššia v júl, kedy výrazne narastá denná potreba mäsa pre šunku, a ktoré sa zároveň začínajú učiť lov. Pri pohľade na priebeh sezónnej dynamiky strát, ktoré vyplývajú z nášho prieskumu je zjavné, že najviac usmrtených oviec víkmi (29,1%) pripadlo na mesiac júl (Obr. 2). Pri porovnaní je zaujímavé uviesť, že straty od februára do júna boli iba 17%. Do druhého polroka leta do konca pastevnej sezóny boli straty nasledovné: august 14,6%, september 24,8%, október 11,2% a november 3,3%.

Ochrana stád proti veľkým šelmám

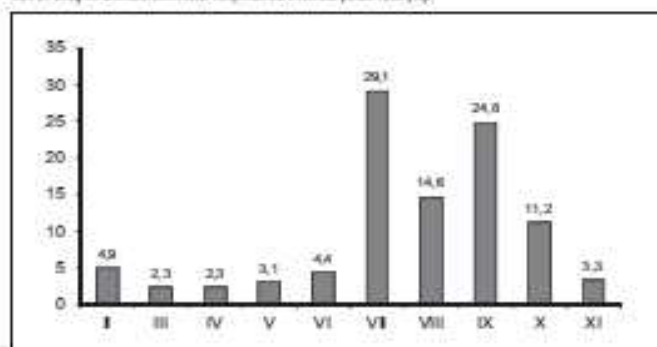
Na ochranu hospodárskych zvierat až 98% chovateľov oviec používa PSP. Problém je v spôsobe ich držania a používania. Tie sú v súčasnosti, podobne ako počas celého druhého polovice 20. storočia, väčšinou držané na miazkach, bez možnosti navrhovania sa na ovce. Stáda sa pasú pod dohľadom pastierov, pričom tento spôsob ochrany používa 77% farmárov. Prítomnosť pastiera pri stáde je v našich podmienkach nevyhnutnosťou, a to nielen z dôvodu ochrany proti šelmám, ale aj s ohľadom na možnosť odhliadnuť sa na ovce na cudzie pozemky, časté komunikácie a pod.

Ako ďalší najzaujímavejší spôsob ochrany, 48% farmárov uviedlo elektrické opločenie. Bolo prevažne o opločenie, ktoré sa používalo na obmedzenie priestoru pre pasenie oviec, ktoré majú výšku asi jeden meter a jeden alebo dva rady elektrických vodičov. Takéto opločenie však nie je účinné proti útokom veľkých šelmám. Vík ho podlažia, preliezajú pomôcky vodiča alebo preskočí bez väčších problémov. Niekde nastávajú, ktoré sa pri nich používajú, spravidla nestačí na vyvolanie nepríjemného vnemu pre medvede s dlhou srsťou. Účinné elektrické opločenie proti šelmám musí mať minimálnu výšku 130 cm, ale optimálna výška je v rozmedzí 150-170 cm. Vzdialenosť medzi vodičmi by v dolnej časti nemala presahovať 20 cm a v hornej časti 30 cm. Dolný vodič by mal byť umiestnený 10 až 15 cm nad zemou. Z prieskumu ďalej vyplývalo, že pastieri používali elektrické opločenie v kombinácii s inými ochrannými prostriedkami. Pridávajú k nim rôzne zvukové platňové (patardy, zvuk rádia, výstrelky zo zbraň do vzduchu) alebo optické platňové, napr. navesené CD-čka na odstraňovanie svetla a osvetlenie stáda po celú noc. Na niektoré z týchto platňových svetiel sú veľmi pomalé

Obr. 1: Počet usmrtených hospodárskych zvierat šelmami v noci a cez deň.

Obr. 2: Veľkosť šelmami usmrtených hospodárskych zvierat počas roka (%).

Obr. 46: Článok „Poznatky z prieskumu ochrany hospodárskych zvierat proti veľkým šelmám“ 3 (BUZÁKOVÁ, FINĐO, MIKUŠOVÁ).

rychlo zvýšili (Obr. 4).

Na farmách sa používajú rôzne plemená psov a krčien. Iba 2% respondentov uviedlo, že nepoužívajú nijakých psov. Najobľúbenejšie plemeno je slovenský čuvač, ktorého používa 60% opýtaných chovateľov oviec. Obľúbenosť je pochopiteľná, keďže čuvač je naša národná plemeno a od nepamätí strážil stáda oviec, ale aj prítelky v našej krajine. Po druhej svetovej vojne bol na pokraji vyhynutia. Jeho organizovaný chov založil profesor Antonín Hrdá (1865 – 1950), ktorý sa zaslúžil o udržanie tohto plemena v čistočnej forme. Veľmi príbuzné plemeno, podhalánsky ovčák je často zamieňaný so slovenským čuvačom, pretože všetky mohli byť psy pri ovciach sú u nás považované za čuvača. Rozdiely medzi týmito plemenami vidí iba skúsenejší chovateľ. Medzi ďalšie obľúbené plemená patrí kaukazský ovčák (21%) a stradoňský pastiersky pes (17%). Z prieskumu vyplynulo, že iné plemená, ako napr. anatolský ovčák, zikzalský pes a šarplanec nie sú u nás veľmi známe. Na farmách sa vyskytujú krčienky pastierskych strážnych psov, ako aj iné plemená, ktoré sa neradi medzi PSP. Až 54% chovateľov oviec uviedlo, že ďalšie iné plemená, medzi ktorými uviedli napr. „zavracáky“, napr. border-skok, kúľho alebo šetlandského ovčáka.

Pri používaní pastierskych strážnych psov sa majiteľovi stretávajú s rôznymi obmedzeniami (Obr. 5). Až 52% opýtaných má obavu z útoku psov na ľudí. Táto obava má viacero dôvodov. Ľudia zabudli ako správne vychovávať PSP, tieto sú držané na reťazoch, čo u nich vyvoláva agresivitu. Pes, ktorý od mala sprevádza ovce na voľno, v dospelosti ich stráži voči akýmkoľvek vonkajším, či je to ľuďmi, cudzí pes alebo človek. Pes nevie rozlíšiť či je cudzí človek pohybujúci sa okolo stáda zlodziej alebo turista. Ochraňuje stádo biehacím, toho sa mnohí boja a sťahujú sa na agresívne správanie psov pri ovciach. Prítom stábi, aby sa ľudia stádu spravidla voľne pustili nami psov vyhlí alebo prejavili pokojné správanie tým, že v dostatočnej vzdialenosti zastanú, bez gestikulácie a hystérie. Naď psov nemajú ľudia ako nebezpečenstvo, prestanú si ich všímať a vrátia sa ku stádu.

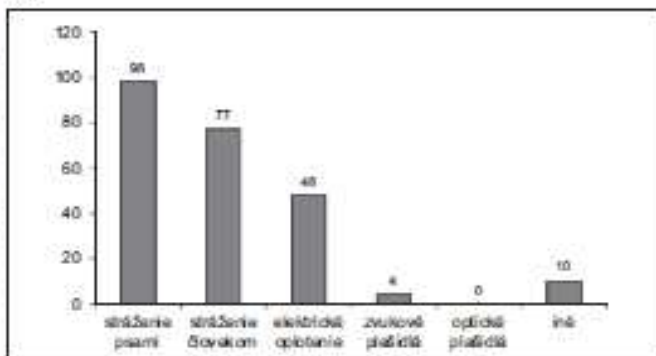
Psy vychovávané od mala s ovcami nemajú prejav agresivity voči ľuďom. Táto skutočnosť si mnohí majitelia psov neuvedomujú, preto v prieskume až 17% z nich uviedlo, že sa obávajú útoku psov na ovce. Následkom je izolácia čuvača od oviec. Tým sa mu zabráni možnosť naviazania sa na ovce, čo je proces odborné nazývajú „imprinting“ (vpočítame) a trvá do 15 týždňov života psa. Ak pes počas tohto obdobia a neskôr nie je s ovcami, navyšuje sa medzi nimi pevný vzťah. Štáta strácajú o ovce a bude sa potulovať všade, len niev okolo stáda. Psy nedostatočne naviazané na stádo ho neskôr v dospelosti nedokážu efektívne chrániť. Problémy vznikajú niekedy pri mladých

psoch, ktorí sú príliš hraví a naháňajú ovce. Preto mnohí pastieri nemajú pochopenie a radšej vyľúčia také psy z pasenia, namiesto toho aby ich napomenuli, čím sa dá toto nežiaduce správanie zvrátiť. Neopodstatnený je aj strach z prítomnosti psa pri kolmi oviec. Vždy sú psy oddelené od kolmých oviec, pričom správne vychovaný pastiersky pes s dobrými vlohami neubližuje novonarodeným jahňatám. Vysoké náklady na chov bol jeden z ďalších obmedzujúcich dôvodov pre chov PSP, ktorý uviedlo 23% respondentov. Na tejto skutočnosti je zarážajúce to, že napriek vysokým nákladom pastieri psy chovajú, ale ich používajú nesprávnym spôsobom, pretože ich uviazujú na reťazi. Osobitné obmedzenie je poľovníctvo. S týmto problémom sa stretáva až 33% opýtaných. Naše súčasť legislatíva je rozporuplná v tom, že zákon o ochrane prírody a krajiny uvádza voľne púšťajú PSP ako spôsob ochrany stád, ale zákon o poľovníctve túto skutočnosť nerespektuje, pretože podľa neho sa psy v poľovníctve nemajú používať od svojho majiteľa ďalej ako 50 m. Vďaka tomu pastieri niekedy nachádzajú svoje psy zastrelené, čo výrazne ohrozuje

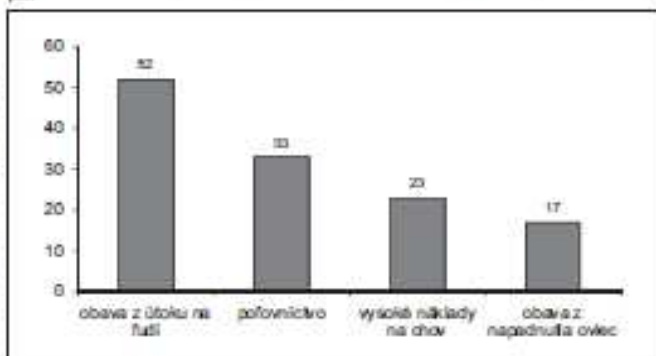
tradíčný spôsob ochrany stád.

Úspešné chránenie stád hospodárskych zvierat pomocou psov je z veľkej časti ovplyvnené povahou samotného psa, ale rovnako aj jeho výchovou a spôsobom držania na farme. Prieskum ukázal, že 64% farmárov drží psov cez diaľ uviazaných a 36% má psy cez diaľ voľne púšťajú. Percento držaných psov na reťazi je vysoké, ale neodráža skutočný stav. V prieskume farmári pravdu podobne uvádzali ako voľne púšťajú psy tiež zavracáky, ktoré chodia na púť oviec čisto ako PSP. Napriek tomu, že percento farmárov, ktorí púšťajú psy v noci na voľno sa v porovnaní s dňom zvýšilo z 38% na 47%, je to stále málo. Zostáva skutočnosťou, že na vyše polovicí farmám (53%) sú v noci psy zabované alebo uviazané na reťazi. Dôvodom držania psov na reťazi je už spomínaný strach z napadnutia cudzích ľudí, oviec, oddelenia sa psov do okolitých dedín a neochopenie správnej výchovy PSP. Uviazovanie psov ničí ich psychickú drávu, vedie k tomu, že sú nevyrovnaní, agresívni a nemajú možnosť získaf skúsenosť so ľuďmi potrebnú pre efektívnu ochranu stád.

Obr. 4: Percentuálne zastúpenie ovčích fariem, ktoré uviedli jednotlivé typy ochrany požívaní proti predátorom.

Obr. 5: Percentuálne zastúpenie fariem, ktoré uviedli jednotlivé obmedzenia pri chove pastierskych strážnych psov.

Obr. 47: Článok „Uviaž ho ďalej aby nedočiahol!“ (SLAMKA, FINĎO, BUZÁKOVÁ).

Živočišna výroba

23. 12. 2015 / 21

Uviaž ho ďalej, aby nedočiahol!

Juhoruský ovčiak (Ukrajina), kuvasz (Maďarsko), maremmansko-abruzzský pes (Taliansko), podhalaňský ovčiak (Poľsko), šarplaninec (Bosna a Albánsko), pyrenejský horský pes (Francúzsko), kaukazský ovčiak (Gruzínsko), stredoázijský ovčiak (Rusko), toto sú len niektoré plemená a krajiny pôvodu robustných, v kohútiku až 80 cm vysokých psov, ktoré boli po celé generácie šľachtené na ochranu pasúcich sa hospodárskych zvierat a majetku ľudí pred veľkými predátormi.

Ich charakteristické vlastnosti dedené od predkov vyplývajú z povahy práce, na ktorú boli využívané. Prispievajú sa im veľmi dobrá a vrodená ostražitosť, prirodzená vlastnosť ochraňovať svoje domáce prostredie, samostatnosť a tiež schopnosť spolupráce s inými domácimi zvieratami za predpokladu, že v ich spoločnosti vyrastali. Aj na Slovensku, v krajine s niekoľko storočnou tradíciou ovčiarstva, bolo v ťažkých horských podmienkach s bohatým výskytom medvedov, vlkov a rysov vysláchané takéto plemeno – slovenský čuvač.

Situácia sa zmenila

Situácia sa však zmenila. V mnohých krajinách Európy vrátane Slovenska, koncom 19. a začiatkom 20. storočia dochádza k úbytku šielam, ako aj k úpadku ovčiarstva a súčasne sa stráca i potreba chovu pastierskych strážnych psov. Tieto psy sú už niekoľko desaťročí prevažne chované na stráženie objektov alebo ako spoločenské zvieratá, v chovoch ktorých sú často zotrované, ktorých sú často tolerované aj menšie a fyzicky či psychicky menej odolné jedince. Psy, ktoré naďalej zostali využívané pracovne, však nie sú vždy v lichotivých a závidenia hodných situáciách. Kým v minulosti sa na rozľahlých pasienkoch voľne pohybovali a boli dobre naviazané na ovce, po druhej svetovej vojne ich pastieri začali priväzovať na reťaz, čo je hlavným dôvodom pre vzburenie ich zúrivého a agresívneho správania voči ľuďom.

Tieto psy sa však často boja šielam, pretože cítia svoju bezmocnosť na reťazi a v prípade útoku predtým, ako ostávajú ticho bez akýchkoľvek strážnych prejavov. Uväzovaním na reťaz sa psy stávajú znevôľnenými, nadviazanie kontaktu s hospodárskymi zvieratami, prípadne s človekom, rozvinutie jeho strážnych schopností, ako aj získanie skúsenosti so šelmami. Takáto ochrana stád je neúčinná, pretože v mnohých prípadoch sme pozorovali, ako medved alebo vlky napadli ovce tesnej blízkosti psov, prípadne pomedzi uviazané psy prešli do stáda

Nádejná suka kaukazského ovčiaka. Na pastve s ovcami väčšinu času samostatne obchádzala čriedu, pričom sa vyhýbala hrám s inými psami či ovcami a tiež pozorovala okolie pri odpočívani na okraji pasienku.

a napáchali škodu. Okrem toho, uviazovanie psov nesplňuje podmienky pohody zvierat, ktoré sú často vystavené páľave slnka bez možnosti uchýlenia sa do tieňa alebo napitia vody.

Snahy o oživenie

V posledných rokoch sa objavujú snahy zamerané na oživenie tradičného využívania pastierskych strážnych psov. Túto skutočnosť treba oceniť, pretože útoky šielam na hospodárske zvieratá, prevažne ovce, boli a budú stále aktuálne najmä pri ich extenzívnom pasení. Asi v priebehu ostatných troch desaťročí postupne dochádza k nárastu počtosti veľkých šielam, ktoré obsadzujú svoje pôvodné teritórium.

Kým škody od medvedov a vlkov v živočíšnej výrobe majú klesajúcu tendenciu, u vlka je situácia opačná. Dôležitým poznatkom je, že vlky útočia na stáda najmä v noci, ale aj počas dňa na pastve, kde správne vychované a vedené ovčiarske strážne psy v dostatočnom počte sú jedinou efektívnou ochranou. Ako riešiť vzniknutú situáciu v dobe, keď chceme jednak podporovať chov hospodárskych zvierat a súčasne zachovať prírodné bohatstvo v podobe veľkých šielam, ktoré boli už viackrát na pokraji svojho vyhynutia?

Na túto, ale aj mnohé ďalšie otázky hľadáme odpovede v rámci riešenia projektu „Podpora biodiverzity zlepšením manažmentu konfliktných situácií medzi veľkými šelmami a domovými psami“, ktorý je financovaný z Nórsko-slovenského finančného mechanizmu prostredníctvom Nadácie Ekopolis. Ďalej uvedieme niekoľko praktických poznatkov získaných pri riešení tohto projektu, ku ktorým prispel dlhoročný chovateľ pastierskych strážnych psov a pastier Peter Hatala, ktorý v súčasnosti pôsobí na Roľníckom družstve Hron Slovenská Ľupča.

V čom spočíva spolupráca oviec a strážnych psov?

Mimoriadna náklonnosť k hospodárskym zvieratám sa dosiahne tým, že sa stence už v útlom veku odstavia od matky a začnú sa vo vhodne upravených ohradách chovať výhradne v ich spoločnosti, pričom sa obmedzujú aj kontakty s človekom. Dosiahne sa tak stav, ktorý sa v literatúre opisuje ako: „pes si myslí, že je ovca“. Po takomto návyku začínajú dospievajúce psy asi vo veku 5 mesiacov správať hospodárske zvieratá pri pasení.

Aké plemená pastierskych strážnych psov použiť?

V úvode článku spomíname viacero plemien, ktoré sú na túto prácu vhodné a osvedčené. Pri výbere konkrétneho jedinca je však potrebné čiastočne preskúmať aj jeho pôvod. Obdobne, ako je to napríklad pri polovných plemenách, treba hľadať potomka po pracovne vedených rodičoch. Z viacerých praktických skúseností vyplýva, že aj vhodné pripravovaný pes, ktorý nemá

genetické predpoklady na stráženie čried sa v praxi neosvedčí. Výsledky prieskumu vykonaného v roku 2015 ukazujú, že na Slovensku sú v súčasnosti najpoužívanejšie plemená slovenský čuvač, kaukazský ovčiak a stredoázijský pastiersky pes.

Prečo psy končia na reťazi?

Tak, ako sa z generácie na generáciu strácali požadované vlastnosti psov, tak aj pastieri postupne stratili schopnosť a vedomosti o tom, ako správne pripraviť pastierskeho psa na ochranu čried. Problémy začínajú už pri mladých a dospievajúcich psocih. Tieto, aj keď od šteňaťa vyrastajú spolu s ovcami, naberú mladú energiu, podnikajú často pre svet psov typické hravé útoky. Ich oboťou sú najčastejšie jahňence, ktoré v porovnaní s dospievajúcimi ovcami si hrajú, nie sú s nimi tak baranmi, ešte nie sú schopné im odolávať. V mnohých prípadoch, ak nedôjde k vášnivému zároku človeka, dochádza až k útlmu jahňaťa. V tých lepších prípadoch to končí rozohna-

ním čriedy po celom pasienku, čo však pastieri nie sú ochotní tolerovať. „Uviaž ho ďalej, aby nedočiahol,“ aj to je jeden z výrokov, s ktorým sa môžeme stretnúť v praxi a nádejný strážny pes končí na reťazi. Existuje viacero účinných spôsobov, ako psa od podobných útokov odradiť, prípadne ich zmierňovať, chovateľ však rozhodne musí byť vyzbrojený veľkou trpezlivosťou. Iným dôvodom pre uviazovanie psov je argument pastierov, že tieto sú agresívne voči ľuďom, preto ich nie je možné ponechať na voľno, najmä tam, kde je častý pohyb ľudí v okolí stád. V už v spomínanom prieskume sa zistilo, že viac ako polovica farmárov má psy uviazané počas dňa aj noci, a to najmä pre obavu z útoku na ľudí (52 %) a konflikty s poľovníctvom (33 %).

Je možné na salaš priviesť už dospelého a skúseného strážneho psa?

Toto sa stáva najčastejšie vtedy, keď sa pastier chce vyhnúť zdĺhavému a náročnému odchovu šteňaťa. Prítom je ale potrebné uviesť si jednu významnú okolnosť. Rovnako tak, ako si psy od mladosti navykajú na ovce, je veľmi dôležité, aby boli ovce navykuté na psy. Inak môže vzniknúť závažný problém. V konkrétnom prípade, ktorý sa stal, bol na salaš privezený už dospelý strážny pes, ktorého pastieri uviazali neďaleko pasienka. Pes navyknutý na spoločnosť oviec sa v snahe dostať k nim odrazil a priblížil k čriede. To sa v čriede, ktorá ho nepoznala, nestalo s veľkým pochopením a ovce sa v panike dali na útek. Pes ich samozrejme ďalej prenasledoval.

Ako sa pes na pasienku správa?

Ako sa pes na pasienku správa?

V rámci prebiehajúceho projektu sa vykonávajú etologické pozorovania pastierskych strážnych psov. Vyhod-

nocujú sa pri nich jednotlivé prejavy správania počas pasenia, ako sú napr. samostatné obchádzanie čriedy, odpočinok, pokus o hru s ovcami, hra s iným psom, čas strávený v blízkosti pastiera a pod. Ako príklad uvedieme poznatky z pozorovania veľmi nádejnej deväťmesačnej suky kaukazského ovčiaka (na obrázku). Počas dňa na pastve s ovcami 58 % času samostatne obchádzala čriedu, pričom sa vyhýbala hrám s inými psami alebo ovcami, 40 % času pozorovala okolie pri odpočívani na okraji pasienku a len 2 % času strávil pri pastierovi. Možno konštatovať, že táto dospievajúca suka strávil 98 % času strážnymi prejavmi zamierenými na ochranu stáda.

Sú voľne sa pohybujuce pastierske strážne psy pre ľudí a lesnú zver nebezpečné?

Využívanie pastierskych strážnych psov sa často nestretáva s pochopením turistov, cykloturistov, hubárov či poľovníkov. Konfliktné situácie vznikajú na stále zvyšujúci sa pohyb ľudí aj v tých najodľahlejších kútoch prírody bude pribúdať. Je zrejme, že nikto nezostane ľahostajný pred mohutným, na voľno sa pohybujeúcim kaukazským ovčiakom pri stretnutí zooli voči na okraji pasienku a on sa bude snažiť brechom ochrániť svoju čriedu pred vorcom. Tiež neostane ľahostajný poľovník, ktorý vo svojom revíri stretne voľne sa pohybujeúcich psov, kde opakované nachádzanie usilované a porňané kusy srnčej či jelenej zveri.

Na obranu psov ešte raz zdôrazňujeme, že uviazovanie na reťaz je dôvodom pre ich agresívne správanie a že len máloktorý pes má vrodene agresívny voči ľuďom. Tiež u týchto plemien psov sú a boli po celé generácie potlačované poľovné vlastnosti. Jediniec, ktorý má neustálu snahu túlať sa, duríť ovce a lesnú zver, nemá pre praktické využitie význam a z chovu by mal byť vyradený. Výsledky prebiehajúceho projektu ukazujú, že vzájomnou spoluprácou a údržbou toleranciou jednotlivých zainteresovaných skupín možno tento spôsob ochrany čried hospodárskych zvierat zachovať.

Kedy a ako šelmy útočia?

Na túto otázku nie je jednoznačná odpoveď. Zo získaných informácií vyplýva, že útok vlkov, ktoré neradi riskujú zranenie, je dlhodobá a precízne naplánovaná činnosť a môže sa uskutočniť v ktorkoľvek nočnú aj dennú hodinu. V prieskume prevažujú denné útoky nad nočnými. Tieto sa stávajú počas celého roka, pričom ale vysoko prevažujú mesiace júl, august a september.

Pokračovanie na 22. strane

Slovenský čuvač pri strážení čriedy.

Obr. 48: Článok „Uviaž ho ďalej aby nedočiahol!“ 2 (SLAMKA, FINĎO, BUZÁKOVÁ).

Uviaž ho ďalej, aby nedočiahol!

Dokončenie z 21. strany

V konkrétnom prípade, ktorý sa stal, bolo na pasienku asi 150 oviec, medzi nimi jedno jahňa, strážne psy chýbali. Vlk útočil približne o pol tretej po obede, pričom z čriedy odniesol jahňa. O dva dni sa útok zopakoval. Čriedu už strážila suka kaukazského ovčiaka. Vlk trpezlivo vyčkával v lese, kým suka pri obchádzaní čriedy nezájde za briežok, priplazil sa k skupine oviec pasúcich sa v chládku na okraji lesa a chytiať jednu z nich za krk ju odtiahol do lesa. Aj tu sa potvrdilo pravidlo, že ak bol útok raz úspešný, znovu sa zopakuje. Z výskumov vykonávaných na Slovensku aj v zahraničí vyplýva, že pravdepodobnosť opakovaného útoku je až 70 %.

Kde šelmy útočia?

K útokom šeliem na hospodárske zvieratá dochádza prakticky v celom areáli ich rozšírenia. Napríklad

v prieskume vypracovanom v roku 2001 bol útok šeliem zistený na 26 zo 71 salašov (37 %) a v roku 2002 na 56 zo 102 salašov, čo je až 55 %.

Ako šelmu od útoku odraziť?

Podľa výsledkov výskumu amerického vedca Johna A. Shivika, rozhoduje pri odrazení predátorov od pripravovaného útoku moment prekvapenia. Predátori majú miesto útoku dôsledne odpozorované a všetky stabilné a opakujúce sa rušivé podnety (svetlo, svetelné efekty, hluk, ohrada, zle urobený a udržiavaný elektrický oplôtok, uviazaný strážny pes, a pod.) skôr alebo neskôr prekonajú.

Vysokú efektívnosť majú naopak rušivé podnety, ktoré sú šelmou neočakávané a nedajú sa predvídať, ako napr. protiútok voľne sa pohybujúcich strážnych psov. Zaujímavý prípad sa stal len pred nedávnom na Sloven-

sku. Na ovce v košiari ktoré strážili dva uviazané psy, zaútočili v noci vlky a spôsobili značnú škodu. Pastieri ich nechali od toho času voľne pustené. Vlky útok s niekoľko týždňovým odstupom zopakovali, pričom ale tentoraz padli za obeť oba strážne psy.

Koľko pastierskych strážnych psov používať?

Presne stanoviť potrebný počet psov, ktoré by vedeli spoľahlivo zabezpečiť ochranu čriedy nie je jednoduché. Je pri tom potrebné brať do úvahy lokalitu pasienkov, charakter terénu, predpoklad výskytu šeliem, vek a skúsenosť psov a pod. Z analýzy mnohých útoku predátorov vyplýva, že jeden strážny pes nestačí na ochranu väčších čried pasúcich sa v členitom horskom teréne s bežným výskytom šeliem. Pri veľkosti stáda do sto oviec by mali byť dva strážne ovčiaky a na každých ďalších

Mladá suka kaukazského ovčiaka nabáda ovcu k hre.

dvesto oviec by mal byť prirátan ďalší pes. Rozhodnutie je na chovateľoch, ktorí často radšej podstúpia riziko nepredvídateľných prípad-

ných strát na statku, než by investovali financie do nákupu, starostlivosti a chovu pastierskych strážnych psov.

MARIÁN SLAMKA

SLAVOMÍR FINĎO

ZUZANA BUZÁKOVÁ

Národné lesnícke centrum Zvolen
FOTO - AUTOR A ARCHÍV

